An aerial photograph of a large crowd of people, mostly seen from above, walking on a floor with a large-scale black and white checkered pattern. Scattered throughout the crowd are numerous red flowers, some of which are in sharp focus in the foreground. The overall scene suggests a public event or festival.

Η πλατεία ως τόπος διεξαγωγής της δημόσιας ζωής.

Κοινωνιολογική προσέγγιση πλατειών στα Χανιά.

Επιμέλεια ερευνητικής εργασίας: Ελίνα Ιωάννου
Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Δέσποινα Διμέλλη

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΧΑΝΙΑ | ΙΟΥΝΙΟΣ 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ..... 3

ΜΕΡΟΣ 1°

_ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ..5

ΕΝΟΤΗΤΑ Α.1 Η έννοια του δημόσιου χώρου.....7

A1.1 Εννοιολογικό πρίσμα του Νομικού πλαισίου.....8
A1.2 Οικονομική και Πολιτική προσέγγιση.....8
A1.3 Προσέγγιση υπό το πρίσμα του κοινωνικού
πλαισίου.....9
A1.4 Δημόσιο και Ιδιωτικό: δύο έννοιες συνυφασμένες
με την εξέλιξη της κοινωνίας.....9
A1.4.α Μεσαίωνας.....9
A1.4.β Η εποχή του Μπαρόκ.....10
A1.4.γ Η περίοδος του 18° αιώνα.....11
A1.4.δ Η περίοδος του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα.....12
A1.5 Προσέγγιση υπό το πρίσμα του Αστικού
σχεδιασμού.....13

**ΕΝΟΤΗΤΑ Α2. Κοινωνιολογική προσέγγιση του
δημόσιου χώρου.....16**

A2.1 Ορισμοί δημόσιου χώρου.....16
A2.2 Ο ρόλος της δημόσιας σφαίρας.....18
A2.3 Ο ορισμός της δημόσιας ζωής και η σχέση της με

το δημόσιο χώρο.....20
A2.4 Σύνοψη_Συμπεράσματα.....26

**ΕΝΟΤΗΤΑ Α.3 Γνωρίσματα και πρακτικές στο
δημόσιο χώρο που απορρέουν από τον κοινωνικό
του χαρακτήρα.....26**

A.3.1 Η έννοια της αλληλεπίδρασης.....27
A.3.2 Η έννοια του διαφορετικού και το στοιχείο του
ξένου.....35
A.3.3 Η έννοια της συλλογικής μνήμης.....40
A.3.4 Σύνοψη _ Συμπεράσματα.....42

**ΕΝΟΤΗΤΑ Α.4 Οικονομικά και περιβαλλοντικά
οφέλη του δημόσιου χώρου.....42**

A.4.1 Οφέλη στον τομέα της Υγείας.....43
A.4.2 Περιβαλλοντικά οφέλη.....43
A.4.3 Οικονομικά οφέλη.....45

ΕΝΟΤΗΤΑ Α.5 Οι πλατείες ως δημόσιος χώρος..46

A.5.1 Ο ρόλος των πλατειών στο δημόσιο χώρο46
A5.2 Η πλατεία στο κοινωνικό πλαίσιο.....46
A5.3 Διαδικασία απόδοσης ορισμού και
χαρακτηριστικά της πλατείας.....47
A5.4 Θεωρητικές προσεγγίσεις ταξινόμησης της
πλατείας.....50

A5.5 Μορφολογικές και τυπολογικές επισημάνσεις διαχρονικά.....	55
A5.6 Τύποι πλατειών στον ελλαδικό χώρο.....	57
A5.5.α Τύπος 1. Η πλατεία του πλατάνου	
A5.5.β Τύπος 2. Ιταλικές επιρροές	
A5.5.γ Τύποι 3 και 4. Η ελληνική πλατεία του 19 ^{ου} αιώνα	
A5.5.δ Τύπος 5. Η πλατεία στον 20 ^ο αιώνα	
A5.5.ε Τύπος 6. Νέες πλατείες στο τέλος του 20 ^{ου} αιώνα	
A5.7 Σύνοψη_Συμπεράσματα.....	59

ΜΕΡΟΣ 2^ο

_ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ 1866 ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ.....	61
--	----

ΕΝΟΤΗΤΑ Β.1 Ιστορικά στοιχεία.....	63
B1.1 Η πολεοδομική εξέλιξη της πόλης των Χανίων.....	63
B1.2 Η πλατεία της Δημοτικής Αγοράς.....	65
B1.3 Η πλατεία 1866.....	69

ΕΝΟΤΗΤΑ Β.2 Μεθοδολογία έρευνας πεδίου.....	71
B.2.1 Στόχος έρευνας και αντικείμενο μελέτης...71	
B.2.2 Μεθοδολογία ερωτηματολογίου.....	72
B.2.3 Ερωτηματολόγιο.....	73
B.2.4 Προφίλ Συμμετεχόντων.....	74

ΕΝΟΤΗΤΑ Β.3 Ανάλυση και Ερμηνεία των Αποτελεσμάτων της έρευνας πεδίου.....	76
B.3.1 Κοινωνική Αλληλεπίδραση –Συνωστισμός.....	76
B3.2 Οικειοποίηση.....	81
B3.3 Δραστηριότητες.....	86
B3.4 Ασφάλεια.....	89
B3.5 Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός.....	92
B3.6 Συλλογική Μνήμη.....	94
B3.7 Σύνοψη_Συμπεράσματα.....	97

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	99
Ερωτηματολόγιο.....	101
Διαγράμματα.....	112
Πλατεία Αγοράς.....	115
Πλατεία 1866.....	127
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	139
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	145
ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	151

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της παρούσας ερευνητικής εργασίας είναι η πλατεία ως κύριο συστατικό του δημόσιου χώρου και ως φορέας της δημόσιας ζωής, καθώς και η κοινωνιολογική της προσέγγιση μέσα από έρευνα πεδίου σε μελέτες περίπτωσης. Η πολύπλευρη φύση του δημόσιου χώρου και η πολυπλοκότητά του αποτέλεσαν αφορμή για τη διερεύνηση του ορισμού του. Τα διαφορετικά πρίσματα από τα οποία αντιμετωπίζουμε το δημόσιο χώρο καθώς και οι ποικίλες δυναμικές που εκδηλώνονται σε αυτόν θεωρούνται ως μεταβλητές που ασκούν διαφορετική επιρροή στους χρήστες. Επομένως, κινητήρια δύναμη για την ερευνητική εργασία ήταν η εμπλοκή των χρηστών με το δημόσιο χώρο, γεγονός που αναφέρεται εν τέλει στην εμπλοκή της δημόσιας σφαίρας με αυτόν, στοιχεία που συνθέτουν τη δημόσια ζωή. Η ανάγκη κατανόησης του δημόσιου χώρου υπό το πρίσμα της κοινωνιολογικής προσέγγισης και ο προβληματισμός ως προς τη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ του χρήστη και του δημόσιου χώρου που επισκέπτεται και βιώνει.

Στόχος της ερευνητικής εργασίας είναι η διερεύνηση του αποτελέσματος της προαναφερθείσας εμπλοκής του χρήστη με το δημόσιο χώρο. Δηλαδή, η καταγραφή των στοιχείων της δημόσιας ζωής που αποτελούν λειτουργίες

του ανθρώπου σε έναν δημόσιο χώρο, όπως είναι η πλατεία. Επίσης, η αποσαφήνιση του όρου της πλατείας, ως συστατικό του δημόσιου χώρου και φορέα της δημόσιας ζωής, σύμφωνα με τους παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται και, επομένως, μεταβάλλεται. Η παρατήρηση των διαφορετικών εκφάνσεων του δημόσιου χώρου ως μέσο εμβάθυνσης που συνεισφέρει στον σχεδιασμό του, με απώτερο σκοπό την αναθεώρηση της σχεδιαστικής του προσέγγισης.

Βασικά ερωτήματα που τέθηκαν είναι τα εξής:

- Ποιες είναι οι διαφορετικές πτυχές σύμφωνα με τις οποίες διαβάζεται ο δημόσιος χώρος;
- Ποια τα στοιχεία που συνθέτουν τη δημόσια ζωή και πώς ο δημόσιος χώρος ερμηνεύεται ως τόπος διεξαγωγής της;
- Σε ποιο βαθμό η αστική εμπειρία και το προσωπικό βίωμα του κάθε χρήστη συμβάλλουν στον προσδιορισμό του δημόσιου χώρου;
- Ποια τα κοινωνικά γνωρίσματα του δημόσιου χώρου που προκύπτουν από την χρήση του και αντιλαμβάνεται ο χρήστης;

Για την προσέγγιση του δημόσιου χώρου ως τόπος διεξαγωγής της δημόσιας ζωής, κρίθηκε απαραίτητη η ανάγνωση σύγχρονων θεωριών, καθώς και η επιτόπια έρευνα σε μελέτες περίπτωσης, ώστε να καταγραφεί η προσέγγιση των χρηστών σχετικά με τον τρόπο που βιώνουν το δημόσιο χώρο. Κατ' επέκταση, η εργασία διαρθρώνεται σε δύο μέρη: στο μέρος 1^ο, όπου αναλύεται το θεωρητικό υπόβαθρο και το μέρος 2^ο, στο οποίο επιχειρείται η έρευνα πεδίου με την χρήση ερωτηματολογίου ως μέθοδος διερεύνησης των στοιχείων της δημόσιας ζωής που διέπουν το δημόσιο χώρο. Η έρευνα πραγματοποιείται στην πλατεία Αγοράς και στην πλατεία 1866, στην πόλη των Χανίων.

Το **1^ο μέρος**, προσεγγίζει την έννοια του δημόσιου χώρου, εστιάζοντας στην κοινωνιολογική προσέγγισή του. Προσδιορίζεται η έννοια της δημόσιας ζωής, λαμβάνοντας υπ' όψιν τη συσχέτισή της με τη δημόσια σφαίρα, και τη σχέση της με το δημόσιο χώρο της πόλης. Στη συνέχεια, αναλύονται τα χαρακτηριστικά της και οι ποιότητές της. Επίσης, γίνεται αναφορά σε άλλα χαρακτηριστικά του δημόσιου χώρου σχετικά με την υγεία, το περιβάλλον την οικονομία. Τέλος, διερευνάται η πλατεία ως αστικός παράγοντας και αναλύονται οι παράμετροι που τη διακρίνουν.

Στο **2^ο μέρος**, επιχειρείται έρευνα πεδίου στις πλατείες Αγοράς και 1866 στην πόλη των Χανίων, με την χρήση

ερωτηματολογίου ως μέθοδος διερεύνησης των στοιχείων της δημόσιας ζωής που διέπουν το δημόσιο χώρο. Αρχικά, γίνεται αναφορά σε γενικά και ιστορικά στοιχεία της πολεοδομικής εξέλιξης των Χανίων και των δύο πλατειών. Στη συνέχεια, αναλύεται η μεθοδολογία που επιλέχθηκε για την έρευνα. Τέλος, καταγράφονται και αναλύονται τα αποτελέσματα, ως συμπεράσματα σχετικά με την επιρροή των χρηστών από το δημόσιο χώρο ως φορέας της δημόσιας ζωής.

ΜΕΡΟΣ 1^ο

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ
ΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Εικόνα 1

ΕΝΟΤΗΤΑ Α.1

Η έννοια του δημόσιου χώρου.

Ο όρος «δημόσιος χώρος» είναι εκ φύσεως πολυδιάστατος, αόριστος και ασαφής. Η πολυπλοκότητα του όρου αυτού προκύπτει, σε ένα μεγάλο βαθμό, από το ευρύ φάσμα εννοιών που εμπεριέχει αλλά και από τα διαφορετικά πλαίσια στα οποία μπορεί να γίνει κάθε φορά εννοιολογική του προσέγγιση. Ανατρέχοντας στο λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, ο τρόπος που έχει δοθεί ο ορισμός του δημοσίου αποδεικνύει τόσο την πολυπλοκότητα του όρου όσο και το γεγονός πως ανάλογα με το πρίσμα, και συγκεκριμένα το επιστημονικό πεδίο, με το οποίο επιχειρείται η εννοιολογική προσέγγιση, αποδίδεται κάθε φορά και μία διαφορετική ερμηνεία στον όρο.

δημόσιος, ο [dimósios]:

1. που ανήκει ή που αναφέρεται στο κράτος, που έχει σχέση με αυτό: Οι δημόσιες υποθέσεις. Δημόσια οικονομία*. Δημόσια οικονομικά*. Δημόσιο χρέος / συμφέρον/ έγγραφο.
2. που σχεδιάζεται και πραγματοποιείται από το κράτος, από τις κρατικές υπηρεσίες: Δημόσια δαπάνη/εκπαίδευση.
3. που έχει σχέση με το λαό, με τον πληθυσμό (μιας πόλης, περιοχής, χώρας κτλ.) ή με το κοινό: Δημόσια υγεία. Δημόσια τάξη Δημόσιος βίος. 4α. που προορίζεται για

το κοινωνικό σύνολο, για το κοινό: Δημόσια βιβλιοθήκη. Δημόσια λουτρά/ ουρητήρια. ~ χώρος. 4β. που γίνεται έτσι ώστε να μπορεί να παρευρεθεί, να συμμετάσχει όποιος θέλει: Δημόσια συγκέντρωση / συζήτηση / διαγωνισμός.¹ Από τον παραπάνω ορισμό, συμπεραίνουμε πως το πλαίσιο της εννοιολογικής προσέγγισης μπορεί να είναι νομικό, οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό, αστικό πλαίσιο-σχετικό με τον πραγματικό χώρο της πόλης- ενώ, παράλληλα, συσχετίζεται άμεσα με τον τόπο και τον χρόνο της εκάστοτε προσέγγισης. Στην παρούσα μελέτη, σταθερό σημείο αναφοράς θα είναι το αστικό πλαίσιο, δηλαδή ο χώρος της πόλης, ενώ οι παράμετροι του τόπου και του χρόνου δε θα θεωρηθούν μεταβλητές.

Σε μία πρώτη ανάλυση, εξετάζοντας την έννοια του δημόσιου χώρου γενικά και εντάσσοντάς την σε διαφορετικά επιστημονικά πεδία, ο προσδιορισμός της μεταβάλλεται. Παρακάτω επιχειρείται η εννοιολογική προσέγγιση της έννοιας, ανάλογα με το επιστημονικό πλαίσιο στο οποίο ορίζεται.

¹ Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικό Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Β' Έκδοση

A1.1 Εννοιολογικό πρίσμα του Νομικού πλαισίου

Ως έννοια απαντάται κύρια στις κοινωνικές επιστήμες, ενώ από νομικής πλευράς αναφέρεται με διαφορετική ορολογία. Ο Αστικός Κώδικας αναφέρεται στα «δημόσια πράγματα», με την έννοια της δημόσιας κτήσης, ως «...αντικείμενα που είναι προορισμένα στην άμεση εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος».²

Πρόκειται για «...δημόσια πράγματα (φυσικά ή τεχνητά), τα οποία το δίκαιο θέτει στην άμεση διάθεση του κοινού γενικά, για χρήση σύμφωνα με τον προορισμό τους».³ Οι όροι «δημόσια πράγματα», «πράγματα εκτός συναλλαγής», «δημόσια κτήση», «δημόσια περιουσία» είναι ταυτόσημοι. Επίσης, «η κοινή χρήση προϋποθέτει ότι είναι προσπελάσιμη, κατά οποιανδήποτε τρόπο, καταρχήν οποτεδήποτε, πλην μόνο παροδικά και όχι διαρκώς, μέσα στα πλαίσια της αρχής της ισότητας, από τον καθένα».⁴ Οπότε, η κοινή χρήση είναι ένα δικαίωμα που αφορά όλους, χωρίς διάκριση και περιλαμβάνει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Σε αντιδιαστολή με τη δημόσια κτήση, «η ιδιωτική κτήση σημαίνει τα πράγματα που αποτελούν αντικείμενο κυριότητας κατά το αστικό

δίκαιο, είναι δεκτικά συναλλαγής και προορίζονται στον πορισμό οικονομικού οφέλους...».⁵ Συνοψίζοντας, ο δημόσιος χώρος από τη νομική πλευρά, συνδέεται με τη δημόσια ιδιοκτησία και αφορά κοινό κτήμα του κοινωνικού συνόλου χωρίς να έχει κερδοσκοπική εκμετάλλευση.

A1.2 Οικονομική και Πολιτική προσέγγιση

Από οικονομικής πλευράς, ο δημόσιος χώρος μπορεί να θεωρηθεί «δημόσιο αγαθό» και με την έννοια αυτή ορίζεται ως «Αγαθό... το οποίο μπορεί να ικανοποιήσει ταυτόχρονα και εξίσου μία ανάγκη πολλών ή και όλων των μελών της κοινωνίας, χωρίς η ικανοποίηση του ενός να μειώνει την ικανοποίηση του άλλου. [...] Το δημόσιο αγαθό έχει δύο βασικά γνωρίσματα: πρώτον, είναι αδύνατο να εφαρμοστεί σε αυτό η αρχή του αποκλεισμού και, δεύτερον, η κατανάλωσή του είναι αδιαίρετη...». Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό, ο δημόσιος χώρος στο οικονομικό πλαίσιο, εμπεριέχει την έννοια της κοινοκτημοσύνης και συμπληρώνει το νομικό ορισμό. Στο πολιτικό πλαίσιο, το δημόσιο ταυτίζεται συχνά με τον κρατικό μηχανισμό, την διακυβέρνηση, την διοικούσα πολιτεία, την κρατική ιδιοκτησία, τους πολίτες και την πολιτική συζήτηση, αναφερόμενα από τον J. Habermas⁶ ως «δημόσια σφαίρα».

⁵ Γεωργιάδης Α., Σταθόπουλος Μ., (1985), σελ. 100

⁶ Habermas, J., 1989, “*The Structural Transformation of the Public*

Ωστόσο, ο R. Scruton⁷ υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει αναγκαστική σύνδεση μεταξύ της έννοιας του δημόσιου και της πολιτικής, ενώ ο δημόσιος χώρος είναι, κύρια και σύμφωνα με πολλούς ερευνητές του αστικού χώρου, όπως ο R. Krier και η J. Jacobs, πρωτίστως, κοινωνικός.

A1.3 Προσέγγιση υπό το πρίσμα του Κοινωνικού πλαισίου

Σε μία κοινωνιολογική προσέγγιση είναι αναγκαία η ιστορική διάσταση, αφού οι όροι και οι έννοιες παίρνουν την ανάλογη σημασία τους σύμφωνα με την εξέλιξη της κοινωνίας, κάτι που, παράλληλα, δείχνει την άμεση σχέση της κοινωνιολογικής προσέγγισης του δημόσιου χώρου με τη δημόσια ζωή. Αλλαγές στην κοινωνία και τον πολιτισμό, και άρα και στις έννοιες ιδιωτικό και δημόσιο που παράγονται κοινωνικά, επηρεάζουν και προκαλούν αλλαγές στη δομή και την χρήση του αστικού δημόσιου χώρου. Αυτή η σχέση μεταξύ πολιτισμού και χώρου δεν είναι γραμμική, αλλά διαλεκτική. Ο χώρος είναι ένα στοιχείο αυτόνομο και καθορισμένο, αλλά δεν μπορεί να ερμηνευτεί παρά μόνο σε σχέση με τα άλλα στοιχεία (κοινωνικά και πολιτισμικά), με τα οποία συνδέεται μέσα

Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society?, Great Britain: Polity Press

⁷ Scruton, R., 1984, «*Public Space and the Classical Vernacular*», The Public Interest, no 74, σελ. 5-15

σε ένα δεδομένο κοινωνικό σχηματισμό.

A1.4 Δημόσιο και Ιδιωτικό: δύο έννοιες συνυφασμένες με την εξέλιξη της κοινωνίας.

Στις διαφορετικές χρονικές περιόδους, οι όροι δημόσιο και ιδιωτικό έδιναν μια διαφορετική αξία στα γεγονότα της καθημερινής ζωής και παρήγαγαν τους αντίστοιχους χώρους.⁸

A1.4.α Μεσαίωνας

Κατά τον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα, η αντίθεση ιδιωτικό/δημόσιο δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, η εξουσία στο φέουδο δεν ορίζεται από την αντίθεση «ιδιωτική κυριαρχία/δημόσια αυτονομία». Έτσι, ο δημόσιος χώρος της μεσαιωνικής πόλης χαρακτηρίζεται από το αδιάκριτο μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού και την αμεσότητα των επαφών. Οι δύο σφαίρες συγχέονται και αλληλοδιεισδύουν τόσο σε κοινωνικό επίπεδο όσο και σε αστικό-αρχιτεκτονικό. Κανένα κτίριο δεν υπάρχει απομονωμένο και αποκομμένο από το περιβάλλον του. Η συνάφεια οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής δεν επιτρέπει το διαχωρισμό των χρήσεων όπως τις εννοούμε σήμερα.

⁸ Καραλέτσου – Πασιά, Κλ., Η Διχοτομία Ιδιωτικό/Δημόσιο και οι μεταμορφώσεις του Αστικού Δημόσιου Χώρου.

Υπάρχει ανάμειξη των δραστηριοτήτων στο σύνολο της πόλης: η κατοικία συνυπάρχει με το εμπόριο που βρίσκεται δίπλα στην οικοτεχνία και τη βιοτεχνία. Η κοινωνική οργάνωση με βάση τις θέσεις (orders) και όχι τις τάξεις δε διακρίνει ταξικά τον χώρο. Δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ φτωχών και πλούσιων. Η μεσαιωνική πόλη δομείται με πυρήνες διαφοροποιημένους ως προς τα επαγγέλματα και ομοιογενείς ως προς την κοινωνική θέση. Η εικόνα του μεσαιωνικού αστικού κέντρου ήταν εξαιρετικά πυκνή, μικρής κλίμακας και εξαιρετικής πολυπλοκότητας με πρωταρχική αξία την εγγύτητα που ευνοεί τις ανταλλαγές. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί η πόλη Carcassonne, όπως απεικονίζεται στην εικόνα 2.

Εικόνα 2. Η Μεσαιωνική πόλη Carcassonne.

A1.4.β Η εποχή του Μπαρόκ

Με την ανάπτυξη του εμπορικού καπιταλισμού κατά την εποχή του Μπαρόκ, αναδύεται η νέα αστική τάξη, το ιδιωτικό διακρίνεται από το δημόσιο, οι πολίτες αδιαφορούν για τα κοινά, και απομένει μόνο η δημόσια σφαίρα της Αυλής, που δομείται με την αναπαράσταση. Ο δημόσιος χώρος της πόλης μετατρέπεται σε σκηνή παρέλασης των ισχυρών, σχεδιάζεται για την οπτική τέρψη και καταστρέφει την προηγούμενη αίσθηση οικειότητας, αφού το «δημόσιο» είναι πλέον κάτι που εκτίθεται σε κοινή θέα. Με το σχεδιασμό της λεωφόρου ξεκινά και ο διαχωρισμός των τάξεων μέσα στην πόλη. Παράδειγμα αποτελεί η πλατεία του Αγίου Πέτρου που βρίσκεται ακριβώς μπροστά από τον ομώνυμο ναό, τη Βασιλική του Αγίου Πέτρου, στο Βατικανό, το ανεξάρτητο παπικό κράτος μέσα στην πόλη της Ρώμης και σχεδιάστηκε τον 17ο αιώνα από τον αρχιτέκτονα και γλύπτη, Gian Lorenzo Bernini (Εικόνα 3). Οι πλατείες αποκτούν μια εντελώς διαφορετική μορφή: ομαδοποιούν γύρω τους ένα σύνολο κατοίκων της ίδιας κοινωνικής θέσης. Τον 17ο αιώνα το Παρίσι (1680) και το Λονδίνο (μετά την πυρκαγιά του 1666) αναδομούνται με βάση μια καινούρια αρχή: την «πλατεία». Η ιδέα ήταν αυτή ενός τεράστιου χώρου, που δεν συγκέντρωνε όμως κοινωνικές δραστηριότητες, αλλά ήταν μνημιακός και συμβόλιζε την απόλυτη κυριαρχία του

μονάρχη. Η οικογένεια απομακρύνεται από το δημόσιο χώρο και μετατρέπεται σε χώρο πλούσιας κοινωνικής ζωής, ενώ ο δημόσιος χώρος μετατρέπεται σε πρίσμα αντανάκλασης της κοινωνικής ιεραρχίας. Οπότε, στα τέλη του 17ου αιώνα, οι έννοιες δημόσιο και ιδιωτικό μεταβάλλονται ως αντίθετες, πλησιάζοντας βαθμιαία προς τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται σήμερα: «Δημόσιο» σήμαινε ανοικτό στην εξονυχιστική εξέταση του καθένα, ενώ «ιδιωτικό» σήμαινε «προστατευμένη περιοχή ζωής, οριζόμενη από την οικογένεια και φίλους...».⁹

Εικόνα 3. Εποχή Μπαρόκ, η πλατεία-Μνημείο του Αγίου Πέτρου, Ρώμη, Ιταλία.

⁹ Σένετ Ρ. (1999), *Η τυραννία της οικειότητας*, μτφρ. στα ελληνικά, Γ. Μέρτικα, Αθήνα: Νεφέλη, σελ.31

A1.4.γ Η περίοδος του 18ου αιώνα

Τον 18ο αιώνα, οι έννοιες ιδιωτικό και δημόσιο αποκτούν ένα περιεχόμενο που θα τολμούσε να πει κανείς ότι είναι παρόμοιο με αυτό της αρχαίας ελληνικής πόλης. Η κοινωνία των πολιτών λειτουργεί στο ενδιάμεσο πεδίο με άμεση εκπροσώπηση διεκδικώντας και προκαλώντας την πολιτική με το λόγο, το επιχείρημα (λέξις). Η δημόσια ζωή βρίσκει νέους τρόπους και χώρους έκφρασης: τα *cafes*, τον περίπατο και το πάρκο, τόπους που χαρακτηρίζονται από την διαταξική κοινωνικότητα, την παρατήρηση των αγνώστων και τις σύντομες πλέον επαφές. Η επικοινωνία πραγματοποιείται με νέους τρόπους, όπως είναι τα χρηματιστήρια, οι τράπεζες και ο τύπος. Αναπτύσσεται μια συνεταιριστική ζωή εξαρτημένη από το επάγγελμα που, ενώ βασίζεται στο δικαίωμα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, έχει δημόσιο προορισμό. Οι δραστηριότητες και οι σχέσεις αλληλοεξάρτησης ξεπερνούν τα όρια του οικογενειακού κυττάρου, εισβάλλουν στη δημόσια σκηνή και αποκτούν νέα σημασία: η οικονομική δραστηριότητα ως ιδιωτική υπόθεση τίθεται στον έλεγχο της δημόσιας σφαίρας και έτσι αποτελεί την «ιδιωτική σφαίρα της κοινωνίας». «...Η λέξη δημόσιο προσέλαβε το μοντέρνο νόημά της, κι επομένως σήμαινε όχι μόνο έναν τομέα κοινωνικής ζωής που βρισκόταν πέραν του χώρου της οικογένειας και των φίλων, αλλά επίσης και το γεγονός ότι αυτός ο δημόσιος

χώρος γνωστών και ξένων συμπεριλάμβανε μία σχετικά μεγάλη ποικιλία ανθρώπων».¹⁰

A1.4.δ Η περίοδος του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα

Τον 19^ο αιώνα, η προσωπικότητα του ατόμου εισβάλλει στη δημόσια σφαίρα,¹¹ έτσι η σχέση ιδιωτικού-δημόσιου μεταβάλλεται, με το ιδιωτικό να εξωτερικεύεται στο δημόσιο, ενώ η κοινωνία των πολιτών, ως ενδιάμεσος κρίκος μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού, βρίσκεται στο απόγειό της. Οι δημόσιοι χώροι αναδομούνται: ο δρόμος είναι τόπος διανομής και η πλατεία τόπος επικοινωνίας αλλά και επίδειξης, παίζοντας ρόλο στο θέαμα της πόλης. Ο Gustave Gaillebote αντανακλά ένα «δημόσιο σκηνικό» μίας βροχερή μέρας στην πόλη, στο έργο του «Δρόμος στο Παρίσι» το 1877 (Εικόνα 4), ενώ η εικόνα 5 αναδεικνύει την ένταση της δημόσιας ζωής που διακρίνει τη διασταύρωση των οδών de Rivoli και de Castiglione, στο Παρίσι, το 1860.

Εικόνα 4. 19^{ος} αιώνας. «Δρόμος στο Παρίσι», Gustave Gaillebote, 1877.

Εικόνα 5. 19^{ος} αιώνας, διασταύρωση οδών de Rivoli και de Castiglione, 1860.

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, συντελείται η πόλωση μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας ζωής, η οποία, ως ανθρώπινη επικοινωνία, στερείται χώρων έκφρασης. Οι δρόμοι και οι πλατείες της πόλης καταλαμβάνονται από μια τυραννική κυκλοφορία, την οποία ο Gehl περιγράφει στο διάγραμμα της εικόνας 6, όπως εξελίχθηκε από το 1900 έως το 2000 και συνδέει την κυκλοφορία και την κίνηση με τις αστικές αλληλεπιδράσεις και δραστηριότητες.

Εικόνα 6. 20^{ος} αιώνας, Διάγραμμα Jan Gehl.

A1.5 Προσέγγιση υπό το πρίσμα του Αστικού σχεδιασμού

Η προσέγγιση του δημόσιου χώρου ως προς το αστικό πλαίσιο ξεκινάει από τον καθορισμό της ταυτότητας του μέσα στο κτισμένο περιβάλλον. Διακρίνουμε δύο κατηγορίες:

- α) τον κλειστό ή εσωτερικό δημόσιο χώρο και
- β) τον ανοιχτό ή υπαίθριο ή εξωτερικό δημόσιο χώρο.

Οι κλειστοί ή εσωτερικοί δημόσιοι χώροι περιγράφονται σύμφωνα με την ειδική τους χρήση (π.χ νοσοκομεία, σχολεία, βιβλιοθήκη) οπότε η περιγραφή τους ορίζεται κυρίως από νομική πλευρά, οπότε δεν αφορούν το αντικείμενο της παρούσας μελέτης. Από την άλλη πλευρά, η ευρύτερη δημόσια σφαίρα και η διεξαγωγή της δημόσιας ζωής συσχετίζεται περισσότερο με τον υπαίθριο ή ανοιχτό δημόσιο χώρο. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (1986), «Ανοιχτός χώρος είναι ένα ουσιαστικό μέρος της αστικής κληρονομιάς, ένα ισχυρό στοιχείο της αρχιτεκτονικής και αισθητικής δομής της πόλης, παίζει ένα σημαντικό εκπαιδευτικό ρόλο, είναι σημαντικός οικολογικά αλλά και για την κοινωνική αλληλεπίδραση και την προώθηση της ανάπτυξης μιας κοινότητας και υποστηρικτική σε οικονομικούς στόχους και δραστηριότητες. Ειδικότερα, βοηθάει να μειωθούν οι εγγενείς εντάσεις και συγκρούσεις σε υποβαθμισμένες αστικές περιοχές της Ευρώπης. Έχει έναν σημαντικό ρόλο στην παροχή για τις ανάγκες αναψυχής μιας κοινότητας και έχει μία οικονομική αξία, η οποία επαυξάνεται ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται».

Ο ανοιχτός χώρος είναι μέρος του αστικού περιβάλλοντος που μπορεί να πάρει διαφορετικούς ορισμούς. Άλλωστε, πολλοί ερευνητές, στοχαστές και συγγραφείς έχουν προσεγγίσει τον όρο. Ως ανοιχτός χώρος μπορεί να οριστεί η γη και το νερό σε μια αστική περιοχή που δεν καλύπτεται

¹⁰ Σένετ Ρ. (1999), *Η τυραννία της οικειότητας*, μτφρ. στα ελληνικά, Γ. Μέρτικα, Αθήνα: Νεφέλη, σελ.32

¹¹ π.χ. το 1750 τα ρούχα που φορούσε κάποιος δεν είχαν καμία σχέση με αυτό που αισθανόταν. Ήταν ένα αυθαίρετο, τεχνητό σήμα που υποδήλωνε την κοινωνική θέση. Το 1891 το ένδυμα μπορούσε να προκαλεί «σεμνότητα» ή «λαγνεία», γιατί στο εξής εκφράζει την προσωπικότητα.

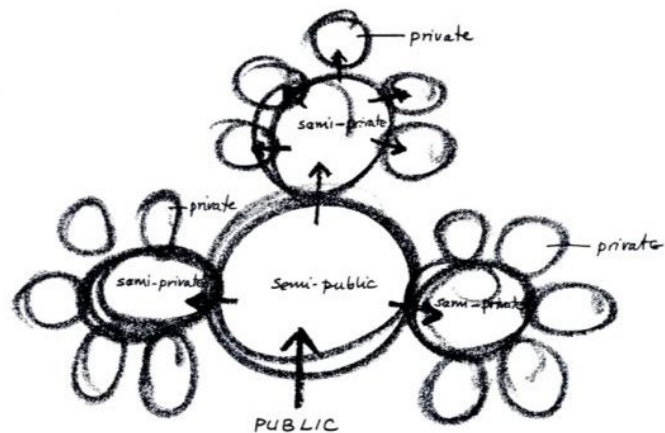

από αυτοκίνητα ή κτίρια, ή οποιαδήποτε μη-αναπτυγμένη γη σε μία αστική περιοχή.¹²

Από την άλλη πλευρά, ο Tankel¹³ είχε προτείνει ότι ανοιχτός χώρος δεν είναι μόνο γη, ή νερό στην γη μέσα και γύρω από τις αστικές περιοχές, αλλά είναι επίσης ο χώρος και το φως πάνω στην γη. Ο Cranx¹⁴ υποστήριξε ότι οι ανοιχτοί χώροι είναι ευρέως ανοιχτές περιοχές που μπορούν να «ρέουν» στο βαθμό που η πόλη μπορεί να ρέει μέσα στο πάρκο και το πάρκο μέσα στην πόλη. Ο ανοιχτός χώρος έχει επίσης περιγραφεί από την πλευρά του χρήστη σαν μία περιοχή που επιτρέπει διαφορετικούς τύπους δραστηριοτήτων η οποία περιλαμβάνει απαραίτητες, προαιρετικές και κοινωνικές δραστηριότητες.¹⁵

Οι ανοιχτοί χώροι μπορούν να οριστούν φυσικά σύμφωνα με την νόμιμη ιδιοκτησία τους και τα όριά τους. Οι πιο γνωστοί ορισμοί που σχετίζονται με την χρήση αναπτύχθηκαν με κατηγορίες του δημόσιου, ημι-

δημόσιου, ημι-ιδιωτικού και ιδιωτικού ανοιχτού χώρου,¹⁶ βασισμένοι στη θεωρία του Newman ότι ο ορισμός ορίων των ανοιχτών έχει ως αποτέλεσμα ασφαλέστερες και λιγότερο βίαιες πόλεις.

Εικόνα 7. Διάγραμμα διακριτών χώρων άμυνας που διατίθενται σε ομάδες κατοίκων. Ο Newman υποστήριξε τον ορισμό ορίων της ιδιοκτησίας των ανθρώπων, ώστε οι κάτοικοι να παρεμβαίνουν και να αποτρέπουν την εγκληματικότητα στους χώρους τους.

¹⁶ Newman, O., 1972. "Defensible Space: People and Design in the Violent City", London: Architectural Press

Εικόνα 8. Παράδειγμα συγκροτήματος κατοικιών. Μεταβάσεις ιδιωτικού-ημιιδιωτικού χώρου.

Ο Krier αναφερόμενος στον αστικό χώρο (urban space), περιγράφει πως αυτός απαρτίζεται από όλους τους τύπους χώρων που βρίσκονται ανάμεσα στα κτίρια των πόλεων και των γύρω περιοχών τους. Χώρους απολύτως οριοθετημένους από μία ποικιλία όψεων, χώρους με καθαρά και ευανάγνωστα γεωμετρικά χαρακτηριστικά. Ο ίδιος για να στηρίξει τον ορισμό του αστικού χώρου τον αντιπαραβάλλει με τον εσωτερικό ιδιωτικό χώρο, αυτόν που βρίσκεται μέσα στις όψεις, καθώς θεωρεί ότι αυτό το δίπολο- εσωτερικός/εξωτερικός, ιδιωτικός/δημόσιος-διέπεται από παρόμοιους νόμους τόσο στη λειτουργία όσο και τη μορφή. Αναφέρει πως ο εσωτερικός χώρος, όντας προφυλαγμένος από τις καιρικές και περιβαλλοντικές συνθήκες, είναι ένα σύμβολο ιδιωτικότητας ενώ τον

εξωτερικό χώρο συνηθίζουμε να τον βλέπουμε σαν ένα ανοιχτό πεδίο για κίνηση χωρίς εμπόδια, με διακριτές δημόσιες, ημιδημόσιες και ιδιωτικές ζώνες.¹⁷

Επομένως, ο υπαίθριος δημόσιος χώρος ορίζεται ως υποσύνολο του αστικού χώρου και γίνεται σε αντιδιαστολή ή σε συνδυασμό με τον ιδιωτικό χώρο.

Αξίζει να σημειωθεί πως στην παρούσα εργασία, η ερμηνεία του δημόσιου χώρου θα γίνει με σταθερό σημείο αναφοράς το αστικό πλαίσιο, δηλαδή το χώρο της πόλης, και σύμφωνα με την κοινωνιολογική πλευρά.

¹⁷ Krier R., (1991), *Urban Space, London: Academy Editions*, σελ. 15

¹² Gold, 1980, "Recreation, Planning and Development", New York: McGraw - Hill

¹³ Tankel, S., 1963, "The importance of open spaces in the urban pattern", in Wing, L. (ed.) "Cities and Spaces: The future use of urban spaces", Baltimore: Hopkins

¹⁴ Cranx G. 1982, "The Politics of Park Design: A history of urban parks in America", London: MIT Press

¹⁵ Gehl, J., 1987, "Life Between Buildings: Using Public Spaces", New York: Van Nostrand Reinhold

ΕΝΟΤΗΤΑ Α2. Κοινωνιολογική προσέγγιση του δημόσιου χώρου.

Εικόνα 9.

Α2.1 Ορισμοί δημόσιου χώρου.

Πολλοί ερευνητές διακρίνουν την κοινωνική διάσταση του δημόσιου χώρου, ενώ για αρκετούς αυτή η διάσταση είναι η σημαντικότερη από όλες. Ο Ν. Larco αναφερόμενος στον αστικό δημόσιο χώρο, αντιτίθεται σε όσους προσδιορίζουν

το αστικό με βάση τις μορφολογικές του συνιστώσες, διατυπώνοντας πως η φόρμα δεν έχει σημασία, αλλά ότι «...το αστικό είναι πρώτιστα μία κοινωνική συνθήκη»¹⁸. Ο δημόσιος χώρος ως κοινωνικός τόπος είναι χώρος κοινωνικοποίησης, όπου εκτυλίσσονται δραστηριότητες σχετικές με τη συλλογική ζωή των κατοίκων.

«Ο χώρος της δημόσιας εμφάνισης γεννιέται εκεί όπου οι άνθρωποι συνευρίσκονται διαμέσου της ομιλίας και της πράξης, και συνεπώς προηγείται και προπορεύεται κάθε τυπικής συγκρότησης της δημόσιας σφαίρας και των διαφόρων μορφών διακυβέρνησης [...] Η ιδιορρυθμία του είναι ότι αντίθετα από τους χώρους, οι οποίοι αποτελούν έργο των χεριών μας, δεν επιβιώνει της δραστηριότητας που τον γεννά, αλλά εξαφανίζεται όχι μόνο με τον διασκορπισμό των ανθρώπων [...] αλλά, με την εξαφάνιση ή την αναστολή των ιδίων των δραστηριοτήτων. Βρίσκεται δυνητικά εκεί όπου συναθροίζονται οι άνθρωποι, αλλά μόνο δυνητικά, ποτέ αναγκαία και ποτέ για πάντα».¹⁹

Η Arendt αναπτύσσει θεωρητικά τον ορισμό για τη δημόσια σφαίρα, ενώ παράλληλα συνδέει το δημόσιο με τον χώρο στον οποίο επιτελούνται δραστηριότητες των ανθρώπων. Στο ίδιο πλαίσιο κινούνται και ο Lewis

¹⁸ Larco, N., 2003, *What is Urban*, Places v.15, no.2., σελ.42

¹⁹ Arendt H., *Η ανθρώπινη κατάσταση*, εκδόσεις Γνώση, 1986, σελ. 272

Mumford²⁰ και η Jane Jacobs,²¹ οι οποίοι συλλαμβάνουν το δημόσιο χώρο ως τόπο «αστικού δράματος» και «χορού του δρόμου», δίνοντας έμφαση στον κοινωνικό και συλλογικό χαρακτήρα του. Για την J. Jacobs το «δημόσιο» εκφράζει την ίδια την κοινωνία. Πρόκειται για ένα τόπο συνεχών και απρόσμενων συναντήσεων, συμπλοκών, διαδράσεων, αντιπαραθέσεων και διαλόγων. Επομένως, η κοινωνική προσέγγιση του δημόσιου χώρου αναφέρεται άμεσα στην χρησιμότητα και τη χρήση αυτού.

Εικόνα 10. Διαδράσεις των ατόμων στο δημόσιο χώρο που προκύπτουν από τους χρήστες και την χρήση.

²⁰ Lewis Mumford, 1961, *“The City in History”*, London:Secker and Warburg

²¹ Jane Jacobs, 1961, *“The Death and Life of Great American Cities”*, New York: Vintage

Συμπληρωματικά, ο Στ. Σταυρίδης εκφράζει την άποψη ότι «η πόλη –και ο δημόσιος χώρος της– αποτελούν ένα συνδυασμό προσωπικών και συλλογικών ιστοριών–δράσεων και δομημένου περιβάλλοντος –τόπων. Κάθε τόπος της ορίζεται από δράσεις μέσω των οποίων κάθε φορά δημιουργείται ένας νέος χώρος. Έτσι, η πόλη γίνεται ένας ενιαίος τόπος».²²

Με άλλα λόγια, οι διαδράσεις μεταξύ των υποκειμένων είναι κυρίαρχο γνώρισμα του δημόσιου αστικού περιβάλλοντος. Σε αυτό το σημείο γίνεται αντιληπτό πως ο δημόσιος χώρος, από την κοινωνική σκοπιά, εμπεριέχει και άλλες έννοιες, οι οποίες προκύπτουν σε πρώτο επίπεδο από τους διαφορετικούς χρήστες και σε δεύτερο επίπεδο από την χρήση. Οι έννοιες αυτές αφορούν τη συμμετοχή, την οικειοποίηση, τις κοινωνικές σχέσεις, αλλά και το παράγοντα αυτών, όπως είναι η αλληλεπίδραση, παράγοντες που οπτικοποιούνται στην εικόνα 10. Οπότε, προκύπτουν δύο βασικές προϋποθέσεις, ώστε να αναφερόμαστε σε έναν κοινωνικό τόπο: οι χρήστες και η χρήση. Απαραίτητο στοιχείο των δύο προϋποθέσεων όμως είναι η ποικιλία τους.

Ο De Sablet (1991) υποστηρίζει πως: «Κάθε χώρος, όπου επιτελούνται δραστηριότητες που αφορούν στη δημόσια ζωή, είναι δημόσιος, τόσο από λειτουργικής πλευράς, όσο

²² Πολυχρονιάδη Κ. επ Σταυρίδης. Στ, *Μνήμη και Εμπειρία του χώρου*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2006, σελ.108

και ως προς την προσπελασιμότητά του από διάφορες κοινωνικές ομάδες».²³

Ο δημόσιος χώρος είναι ένας τόπος που απευθύνεται στο σύνολο της κοινωνίας, αποτελώντας ταυτόχρονα ένα ανοικτό πεδίο κοινωνικής ζωής, διαφορετικής από αυτήν της οικογενειακής ή προσωπικής, αλλά και παρατήρησης από όλους προς όλους (Εικόνα 11). Επηρεάζει άμεσα τη δημόσια ζωή, αφού αποτελεί τόπο διεξαγωγής της και ταυτόχρονα θεμελιώνει τις προϋποθέσεις για το κοινό όφελος.

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Kevin Lynch: «Η ανάλυσηαδιαίτερα των δημόσιων χώρων, γίνεται περίπλοκη λόγω των αντικρουόμενων προθέσεων των διαφορετικών χρηστών [...] και πρέπει να ανταποκρίνεται σε αυτήν την ποικιλία/μεταβλητότητα.»²⁴

Όντως, ο δημόσιος χώρος ως κοινωνικός τόπος, απευθύνεται σε όλους ανεξάρτητα από τις διαφορές που τα υποκείμενα μπορεί να έχουν μεταξύ τους. Ως αποτέλεσμα, ορισμένοι τον προσεγγίζουν ως τόπο διαφορετικότητας και αντιθέσεων παρά ως χώρο ομοιογένειας που προάγει την ομαδικότητα και τις κοινωνικές επαφές. Όμως, η κοινωνική διάσταση του δημόσιου χώρου αποκτά υπόσταση και παρουσιάζει ενδιαφέρον ακριβώς τότε:

όταν διακατέχεται από ποικιλία και ετερογένεια, οπότε, αποκτά μία πολυπλοκότητα. Επομένως, η κοινωνιολογική προσέγγιση του δημόσιου χώρου συμβαίνει όταν ο αυτός συνδέεται με τη δημόσια ζωή, ένα δίπολο πάνω στον οποίο στηρίζεται η κοινωνική του ερμηνεία.

Εικόνα 11. Ο δημόσιος χώρος ως κοινωνικός τόπος: σύζευξη της διαφορετικότητας και ανοικτό πεδίο κοινωνικής ζωής.

A2.2 Ο ρόλος της δημόσιας σφαίρας

«...[Ο όρος δημόσιος χώρος] παραπέμπει στη δημόσια ζωή και τη λειτουργία της, που μπορούμε να ονομάσουμε “δημόσια σφαίρα” της κοινωνίας...»²⁵

Μία κοινωνιολογική προσέγγιση του δημόσιου χώρου χωρίς αναφορά στη δημόσια σφαίρα και, κατ’ επέκταση στη δημόσια ζωή, είναι ανούσια. Ο *J. Habermas* παρουσιάζει το δημόσιο χώρο ως απαραίτητο συνθετικό

²⁵ Μαντούβαλου Μ. 1999, «Στρατηγική για τους δημόσιους και τους ελεύθερους χώρους στην Αθήνα», Πυρφόρος, τ. 1, σελ. 10

στοιχείο της δημόσιας σφαίρας και, την τελευταία, ως πεδίο «επικοινωνιακής αλληλεπίδρασης» για τους συμμετέχοντες.²⁶

Η δημόσια σφαίρα και η δημόσια ζωή είναι έννοιες άμεσα συνυφασμένες μεταξύ τους. Οι δραστηριότητες που συμβαίνουν στη δημόσια σφαίρα, δηλαδή οι δραστηριότητες του κοινωνικού συνόλου, αποτελούν τις λειτουργίες της δημόσιας ζωής. Ωστόσο η δημόσια σφαίρα είναι μία ευρύτερη έννοια που, εκτός από τις δραστηριότητες του κοινωνικού συνόλου, σχετίζεται και με άλλα κοινωνικά στοιχεία που παραπέμπουν στη σημασία του όρου «δημόσιο».

Η *Hanna Arendt* στο έργο της «Η Ανθρώπινη Κατάσταση»²⁷ αγκυρώνει το θεωρητικό της ορισμό για τη δημόσια σφαίρα στην αρχαία ελληνική πόλη. Φέρνει ως παράδειγμα την Αθήνα του 5ου αιώνα, όπου η σύλληψη της πόλης αφορούσε μία κοινότητα η οποία περιλαμβάνει τον δημόσιο βίο και όχι μία εδαφική επικράτεια. Σε σχέση με το «δημόσιο» αναφέρει: «...Δηλώνει τον ίδιο τον κόσμο, στην έκταση που είναι κοινός για όλους μας και διακρίνεται από τον χώρο που κατέχουμε ιδιωτικά μέσα σε αυτόν. Ο κόσμος αυτός όμως δεν είναι ταυτόσημος με την γη ή τη φύση,

²⁶ J. Habermas, 1989, “*The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*”, Great Britain: Polity Press

²⁷ Arendt H., *Η ανθρώπινη κατάσταση*, εκδόσεις Γνώση, 1986

ως τον περιορισμένο χώρο για την κίνηση των ανθρώπων και ως την γενική προϋπόθεση της οργανικής ζωής. Συνδέεται μάλλον [...] με όσα συμβαίνουν μεταξύ εκείνων που κατοικούν από κοινού τον δημιουργημένο από τον άνθρωπο κόσμο. Η συμβίωση μέσα στον κόσμο σημαίνει κατ’ ουσίαν ότι ένας κόσμος πραγμάτων βρίσκεται μεταξύ εκείνων που τον έχουν από κοινού, όπως ένα τραπέζι μεταξύ εκείνων που κάθονται γύρω του». Αν κάναμε μία αντιστοίχιση των εννοιών με τα λεγόμενα της Arendt, θα λέγαμε ότι το «δημόσιο» περιγράφεται από εκείνη ως «ο κόσμος», ενώ η συμβίωση μέσα στον κόσμο παραπέμπει στην δημόσια σφαίρα και όσα συμβαίνουν μεταξύ εκείνων που κατοικούν από κοινού σε αυτόν τον κόσμο δηλώνουν τις λειτουργίες της δημόσιας ζωής.

Κλείνοντας την ενότητα της δημόσιας σφαίρας, σύμφωνα με την Μ. Μαντούβαλου: «...ως δημόσια σφαίρα σε μία κοινωνία με δημοκρατικό πολίτευμα, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί το επίπεδο εκείνο, όπου διατυπώνονται δημόσια οι ιδέες, γενόμενες αντικείμενο συζήτησης, κριτικής, αντιθέσεων, αντιπαραθέσεων, κλπ. Οι ιδέες που αφορούν, όχι μόνο στην πολιτική, αλλά και στην τέχνη, στην θρησκεία, στις αξίες της ζωής, στα θέματα καθημερινότητας ή της συλλογικής ζωής. Η δημόσια σφαίρα λειτουργεί στο βαθμό, που όσοι μετέχουν σε αυτήν, αισθάνονται, παρά τις αντιπαραθέσεις και τις αντιθέσεις, ότι βρίσκονται μέσα στο ίδιο σκάφος, ότι ανήκουν σε

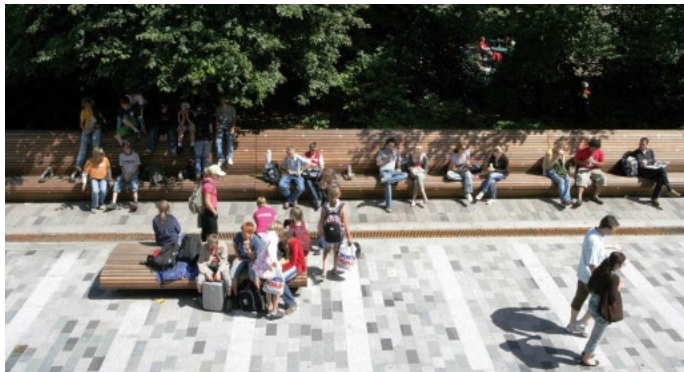
²³ De Sablet, M., 1991, “*Des espaces urbains agreeable a vivre*”, Paris: Editions de Moniteur

²⁴ Kevin Lynch, *Good City Form*, Μ.Ι.Τ, 1984, σελ.160

μία κοινότητα, ότι είναι πολίτες. Λειτουργεί δηλαδή ως δημόσια σφαίρα, στο βαθμό που υπάρχει ένα *minimum* κοινωνικής συνοχής...».²⁸

A2.3 Ο ορισμός της δημόσιας ζωής και η σχέση της με το δημόσιο χώρο.

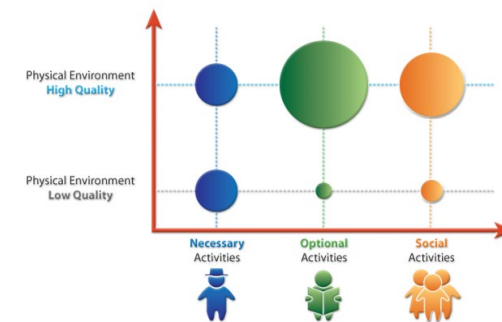
Εικόνα 12. Νέος πεζόδρομος στο Brighton από την ομάδα Gehl architects. Προτεραιότητα στη δημόσια ζωή των πεζών και αποθάρρυνση της ταχύτητας.

Ο αστικός δημόσιος χώρος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη δημόσια ζωή καθώς αποτελεί τον τόπο στον οποίο αυτή διεξάγεται και το περιβάλλον που καλείται να την υποστηρίξει. Είναι το υλικό πλαίσιο μέσα στο οποίο

εκτυλίσσονται δραστηριότητες και συμπεριφορές των ατόμων, οι οποίες σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αποτελούν το περιεχόμενο της δημόσιας σφαίρας. Οι δραστηριότητες μπορούν να αρκούνται ή να ξεκινούν από την παρατήρηση και να εξελίσσονται σε πιο σύνθετες και ενεργητικές δραστηριότητες. Σε όποια ένταση και αν συμβαίνουν, φέρουν κοινωνικές ποιότητες, οι οποίες με τη σειρά τους συνθέτουν τη φύση του δημόσιου χώρου.

Σύμφωνα με τον Jan Gehl στο βιβλίο “*Life Between Buildings*”, οι υπαίθριες δραστηριότητες στο δημόσιο χώρο μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες, κάθε μία από τις οποίες θέτει πολύ διαφορετικές απαιτήσεις στο υλικό περιβάλλον: αναγκαίες δραστηριότητες, προαιρετικές δραστηριότητες και κοινωνικές δραστηριότητες. Οι αναγκαίες δραστηριότητες είναι εκείνες που είναι περισσότερο ή λιγότερο αναγκαστικές, όπου οι εμπλεκόμενοι είναι απαραίτητο να συμμετέχουν, επομένως το αν θα συμβούν ή όχι εξαρτάται από την ύπαρξη του υλικού πλαισίου. Προαιρετικές δραστηριότητες εκείνες στις οποίες το άτομο συμμετέχει αν το επιθυμεί και εφόσον ο χρόνος και ο τόπος τις καθιστούν εφικτές, οπότε το αν θα συμβούν ή όχι εξαρτάται από εξωτερικές συνθήκες και ποιοτικά χαρακτηριστικά του υλικού πλαισίου. Κοινωνικές δραστηριότητες είναι όλες εκείνες οι δραστηριότητες που εξαρτώνται από την παρουσία άλλων ανθρώπων στους δημόσιους χώρους. Αυτές οι δραστηριότητες θα

μπορούσαν, επίσης, να ονομαστούν «επακόλουθες», επειδή, σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, προκύπτουν από τις άλλες δύο κατηγορίες δραστηριοτήτων. Από αυτό προκύπτει ότι υποστηρίζονται έμμεσα, όταν υπάρχουν καλύτερες συνθήκες στους δημόσιους χώρους για να λαμβάνουν χώρα οι αναγκαίες και οι προαιρετικές δραστηριότητες.

Εικόνα 13. Διάγραμμα που απεικονίζει την επιρροή των δραστηριοτήτων που διεξάγονται στο δημόσιο χώρο από την ποιότητά του.

Συνοψίζοντας, οι δημόσιες δραστηριότητες, οι οποίες περιλαμβάνουν συμπεριφορές, συνήθειες και τάσεις που υιοθετούν οι άνθρωποι στη δημόσια σφαίρα της ζωής τους, και διεξάγονται στο δημόσιο χώρο αναπτύσσονται μία διαδραστική σχέση με αυτόν. Οι μετατροπές στο δημόσιο χώρο οδηγούν σε αλλαγές των δραστηριοτήτων (ο βαθμός επιρροής απεικονίζεται στην Εικόνα 13), αλλά συμβαίνει

και το αντίστροφο, αφού κάθε αλλαγή στο δημόσιο χώρο είναι απόρροια μετατροπής των μετασχηματισμών που συμβαίνουν στη δημόσια ζωή.

Η δημόσια ζωή, δηλαδή η δράση στο δημόσιο χώρο σύμφωνα με τα παραπάνω, μπορεί να συγκριθεί με τη δράση στο θέατρο ή σε μία θεατρική σκηνή. Ο R. Sennett²⁹ θεωρεί πως υπάρχει μία παραλληλία μεταξύ των εμπειριών ενός ακροατηρίου ανθρώπων που παρακολουθεί μία θεατρική παράσταση και αυτών που κινούνται στους δρόμους: «Σε μία κοινωνία με έντονη δημόσια ζωή θα πρέπει να υφίστανται συνάφειες ανάμεσα στους χώρους της σκηνής και του δρόμου». Επίσης, ο Brill³⁰ αναφέρει ότι «η δημόσια ζωή είναι ο κοινός τόπος που συναντιέται κανείς με ξένους, δηλαδή με αγνώστους». Οπότε ένα κοινό στοιχείο αυτής της σύγκρισης είναι η συνύπαρξη και έκφραση σε έναν τόπο στον οποίο βρίσκονται ξένοι, μεταξύ τους άγνωστοι άνθρωποι. Ο Sennett³¹ είχε, επίσης, μιλήσει για την έννοια *moeurs*³² τα οποία «...μπορούν να αποδοθούν σήμερα ως εννοιολογική διασταύρωση τρόπων, ηθών

²⁹ Sennett R., 1999, *Η τυραννία της οικειότητας*, μτφ στα ελληνικά, Γ. Μέρτικα, Αθήνα: Νεφέλη, σελ.58

³⁰ Brill, M., 1989, *Transformation, Nostalgia, and Illusion in Public Life and Public Space*, σελ. 8

³¹ Sennett R., 1999, *Η τυραννία της οικειότητας*, μτφρ. στα ελληνικά, Γ. Μέρτικα, Αθήνα: Νεφέλη, σελ.154

³² μτφρ. από Γαλλικά: ήθη

²⁸ Μαντούβαλου Μ. 1999, «*Στρατηγική για τους δημόσιους και τους ελεύθερους χώρους στην Αθήνα*», Πυρφόρος, τ. 1, σελ. 11

και πεποιθήσεων». Όσο περισσότερο ετερογενές, πυκνό και ποικίλο είναι το «σκηνικό» της δημόσιας ζωής, τόσο περισσότερο αλληλεπιδρούν οι άνθρωποι μεταξύ τους και σημαντικότερες γίνονται οι μεταξύ τους σχέσεις. Στο πλαίσιο της δημόσιας ζωής, αυτό που συμβαίνει είναι ότι οι άνθρωποι «βλέπουν», «ακούν» και «αισθάνονται», οπότε η σχέση μεταξύ τους εξελίσσεται σε σχέση ηθοποιού-θεατή λαμβάνοντας δράση σε μία δημόσια «παράσταση».

Εικόνα 14. Η ετερογένεια στο δημόσιο χώρο ενισχύει τη δημόσια ζωή και τον καθιστούν τόπο διεξαγωγής μιας δημόσιας «παράστασης».

Επομένως, η δημόσια ζωή αποτελεί το αντίθετο της ιδιωτικής, δηλαδή της ζωής που περιορίζεται στα στενά όρια της οικογένειας και των σχέσεων μέσα στο φιλικό περιβάλλον. Για τη δημόσια ζωή απαιτείται ετερογένεια και

η παρουσία του «ξένου», με την έννοια του διαφορετικού, της ποικιλίας και της πυκνότητας, ώστε να υπάρχει ο απαραίτητος «συνωστισμός» (Εικόνα 14), έννοιες που θα αναλυθούν εκτενέστερα στην παρούσα εργασία. Εκτός όμως από την ετερογένεια και ποικιλία μεταξύ των ανθρώπων και των δραστηριοτήτων, προκειμένου να υπάρχει συνάφεια και σύνδεση μεταξύ των ατόμων, είναι απαραίτητη προϋπόθεση η παράμετρος της κοινωνικής συνοχής. Η έννοια παραπέμπει και οδηγεί σε κάθε μορφή σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ των κατοίκων μίας πόλης. Υπό αυτήν την προϋπόθεση, η δημόσια ζωή αποτελεί ένα πεδίο ανταλλαγής (πληροφοριών, μηνυμάτων, γνώσεων, απόψεων).

Αναλύοντας παραπάνω την ανταλλαγή, η έννοια αυτή εμπεριέχει άλλες δύο: τη συμμετοχή και την αλληλεπίδραση. Για την ύπαρξη δημόσιας ζωής απαιτείται, αφενός, η συμμετοχή όλων, ακούσια ή εκούσια, παθητική ή ενεργητική, και, αφετέρου, η αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων μέσω της οποίας θεμελιώνεται η δημόσια δραστηριότητα. Έτσι, αρχικά, τα άτομα συμμετέχουν ενεργά ή παθητικά, αφού δημοσιοποιείται η παρουσία τους, μεταδίδοντας κάποιο μήνυμα, λεκτικό ή νοητικό. Στη συνέχεια, τα άτομα αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, αφού εκπέμπουν ή δέχονται ένα μήνυμα, μια πληροφορία, ένα ερέθισμα, προς και από τη συνολική κοινωνία.

Εικόνες 15α και 15β. Ο Gehl παρατήρησε ότι οι άνθρωποι συνήθως κάθονται στα όρια του δημόσιου χώρου, ώστε να έχουν μία αναπόσπαστη θέα του χώρου.

Ο Gehl³³ ονομάζει την ανταλλαγή με έναν πιο προσωπικό όρο, αυτόν της επαφής, και προσπάθησε να

³³ Gehl J., *Ανθρώπινες πόλεις*, εκδόσεις MBIKE EVENTS&DIGITAL, 2013

κατηγοριοποιήσει τις διαφορετικές μορφές, ανάλογα με τη διαβάθμιση της έντασής τους. Η ένταση των επαφών κυμαίνεται από χαμηλή σε υψηλή και εξαρτάται από την κοινωνική σχέση των ατόμων. Η κλίμακα ξεκινάει με τις ουδέτερες επαφές, τις περιστασιακές, και συνεχίζει με τους γνωστούς, τους φίλους, φτάνοντας στους στενούς φίλους, όπως αποτυπώνονται στις εικόνες 15α, 15β. Οι διαφορετικές μορφές επαφής ανάλογα με την έντασή τους αναφέρονται σύμφωνα με τον Gehl ως εξής:

—Μια μορφή επαφής: ξεκινάει από τη στιγμή που ένα άτομο είναι παρών στο δημόσιο χώρο. Πρόκειται για μία παθητική εμπειρία, κατά την οποία το άτομο

συλλέγει ερεθίσματα από τους συνενεργούμενους και συσχετίζεται με αυτούς (έστω παρατηρώντας ή ακούγοντας). Μπορεί να μη συμμετέχει ενεργητικά ή εκούσια, αλλά σίγουρα συμμετέχει.

—Μια ενδεχόμενη μετάβαση σε άλλου επιπέδου επαφή: η απροσδόκητη, αυθόρμητη επαφή που μπορεί να αναπτυχθεί από τη στιγμή που το άτομο είναι παρών σε ένα δημόσιο χώρο μαζί με άλλους.

—Διατήρηση επαφών που ήδη υπάρχουν: δυνατότητα της συνάντησης.

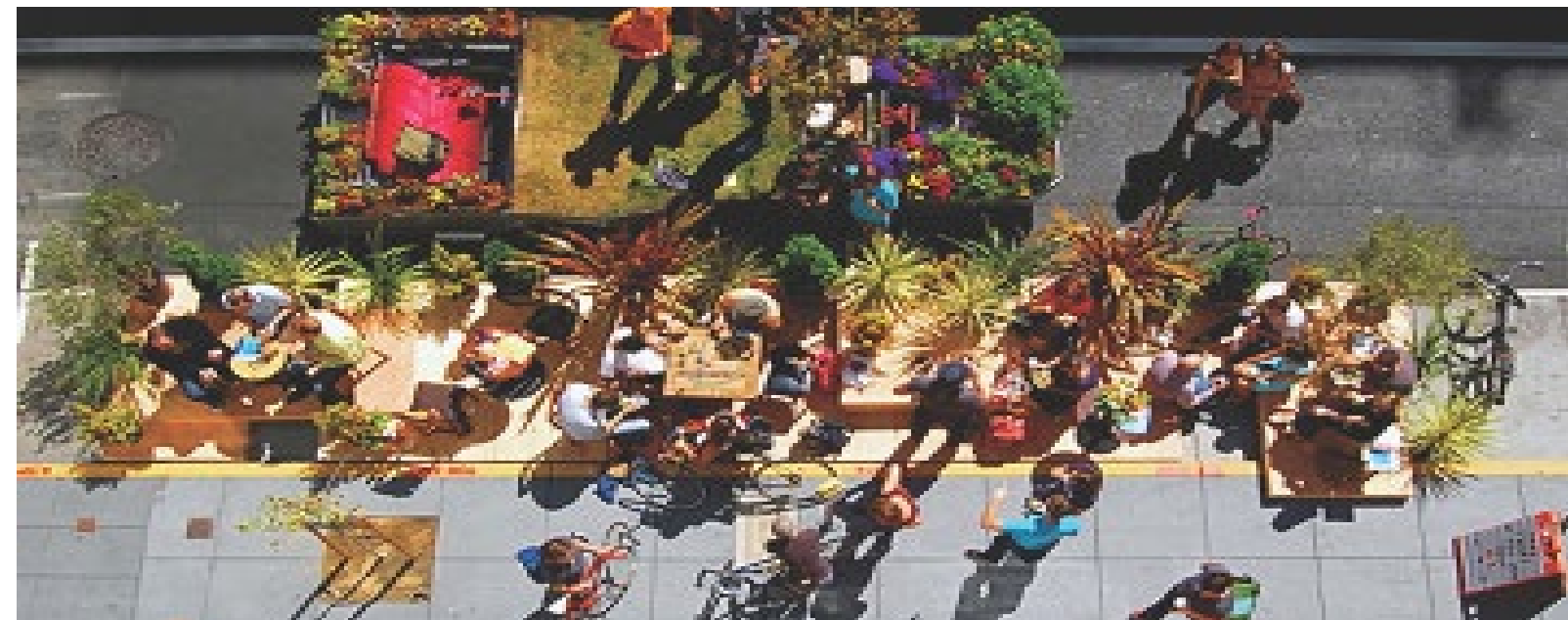
_Πληροφορία σχετικά με το κοινωνικό περιβάλλον.

_Μια πηγή έμπνευσης.

_Μια μοναδικά ενδιαφέρουσα εμπειρία: η δυνατότητα απόκτησης εμπειριών και απρόσμενων καταστάσεων μέσω της συνάντησης και κυρίως της αλληλεπίδρασης με άλλους ανθρώπους.

Με λίγα λόγια, οι διαφορετικής έντασης επαφές που μετατρέπονται σε κοινή δραστηριότητα, αποτελούν μορφές αλληλεπίδρασης, αφού στηρίζονται στην ανταλλαγή ενέργειας, άμεσης ή έμμεσης, μεταξύ των συμμετεχόντων. Πρόκειται για ένα βασικό στοιχείο σύνθεσης της δημόσιας ζωής, όπως και η κοινωνική συνοχή, που παράλληλα ενδυναμώνει τον κοινωνικό χαρακτήρα του δημόσιου χώρου.

Συνοψίζοντας, η δημόσια ζωή φέρει ποιότητες που συνάδουν με αυτές του δημόσιου χώρου, αφού ο τελευταίος δεν είναι παρά ο τόπος στο οποίο εκείνη διεξάγεται. Μπορεί να αναλυθεί σε πολιτική, οικονομική, πολιτιστική, κοινωνική ζωή, ανάλογα με τη μορφή δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται μεταξύ των συμμετεχόντων (Εικόνα 16). Βασικά στοιχεία σύνθεσής της και προϋποθέσεις ύπαρξής της είναι η κοινωνική συνοχή, η συμμετοχή, ενεργητική ή παθητική, η αλληλεπίδραση, με διαφορετικής έντασης μορφών επαφής και η αντιδιαστολή της με την ιδιωτική ζωή.

Εικόνα 16. Ποικιλία δραστηριοτήτων στο δημόσιο χώρο μεταξύ των συμμετεχόντων συγκροτούν τη δημόσια ζωή.

A2.4 Σύνοψη_Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, ο δημόσιος χώρος διέπεται- ή πρέπει να διέπεται- από κοινωνικές ποιότητες. Αναφερόμαστε πλέον στο δίπολο δημόσιου χώρου-δημόσιας ζωής το οποίο έχει άμεση σχέση με τη δημόσια σφαίρα της κοινωνίας, αφού οι δραστηριότητες της δημόσιας σφαίρας αποτελούν τις λειτουργίες της δημόσιας ζωής και ο δημόσιος χώρος το υλικό πλαίσιο στο οποίο εκείνες λαμβάνουν χώρα. Η κοινωνική συνοχή, η οποία χαρακτηρίζει την ίδια την πόλη, αποτελεί προϋπόθεση για τη διεξαγωγή της. Είναι ένα πεδίο ανταλλαγής μεταξύ των συμμετεχόντων.

Η ανταλλαγή αυτή αφορά τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με τις διαφορετικές μορφές που μπορεί να πάρει. Ενδυναμώνεται όσο το περιβάλλον είναι περισσότερο ποικίλο και ετερογενές, όσο εξελίσσεται ανάμεσα σε ξένους, άγνωστους ανθρώπους, αφού έτσι διαχωρίζεται από την ιδιωτική ζωή. Τέλος, τα κοινωνικά γνωρίσματα αφορούν τις ίδιες τις λειτουργίες της δημόσιας σφαίρας και συνάδουν με τις κοινωνικές ποιότητες που συνθέτουν την έννοια του δημόσιου χώρου, του βασικότερου φορέα της.

ΕΝΟΤΗΤΑ Α.3

Γνωρίσματα και πρακτικές στο δημόσιο χώρο που απορρέουν από τον κοινωνικό του χαρακτήρα.

Όπως προαναφέρθηκε, ο δημόσιος χώρος, ως φορέας δημόσιας ζωής, αντικατοπτρίζει τα κοινωνικά χαρακτηριστικά που τη διέπουν. Η ποικιλία, η ετερογένεια και η πολυπλοκότητα αποτελούν προϋποθέσεις ύπαρξης του και συμβάλουν στην απόκτηση κοινωνικών ποιοτήτων. Πολλοί ισχυρίζονται πως στην πόλη υπάρχει ανάγκη για θέαμα και, με αυτό, δεν εννοείται το «στημένο» θέαμα μίας παρέλασης, αλλά το αυθόρμητο θέαμα των ξένων και τυχαίων συναπαντημάτων. «Ο άνθρωπος αποτελεί τη μεγαλύτερη χαρά του ανθρώπου»³⁴, οπότε οι άνθρωποι και οι δραστηριότητές τους λαμβάνονται ως έλξη για άλλους ανθρώπους, με αποτέλεσμα νέες δραστηριότητες να ξεκινούν κοντά σε συμβάντα που είναι ήδη σε εξέλιξη, (Εικόνα 17).

Επόμενες έννοιες προς ανάλυση:

- Η έννοια της αλληλεπίδρασης
  - Η Συμμετοχή
  - Το μέσο διαφόρων μορφών επαφής
  - Η Οικειοποίηση
- Η έννοια του διαφορετικού και το στοιχείου του

³⁴ λαϊκή Ισλανδική παροιμία

ξένου ως:

- Αντιμετώπιση ρατσισμού και Αίσθημα Ασφάλειας
- Αποφυγή εγκληματικότητας
- Δημοκρατική διάσταση
- Θεμελιώδης προϋπόθεση για την καλή λειτουργία της Δημόσιας Ζωής
- Η έννοια της συλλογικής μνήμης ως:
  - μέσο συνοχής του κοινωνικού συνόλου
  - τρόπο ένταξης του ατόμου σε μία ομάδα κοινωνικού συνόλου

A.3.1 Η έννοια της αλληλεπίδρασης.

Η Συμμετοχή:

«Οι αλληλεπιδράσεις είναι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό του αστικού περιβάλλοντος, το να βρίσκεται κανείς εκεί, σημαίνει να δέχεται, να παίρνει μέρος, να παραδίδεται σε έμμεσες και άμεσες αλληλεπιδράσεις».³⁵ Οι αλληλεπιδράσεις, ως χαρακτηριστικό γνώρισμα της δημόσιας ζωής, θεμελιώνει την ουσία της. Οπότε, ο δημόσιος χώρος, ως υλικό πλαίσιο στο οποίο εκτονώνεται

³⁵ Larco, N., 2003, “What is Urban”, Places, v.15, no.2, σελ.43

Εικόνα 17. Η παρουσία ανθρώπων λειτουργεί ως έλξη για άλλους ανθρώπους.

η δημόσια ζωή, αποκτά κοινωνικό χαρακτήρα. Μέσω των αλληλεπιδράσεων, τα άτομα γίνονται, είτε ενεργητικοί είτε παθητικοί, συμμετέχοντες. Σύμφωνα με τους M. Gausa et al³⁶, η αλληλεπίδραση ορίζεται ως αμοιβαία ανταλλαγή ενέργειας και πληροφορίας. Οι αλληλεπιδράσεις μπορεί να αφορούν συναισθήματα, αλλά και μηνύματα, πληροφορίες, συμπεριφορές κτλ. Εκφράζονται επίσης με την έννοια της συμμετοχής, η οποία αποτελεί δικαίωμα του χρήστη για τη διαμόρφωση ενός δημόσιου χώρου, εφόσον αυτός αποτελεί κοινό κτήμα, όπως προαναφέρθηκε. Η έννοια της συμμετοχής συνδέεται και με γεγονότα ή συμβάντα πολιτιστικού, θρησκευτικού, κοινωνικού, πολιτικού και, γενικά, συλλογικού χαρακτήρα που λαμβάνουν χώρα στον δημόσιο χώρο. Μία ακόμα μορφή συμμετοχής αφορά την ατομική χρήση.

Όσον αφορά τις αλληλεπιδράσεις στο αστικό περιβάλλον, ο N. Larco τις διακρίνει σε δύο κατηγορίες, τις δυνητικές (potential interactions) και τις αναγκαστικές (forced interactions). Οι αλληλεπιδράσεις και η αστικότητα του περιβάλλοντος αναπτύσσουν μία σχέση διπλής κατεύθυνσης: όσο εντείνονται οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ανθρώπων, τόσο η αστικότητα του περιβάλλοντος αυξάνεται. Όμως συμβαίνει και το αντίστροφο: όταν υπάρχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις (σχετικά

με αστικές κοινωνικές ποιότητες), η ένταση των αλληλεπιδράσεων αυξάνεται. Ως αστικές κοινωνικές ποιότητες αναφέρονται η πυκνότητα και η ποικιλία, τόσο σε ανθρώπους και σε δραστηριότητες όσο και στον χώρο. Ο δημόσιος χώρος, ως φορέας δημόσιας ζωής και πεδίο κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, αποτελεί έναν κοινωνικό οργανισμό. Άλλωστε οι πλατείες είναι πετυχημένες, αν υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που τις χρησιμοποιούν, όχι λόγω αισθητικής υπεροχής αλλά επειδή τότε, φέρουν περισσότερες επιλογές χρήσεων (Εικόνα 18). Έτσι, οι χρήσεις αποδεικνύονται ζωτικής σημασίας. Ένας δημόσιος χώρος που απλά υπάρχει και είναι κενός από δραστηριότητα, δεν έχει όφελος για την πόλη και τους ανθρώπους.

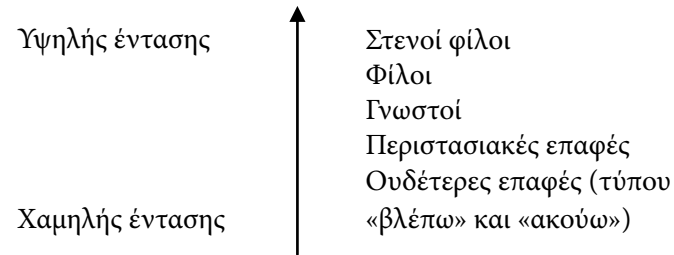

Εικόνα 18. Στιγμιότυπο από την ταινία του Whilliam Whyte: “The social life of small urban places”.

Το Μέσο διαφόρων μορφών επαφής.

Ο Gehl στο βιβλίο του «Η ζωή ανάμεσα στα κτίρια»³⁷ υποστηρίζει πως ο δημόσιος χώρος περιλαμβάνει ολόκληρο το φάσμα των δραστηριοτήτων οι οποίες, συνδυαστικά, καθιστούν τους κοινόχρηστους χώρους μέσα στις πόλεις και τις περιοχές κατοικίας ζωτικούς και ελκυστικούς. Η ανάγκη για επαφή μπορεί να χαρακτηρίσει τις διάφορες μορφές αλληλεπιδράσεων που δύναται να αναπτυχθούν.

Με βάση τη διαβάθμιση της έντασης των επαφών μπορούμε να κάνουμε το ακόλουθο απλοποιημένο διάγραμμα που κατατάσσει τις διάφορες μορφές επαφής.

Στη λογική αυτού του διαγράμματος, η ζωή ανάμεσα στα κτίρια αφορά πρωτίστως τις επαφές χαμηλής έντασης που βρίσκονται στο κατώτερο σημείο της κλίμακας, γιατί

³⁷ Gehl J., 2013 , «Η ζωή ανάμεσα στα κτίρια», Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας

αυτές λειτουργούν ως αφορμές για άλλες, πιο σύνθετες αλληλεπιδράσεις. Η δυνατότητα να συναντάς, να βλέπεις και να ακούς άλλους ανθρώπους αποτελεί ευκαιρία για:

- μια επαφή σε μέτριο επίπεδο,
- μια πιθανή αφετηρία για επαφές σε άλλα επίπεδα,
- μια δυνατότητα για διατήρηση επαφών που ήδη υπάρχουν,
- μια πηγή πληροφορίας για το κοινωνικό περιβάλλον,
- μια πηγή έμπνευσης, μια αφορμή για ενδιαφέροντες εμπειρίες.

Παρακάτω, σύμφωνα πάντα με τον Gehl, αναλύονται οι μορφές αλληλεπίδρασης και η διαβάθμιση της συμμετοχής που μπορούν να αναπτυχθούν σε ένα αστικό περιβάλλον, ανάλογα με την ένταση της επαφής.

-μία μορφή επαφής:

Εάν δεν υπάρχει δραστηριότητα ανάμεσα στα κτίρια οι επαφές στο χαμηλότερο σημείο της κλίμακας εξαφανίζονται. Τα όρια ανάμεσα στην απομόνωση και την επαφή οξύνονται- οι άνθρωποι είναι μόνοι τους ή μαζί με άλλους, αλλά σε ένα επίπεδο συνάντησης που απαιτεί προσπάθεια. Η ζωή ανάμεσα στα κτίρια προσφέρει μια ευκαιρία να είναι κανείς με άλλους με έναν χαλαρό και μη απαιτητικό τρόπο. Το να υπάρχουν γύρω σου άλλοι

³⁶ Gausa, M., Gaullart, V., Muller, W., et al., 2003, “The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture”, Barcelona: Actar, σελ.352-353

άνθρωποι, να βλέπεις και να ακούς άλλους ανθρώπους, να παίρνεις ερεθίσματα από αυτούς αποτελούν θετικές εμπειρίες, διαφορετικές από το να είσαι μόνος, (Εικόνα 19). Χωρίς απαραίτητα να είσαι μαζί με ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, είσαι, παρά ταύτα, μαζί με άλλους. Αντί να είναι κανείς παθητικός θεατής των εμπειριών των άλλων ανθρώπων στην τηλεόραση ή στον κινηματογράφο, στο δημόσιο χώρο το ίδιο το άτομο είναι παρών- συμμετέχει έστω και σε μέτριο βαθμό, αλλά σίγουρα συμμετέχει.

Εικόνα 19. Να βλέπεις και να ακούς... Στιγμιότυπο στο Mar del Plata, Αργεντινή.

-μια ενδεχόμενη μετάβαση σε άλλου επιπέδου επαφή
Μια επαφή χαμηλής έντασης είναι, επίσης, μια κατάσταση

από την οποία άλλες μορφές επαφής μπορούν να αναπτυχθούν. Είναι ένα μέσο για το απροσδόκητο, το αυθόρμητο, το απρογραμματίστο. Αυτές οι δυνατότητες παρατηρούνται στον τρόπο που ξεκινάνε τα παιχνίδια των παιδιών-η πρώτη προϋπόθεση είναι να βρίσκονται στον ίδιο χώρο, η συνάντηση. Οι επαφές που αναπτύσσονται αυθόρμητα, απλώς με το να βρίσκεται κανείς με άλλους, είναι συνήθως πολύ εφήμερες-όπως το να ανοίξει κανείς κουβέντα με τον διπλανό του σε ένα παγκάκι, να παρακολουθήσει κάποιον που δουλεύει και να του κάνει κάποιες ερωτήσεις. Από αυτό το απλό επίπεδο, οι επαφές μπορούν να εξελιχθούν περαιτέρω, εάν οι συμμετέχοντες το επιθυμούν, (Εικόνα 20). Η συνάντηση, το να είναι κανείς παρών στον ίδιο χώρο, είναι σε κάθε περίπτωση η κύρια προϋπόθεση.

Εικόνα 20. Μία πιθανή επαφή που μπορεί να εξελιχθεί σε άλλη μορφή.

-μια μη περίπλοκη δυνατότητα να διατηρηθούν επαφές που ήδη υπάρχουν

Η δυνατότητα να συναντά κανείς γείτονες και συναδέλφους συχνά, κατά τη διάρκεια των καθημερινών μετακινήσεων, συνιστά μια ευκαιρία να αναπτυχθούν και να διατηρηθούν οι γνωριμίες, με μη απαιτητικό τρόπο, (Εικόνα 21). Τα κοινωνικά γεγονότα μπορούν να εξελιχθούν αυθόρμητα, εάν υπάρχει η διάθεση. Οι καταστάσεις έχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν. Αυτός είναι ο βασικός λόγος που σχεδόν όλα τα παιδιά και ένα σημαντικό ποσοστό των άλλων ηλικιακών ομάδων διατηρούν στενότερη και πιο συχνή επαφή με τους φίλους και τους γνωστούς που ζουν ή δουλεύουν κοντά τους- είναι ο απλούστερος τρόπος να «κρατήσουν επαφή».

Εικόνα 21. Δυνατότητα διατήρησης μία επαφής.

-πληροφορία σχετικά με το κοινωνικό περιβάλλον

Η δυνατότητα να βλέπει και να ακούει κανείς άλλους ανθρώπους, σε μια πόλη ή μια περιοχή κατοικίας, προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες για το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και, πιο συγκεκριμένα, για τους ανθρώπους με τους οποίους εργάζεται ή συμβιώνει, (Εικόνα 22). Από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας ενημερωνόμαστε για τα γεγονότα που συμβαίνουν στον κόσμο, αλλά από τις συναντήσεις μας με τους άλλους ανθρώπους μαθαίνουμε για τις πιο κοινές, αλλά εξίσου σημαντικές, λεπτομέρειες. Ένα πρόσωπο που συναντάμε συχνά στο δρόμο γίνεται ένα πρόσωπο που «γνωρίζουμε».

Εικόνα 22. Κοινωνικές επαφές που αναπτύσσονται σε ανοιχτό χώρο κτιρίου γραφείων.

-μία πηγή έμπνευσης

Εμπνεόμαστε βλέποντας άλλους σε δράση. Για παράδειγμα, τα παιδιά, βλέπουν άλλα παιδιά να παίζουν και νιώθουν τη λαχτάρα να συμμετάσχουν και αυτά ή παίρνουν ιδέες για νέα παιχνίδια παρατηρώντας άλλα παιδιά ή ενήλικες, (Εικόνα 23).

Εικόνα 23. Το παιχνίδι των παιδιών αποτελεί έλξη για άλλα παιδιά.

-μία μοναδικά ενδιαφέρουσα εμπειρία

Οι συναντήσεις με άλλους ανθρώπους μας προσφέρουν εμπειρίες ιδιαίτερα ζωντανές και ελκυστικές. Σε σύγκριση με τα κτίρια ή άλλα άψυχα αντικείμενα, οι άνθρωποι που συναντά κανείς, καθώς μιλούν και κινούνται, αποτελούν μία ποικιλία ερεθισμάτων, (Εικόνα 24). Καμία στιγμή δεν είναι όπως η προηγούμενη ή η επόμενη, όταν οι άνθρωποι κυκλοφορούν ανάμεσα σε ανθρώπους. Ο αριθμός των

νέων καταστάσεων και νέων εμπειριών είναι απεριόριστος. Επιπλέον, είναι κάτι που αφορά το σημαντικότερο θέμα της ζωής: τους ανθρώπους.

Εικόνα 24. Ένα ερέθισμα για μία απροσδόκητη εμπειρία.

Οι ζωντανές πόλεις, επομένως, είναι εκείνες στις οποίες οι άνθρωποι μπορούν να αλληλεπιδρούν ο ένας με τον άλλον, είναι πάντα πιο ενδιαφέρουσες επειδή είναι πλούσιες σε εμπειρίες, σε αντίθεση με τις πόλεις χωρίς ζωή, οι οποίες προσφέρουν πολύ φτωχές εμπειρίες και είναι πληκτικές, ανεξάρτητα αν τα κτίριά τους έχουν πολλά χρώματα ή παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία μορφών.

Άλλωστε, ο J. Gehl στο βιβλίο του «Ανθρώπινες πόλεις»³⁸, υποστηρίζει πως η δραστηριότητα είναι ένας τρόπος έλξης: «Οι άνθρωποι και οι δραστηριότητες προσελκύουν άλλους ανθρώπους και αυτό ισχύει οπουδήποτε υπάρχουν άλλοι άνθρωποι-στα κτίρια, στις γειτονιές, στα κέντρα πόλεων. Οι άνθρωποι προσελκύονται από άλλους ανθρώπους, συναθροίζονται, κυκλοφορούν, με άλλους και επιδιώκουν να βρίσκονται κοντά σε άλλους. Νέες δραστηριότητες ξεκινούν κοντά σε συμβάντα που είναι ήδη σε εξέλιξη».

Παράδειγμα αποτελεί μία έρευνα καταγραφής σημείων έλξης που πραγματοποιήθηκε στο Stroget (Εικόνα 25), τον κύριο πεζόδρομο στο κέντρο της Κοπεγχάγης, από ομάδα φοιτητών της Αρχιτεκτονικής Σχολής της Βασιλικής Ακαδημίας Καλών Τεχνών της Δανίας και ανέλυε την καταγραφή σημείων όπου σταματούν οι πεζοί κατά μήκος του πεζόδρομου και τι βλέπουν. Αποτέλεσμα της έρευνας ήταν ότι κανείς δε σταματά μπροστά σε τράπεζες ή πολυτελείς χώρους έκθεσης. Σχετικά λίγοι άνθρωποι σταματούν να δουν βιτρίνες με παιχνίδια, φωτογραφίες και άλλα αντικείμενα που είναι άμεσα συνδεδεμένα με ανθρώπους. Πολύ περισσότεροι άνθρωποι σταματούν να δουν άλλους ανθρώπους και συμβάντα, όπως καλλιτέχνες του δρόμου, παιδιά που παίζουν ή εργάτες κατά την

Εικόνα 25. Πεζόδρομος Stroget, Κοπεγχάγη.

Συμπερασματικά, η απουσία δραστηριότητας φέρνει και απώλεια ζωτικότητας, ενώ σε μία ακραία κατάσταση κενών δημόσιων χώρων, είναι πιθανόν να επέλθει και απώλεια κοινωνικής συνοχής. Στην εποχή μας, παρόλο που η δημόσια δραστηριότητα παρατηρείται συχνά να μεταφέρεται σε άλλα περιβάλλοντα λειτουργώντας έτσι ως «κοινωνικοί τόποι», η ανάγκη για ζωντανούς δημόσιους χώρους δεν έχει εκλείψει.

-η οικειοποίηση

Ο δημόσιος χώρος, ως κοινό ή κοινόχρηστο αγαθό και λόγω των γνωρισμάτων που τον συγκροτούν όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, μπορεί να γίνει αντικείμενο οικειοποίησης από τους εκάστοτε χρήστες. Θα επιχειρήσουμε να

³⁸ Gehl J., μτφ. Παπαγεωργίου Σ., Παπαγεωργίου Φ., Παπάζογλου Ν., «Ανθρώπινες πόλεις», εκδόσεις MBIKE EVENTS&DIGITAL, 2013

ορίζουμε την έννοια της οικειοποίησης, αφού αποτελεί τόσο αποτέλεσμα των κοινωνικών χαρακτηριστικών που διέπουν το δημόσιο χώρο, ενώ παράλληλα, του προσδίδει επιπλέον τέτοιες ποιότητες.

Σύμφωνα με τον A. Moles, η οικειοποίηση ενός χώρου αναφέρεται στην «...τάση του ατόμου να κυριαρχήσει πάνω σε μία μερίδα ή ένα κομμάτι του κόσμου, μέσω της ίδιας της παρουσίας, φυσικής ή ‘διά αντιπροσώπου’...».³⁹ Το άτομο, για να κτίσει έναν χώρο, αρχικά χρειάζεται να του δώσει μία ταυτότητα, να του προσδώσει ορισμένα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα τον διαφοροποιούν αντιληπτικά από κάποιον άλλον και μετά να τον οικειοποιηθεί, δηλαδή να αποκτήσει κυριαρχία πάνω σε αυτόν.

Άλλωστε, ξανά σύμφωνα με τον A. Moles, ο χώρος μπορεί να θεωρηθεί είτε ως ένα «πλαίσιο αναφοράς»⁴⁰, είτε σαν μία «χρηστική ποσότητα»⁴¹, απαραίτητη για τη διαδικασία της ζωής. Οι μέθοδοι διαφοροποίησης ποικίλλουν και

μπορεί να αναφέρονται σε όρια, τα οποία μπορεί να είναι είτε φυσικά είτε νοητά. Τα φυσικά όρια μπορεί να περιλαμβάνουν την περιχάραξη μίας περιοχής, ενώ τα νοητά μπορεί να αναφέρονται σε αύξηση της πυκνότητας των αντικειμένων και λειτουργιών στον τόπο «εδώ» σε αντίθεση με τον τόπο «εκεί». Έτσι, δημιουργούνται τα κριτήρια οικειοποίησης του χώρου, για χώρο ιδιωτικής ή δημόσιας σφαίρας.

Η P. Korosec-Serfaty και η ερευνητική της ομάδα μελετούν την έννοια της οικειοποίησης και τονίζουν πως αναφέρεται κυρίως στο δυναμισμό, ο οποίος στοχεύει στην κυριαρχία στον χώρο (mastery over a space).⁴²

Σύμφωνα με την ίδια ερευνητική ομάδα, η οικειοποίηση του χώρου είναι μία ενεργητική διαδικασία. Ο τρόπος που κάθε άτομο οικειοποιείται τον χώρο είναι μία προσωπική υπόθεση, εκούσια και αφορά μία διαδικασία που διαχωρίζει τον εαυτό μας από το «κοινότυπο» ή το ήδη «υπάρχον». Οπότε καταλήγει να σχηματίζει μία ταυτότητα. Βρίσκοντας εφαρμογή στον δημόσιο χώρο, η έννοια της οικειοποίησης συμβαίνει με την μορφή εικόνων που συναντούμε καθημερινά (Εικόνα 26), όπως οι συνομιλίες σε μία πλατεία, η άθληση σε γήπεδο, ένα γεύμα στο πάρκο

⁴² Korosec-Serfaty, P., and the Psychology of Space working group: Decker S., Levy M., Tramoni M.L., 1976, “*Protection of Urban Sites and Appropriation of Public Squares*”, πρακτικά του 3ου International Architectural Psychology Conference, Στρασβούργο: Πανεπιστήμιο Louis Pasteur, σελ. 46-61

κλπ.

Εικόνα 26. Μορφές οικειοποίησης από τους χρήστες ενός ανοιχτού δημόσιου χώρου.

Εν κατακλείδι, η οικειοποίηση του δημόσιου χώρου μπορεί να περιγραφεί απλά, όπως με τα παραπάνω παραδείγματα, ενώ αποδεικνύει ότι μεταξύ των χρηστών και του δημόσιου χώρου αναπτύσσεται ένα συναισθηματικό δέσιμο, μία ιδιαίτερη σχέση που προσπερνάει τα όρια της επιφάνειας και αντικειμενικότητας. Αυτό το δέσιμο, δεν αρκείται στο να αισθάνεται απλά άνετα κάποιος σε έναν χώρο, αλλά επιπλέον, πρέπει να αισθάνεται ελεύθερος και ασφαλής ευρισκόμενος εκεί, δηλαδή στοιχεία συναισθήματα που αποδεικνύουν την στενή σχέση του χρήστη με το δημόσιο χώρο, προκειμένου να δημιουργηθούν οι απαραίτητες «βάσεις» ώστε να αναπτύξει και τις ανάλογες, κοινωνικού τύπου και συνυφασμένες με τη δημόσια ζωή, ενέργειες.

A.3.2 Η έννοια του διαφορετικού και το στοιχείο του ξένου.

Ο δημόσιος χώρος χαρακτηρίζεται από ανομοιογένεια και ποικιλία. Αρκεί να παρατηρήσουμε ένα αστικό κέντρο για να διαπιστώσουμε την κάθε άλλο παρά μονότονη εικόνα που μας περιβάλει. Η ποικιλία ξεκινάει από το περιβάλλον και επεκτείνεται στους ανθρώπους, στις χρήσεις (λειτουργίες) και επομένως στις δραστηριότητες. Η πολυπλοκότητα και η ετερογένεια του δημόσιου χώρου που προκύπτει αποτελεί το ζητούμενο και την προϋπόθεση για την εύρυθμη λειτουργία του. Η J. Jacobs συνηγορεί για την «μικτής χρήσης» αστική ανάπτυξη. Σύμφωνα με αυτήν την ιδέα, οι πόλεις στηρίζονται στην ποικιλία των κτιρίων, των κατοικιών, των επιχειρήσεων και άλλων χρήσεων εκτός της κατοικίας, όπως και σε ανθρώπους διαφορετικών ηλικιών που χρησιμοποιούν περιοχές σε διαφορετικές ώρες της ημέρας, ώστε να δημιουργηθεί κοινωνική ζωτικότητα. Είδε τις πόλεις σαν να είναι «οργανικές, αυθόρμητες και ακατάστατες» και προβάλλει την ανάμειξη χρήσεων και χρηστών ως πολύ σημαντική για την αστική (και οικονομική) ανάπτυξη. Αυτή η πολυπλοκότητα μπορεί να εμφανιστεί με διαφορετικές μορφές και να προκαλέσει ανάλογες αντιδράσεις. Στην περίπτωση του τυχαίου και μη αναμενόμενου αναδύονται συναισθήματα αβεβαιότητας, η οποία σύμφωνα με πολλούς ερευνητές θεωρείται βασικό

συστατικό της αστικής κατάστασης. Οι απρόβλεπτες ενέργειες είναι θεμιτές μέσα στην αστική εμπειρία, εφόσον προκαλείται η εναλλαγή του δημόσιου σκηνικού, είτε σε μορφολογία, είτε σε δράσεις, είτε σε συμπεριφορές. Αυτή η αστάθεια και η ρευστότητα του δημόσιου χώρου έρχεται σε αντιδιαστολή με τα γνωρίσματα του ιδιωτικού και είναι απαραίτητες για την διεξαγωγή της δημόσιας ζωής σε αυτόν αλλά και την απόκτηση κοινωνικής ποιότητας. Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο δημόσιος χώρος είναι ανοιχτός στη διαφορετικότητα. Ο Larco στο σύγγραμά του «What is Urban» υποστηρίζει ότι η διαφορετικότητα συνδέεται με μία εκτεταμένη αίσθηση ελευθερίας.⁴³ Στην πόλη υπάρχει ανάγκη για θέαμα, εννοώντας το αυθόρμητο θέαμα των τυχαίων συναντήσεων. Σύμφωνα με τον Gehl, αυτή ακριβώς η ελευθερία συμβάλλει στην κοινωνική βιωσιμότητα και πρόκειται για μία σημαντική ποιότητα σύμφωνα με την οποία όλες οι κοινωνικές ομάδες, ανεξαρτήτως ηλικίας, εισοδήματος, κοινωνικής θέσης, θρησκείας ή εθνικότητας, μπορούν να συναντηθούν πρόσωπο με πρόσωπο στο χώρο της πόλης κατά τη διάρκεια της ημέρας τους. Με αυτόν τον τρόπο, παρέχονται στον καθένα γενικές πληροφορίες αναφορικά με τη σύνθεση της κοινωνίας. Στο πλαίσιο της κοινωνικής βιωσιμότητας, έρχεται να προστεθεί το στοιχείο του «ξένου», όπως το περιγράφει ο Sennett. Ξένο μπορεί να είναι αφενός καθετί άγνωστό, αλλά και αφετέρου καθετί

⁴³ Larco, N., 2003, “What is Urban?”, Places, vol.15, no 2, σελ. 42-47

διαφορετικό. Σύμφωνα με την πρώτη έννοια, ξένος μπορεί να είναι ο αλλόφυλος ή ο αλλοδαπός, πάντα στο πλαίσιο μιας κοινωνικής ομάδας με συγκεκριμένη ταυτότητα που μπορεί εύκολα να κατατάξει το ξένο σε μία άλλη από τη δική τους κατηγορία. Σύμφωνα με την δεύτερη έννοια, το στοιχείο του ξένου προσυπογράφει το διαφορετικό, ως κοινωνικό γνώρισμα του αστικού δημόσιου χώρου. Ο Larco υπογραμμίζει πως το στοιχείο του ξένου ως διαφορετικό δεν αφορά μόνο πρόσωπα, αλλά και καταστάσεις που λαμβάνουν χώρα στον αστικό δημόσιο χώρο (Εικόνα 27). Αντιστρόφως, η απουσία του ξένου στοιχείου και κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις μπορεί να δημιουργήσει απώλεια ενέργειας και ζωτικότητας, έως και ελευθερίας⁴⁴. Η ομοιογένεια σε όλα τα επίπεδα και η αίσθηση μη-ελευθερίας συμβαίνει σε κλειστές ή απομονωμένες κοινωνίες, ενώ για την ομαλή λειτουργία της δημόσιας ζωής είναι απαραίτητη η εμφάνιση της ετερογένειας, δηλαδή το στοιχείο του διαφορετικού ή «ξένου».

⁴⁴ Larco, N., 2003, “What is Urban?”, Places, vol.15, no 2, σελ. 42-47

Εικόνα 27. Ετερογένεια στους ανθρώπους και τις δραστηριότητες.

Αντιμετώπιση ρατσισμού και Αίσθημα Ασφάλειας

Όταν ο αστικός χώρος λειτουργεί με βάση το δημόσιο συμφέρον, παρέχει πρόσβαση και ευκαιρίες σε όλες τις κοινωνικές ομάδες να εκφραστούν και να απολαύσουν κάθε είδους κοινωνικές δραστηριότητες. Αν ενδυναμωθεί η ζωή στην πόλη ώστε περισσότεροι άνθρωποι να περπατούν και να περνούν χρόνο στο δημόσιο χώρο, η πραγματική και αντιλαμβανόμενη ασφάλεια θα αυξηθούν. Η παρουσία άλλων δείχνει ότι ένα μέρος είναι αποδεκτό καλό και ασφαλές, (Εικόνα 28). Μια ζωντανή πόλη γίνεται μια πολύτιμη πόλη και άρα μια ασφαλέστερη πόλη. Κάνει τους πολίτες να νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια καθώς βιώνουν

τις κοινές ανθρώπινες αξίες όπως εκφράζονται σε πολλά διαφορετικά πλαίσια. Επομένως, γίνονται και οι ίδιοι, ως χρήστες του δημόσιου χώρου και υποκείμενα έκφρασης της δημόσιας ζωής, περισσότερο ενεργητικοί και δραστήριοι. Πρόκειται για μία αλληλοεξαρτώμενη αλυσίδα, σύμφωνα με την οποία όσο ο δημόσιος χώρος βιώνεται ως ασφαλής, του ανταποδίδεται ζωή και δράση, ενώ παράλληλα, όσες περισσότερες και ποικίλες δραστηριότητες συμβαίνουν στο δημόσιο χώρο τον καθιστούν και περισσότερο ασφαλή τόπο. Αφενός, η ασφάλεια του κοινού στο δημόσιο χώρο συνδέεται σε ένα βαθμό με τη φύλαξη και την προστασία του χώρου από την πλευρά της πολιτείας με τη μορφή του αποκλεισμού ατόμων, της ελεγχόμενης εισόδου ή της αστυνόμευσης με τρόπους που θα εφαρμόζονταν σε ένα ιδιωτικό περιβάλλον, εφόσον αυτά αναιρούν το αγαθό της ελευθερίας στην πρόσβαση και χρήση⁴⁵ που αναφέρθηκε παραπάνω. Κλείνοντας, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η ζωντανή πόλη προσπαθεί να αντιστρέψει την τάση να αποσύρονται οι άνθρωποι σε φυλασσόμενες, περιφραγμένες γειτονιές και προβάλλει την ιδέα μιας πόλης στην οποία έχουν όλοι πρόσβαση και είναι ελκυστική για όλους μέσα στην κοινωνία.⁴⁶

⁴⁵ Low S.Smith, (2005), “The Politics of Public Space”, London: Routledge

⁴⁶ Gehl J., μτφρ. Παπαγεωργίου Σ., Παπαγεωργίου Φ., Παπάζογλου Ν., «Ανθρώπινες πόλεις», εκδόσεις MBIKE EVENTS&DIGITAL, 2013

Εικόνα 28.

Αποφυγή εγκληματικότητας.

Η στρατηγική για την αποφυγή της εγκληματικότητας εστιάζει στην ενδυνάμωση του δημόσιου χώρου έτσι ώστε να αποτελεί ρουτίνα το γεγονός ότι αποτελεί τόπο συνάντησης διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Μπορούμε να σκεφτόμαστε την επαφή, την εμπιστοσύνη και την αμοιβαία κατανόηση ως το ακριβώς αντίθετο των τειχών, διαχωριστικών και της έντονης αστυνομικής παρουσίας στο δημόσιο χώρο. Η J. Jacobs διέψευσε υποθέσεις που συσχέτιζαν την υψηλή πυκνότητα με την υψηλή εγκληματικότητα και απέδειξε πως μια υψηλή συγκέντρωση

ανθρώπων είναι ζωτικής σημασίας για την ζωή της πόλης, την οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία (Εικόνα 29). Ενώ αναγνωρίζεται ότι η πυκνότητα (ή συνωστισμός) από μόνη της δεν παράγει υγιείς κοινωνίες, απεικόνισε μέσα από παραδείγματα πως οι υψηλές πυκνότητες (ο μεγάλος συνωστισμός) απέδωσαν ένα σημαντικό μέρος ανθρώπων που είναι ικανό να υποστηρίξει πιο ζωντανές κοινωνίες. Εκθέτοντας τη διαφορά μεταξύ της υψηλής πυκνότητας και του υπερπληθυσμού, η *Jacobs* διέλυσε πολλούς μύθους για τις υψηλές πυκνότητες των ανθρώπων.

Εικόνα 29. Η J. Jacobs συσχέτισε το μεγάλο συνωστισμό με την χαμηλή εγκληματικότητα.

με την ασφάλεια στο δημόσιο χώρο, συνδέεται και με τη δημοκρατική διάσταση που τον διέπει. Η σημασία του κοινόχρηστου χώρου, υπογραμμίζεται στην Πρώτη Τροπολογία του Συντάγματος των ΗΠΑ, καθορίζει την ελευθερία του λόγου και της συνάθροισης των πολιτών. Η σημασία αυτή τονίζεται, επιπλέον, από την κοινή πρακτική απαγόρευσης των συναθροίσεων πολιτών από τα ολιγαρχικά καθεστώτα. Το κοινό συμφέρον καθορίζει τους κανόνες στο δημόσιο χώρο της πόλης και επιπροσθέτως διασφαλίζει τις ευκαιρίες των πολιτών για ανταλλαγή προσωπικών, πολιτιστικών και πολιτικών μηνυμάτων. Η πόλη φέρεται να εξυπηρετεί μια δημοκρατική λειτουργία όπου οι άνθρωποι έρχονται σε επαφή με την κοινωνική ποικιλία και αποκτούν μεγαλύτερη κατανόηση ο ένας για τον άλλον. Ως ανοιχτός και προσβάσιμος διάυλος ανάμεσα στους πολίτες, ο αστικός δημόσιος χώρος παρέχει ένα σημαντικό πεδίο για πολιτικές συναντήσεις, διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες (Εικόνα 30), καθώς και για πιο ταπεινές δράσεις όπως τη συγκέντρωση υπογραφών, διανομή φυλλαδίων ή άλλων μικρότερης κλίμακας εκδηλώσεων αντίδρασης.

Εικόνα 30. Στιγμιότυπο από την πλατεία Συντάγματος, Αθήνα, εν ώρα μαζικής πορείας.

A.3.3 Η έννοια της συλλογικής μνήμης

Ο δημόσιος χώρος αφορά ένα κοινό κτήμα, οπότε φέρει αποτυπώματα από την παρουσία ατόμων και ενεργειών τους, κατά το πέρασμα του χρόνου. Το παρελθόν ενός αστικού τοπίου «συγχρονίζεται» με τις πράξεις των ανθρώπων που το κατοικούν. Η συλλογική μνήμη, η οποία είναι μνήμη του κοινωνικού συνόλου, συντηρεί αυτά τα αποτυπώματα και αποτελεί ένα βασικό κοινωνικό

χαρακτηριστικό του δημόσιου χώρου.

Για τον Α. Ρίσον, «Η πόλη αποκτά ολοένα χαρακτήρα επεισοδίων. Παλαιότερα η πόλη χαρακτηριζόταν από την χωρική της δομή. Σήμερα ορίζεται από τα γεγονότα. Η πολλαπλότητα των γεγονότων αναβάλλει τον ιστορικό χρόνο ή καλύτερα τον διαλύει μέσα σε μια συνέχεια ιδιαίτερων στιγμών. Ένα άλλος τρόπος για να αντιληφθούμε την πόλη, είναι να τη δούμε ως περιβάλλον και όχι ως κατασκευή». Ο χρόνος συμβάλλει στην αντίληψη του τόπου ως χώρου με κινήσεις, παύσεις, κατευθύνσεις. Μοιάζει να συνθέτει τα κομμάτια της και να γράφει την ιστορία της. Σύμφωνα με τον De Certeau, οι καθημερινές στιγμές στον αστικό χώρο γίνονται η επική και ταυτόχρονα δρώσα μνήμη των στοιχείων που βρίσκονται κανονικά στο περιθώριο, αφού βρίσκουν έναν χώρο αναπαράστασης και γίνονται «μικροϊστορίες της πόλης». Η ιστορία του χώρου είναι γραμμένη στο κτισμένο περιβάλλον (Εικόνα 31), αλλά και στις συλλογικές και ατομικές σκέψεις των υποκειμένων.

Όπως προαναφέρθηκε, η κοινωνική συνοχή είναι απαραίτητη για την ύπαρξη δημόσιας ζωής. Η συλλογική μνήμη είναι σημαντική γιατί, αφενός, συμβάλλει στην κοινωνική συνοχή και αφετέρου, μέσω αυτής, τα άτομα συνδέονται με τον αστικό δημόσιο χώρο. Άλλωστε, η συλλογική μνήμη μας προσδιορίζει ως μέρος μιας ομάδας, ως κομμάτι ενός κοινωνικού συνόλου. Αποτελεί μια

μορφή διάδρασης με το παρελθόν και εμπλουτίζει την αστική εμπειρία, η οποία μπορεί να εγείρει μνήμες μέσω κάθε ανοικτού χώρου (πλατείας, δρόμου) που φέρει εγγεγραμμένα βιώματα και δράσεις.

Εικόνα 31. Η πλατεία San Marco στη Βενετία ως δημόσιος χώρος που εγείρει τη συλλογική μνήμη.

A.3.4 Σύνοψη _ Συμπεράσματα

Ο δημόσιος χώρος ως τόπος διεξαγωγής της δημόσιας ζωής φέρει ορισμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά και πρακτικές που υιοθετούν οι χρήστες στο αστικό περιβάλλον. Αυτά τα γνωρίσματα και οι πρακτικές προκύπτουν τόσο από την εύρυθμη λειτουργία του δημόσιου χώρου, δηλαδή χώρους που διατηρούν το «δημόσιο» χαρακτήρα τους, καθώς και από τον τρόπο που ο χρήστης βιώνει τον κοινωνικό αυτόν τόπο. Οι κοινωνικές ποιότητες του δημόσιου χώρου, που αφορούν λειτουργίες της δημόσιας ζωής και πρακτικές που υιοθετεί ο χρήστης, αφορούν την αλληλεπίδραση - η οποία συμπεριλαμβάνει την έννοια της συμμετοχής, διάφορες μορφές επαφής και την έννοια της οικειοποίησης -, την αποδοχή του διαφορετικού και του στοιχείου του ξένου - που συμβάλλει στην αντιμετώπιση του ρατσισμού και την ανάπτυξη του αισθήματος ασφάλειας, στην αποφυγή της εγκληματικότητας, καθώς και στην απόδοση της δημοκρατικής διάστασης που διέπει τον δημόσιο χώρο – και την έννοια της συλλογικής μνήμης.

ΕΝΟΤΗΤΑ Α.4

Οικονομικά και περιβαλλοντικά οφέλη του δημόσιου χώρου.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προσδιορίζει τον υπαίθριο δημόσιο χώρο και τα οφέλη που προκύπτουν από αυτόν σε διαφορετικούς τομείς ως εξής:

«Ο ανοιχτός χώρος είναι ένα ουσιώδες μέρος της αστικής κληρονομιάς, ένα ισχυρό στοιχείο της αρχιτεκτονικής και αισθητικής μορφής της πόλης, είναι σημαντικός για την αρχιτεκτονική, την οικολογία, την κοινωνική αλληλεπίδραση, την κοινοτική ανάπτυξη, τις δραστηριότητες, την οικονομία.» - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 1960

Είναι κατανοητό ότι η ύπαρξη δημόσιων χώρων παρέχει οφέλη και ευκαιρίες για τον άνθρωπο σε διαφορετικούς τομείς. Προηγούμενως, αναλύθηκαν εκτενώς τα κοινωνικά γνωρίσματα του δημόσιου χώρου. Στη συγκεκριμένη ενότητα, επιχειρείται μία αναφορά στα οφέλη που προκύπτουν από τους υπαίθριους δημόσιους χώρους στον τομέα της υγείας, του περιβάλλοντος και της οικονομίας, ως απαραίτητη για να συμπληρώσει την σφαιρική κατανόησή του.

A.4.1 Οφέλη στον τομέα της Υγείας

Τα οφέλη που προκύπτουν από το δημόσιο χώρο σχετικά με τον τομέα της υγείας αφορούν τον πνευματική/ψυχολογική ευημερία και τη σωματική ευεξία. Πιο συγκεκριμένα,

-Αποτελούν χώρους φυσικής δραστηριότητας και παρέχουν ευκαιρίες για άσκηση. Το περπάτημα, το τρέξιμο, ο αθλητισμός, υπαίθρια παιχνίδια, το ποδήλατο αφορούν δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο αστικό περιβάλλον, είναι προσιτά σε όλους χωρίς διακρίσεις και προάγουν ένα υγιές πρότυπο ζωής.

-Συνεισφέρουν στην πνευματική και ψυχική υγεία. Μια πληθώρα ερευνών έχει αποδείξει ότι οι μορφές άσκησης που συμβαίνουν στους δημόσιους χώρους, οι υπαίθριες δραστηριότητες και οι οπτικές θεάσεις της φύσης και του υπαίθριου περιβάλλοντος που μπορεί να προσφέρει το αστικό τοπίο, μειώνει σημαντικά το άγχος και τα καταθλιπτικά συμπτώματα και συμβάλλει ακόμα και στην αποκατάσταση του ατόμου από αυτά.

-Η επαφή, οπτική ή άμεση, με τη βιοποικιλότητα που συναντάται στις αστικές περιοχές προσφέρει στο άτομο ευχαρίστηση, έμπνευση και τάση για αλληλεπίδραση με τα

φυσικά στοιχεία στο δημόσιο χώρο. Επίσης, η προστασία της βιοποικιλότητας ενθαρρύνει την ποικιλία στο αστικό περιβάλλον και βελτιώνει την ποιότητα ζωής, απαραίτητο παράγοντα για την ψυχική υγεία του ανθρώπου. Κλείνοντας, αξίζει να αναφερθεί πως οι ευκαιρίες που προσφέρονται στο άτομο ή στην ευρύτερη κοινωνία από την ύπαρξη των δημόσιων χώρων για την βελτίωση της υγείας, τόσο σε πνευματικό/ψυχολογικό όσο και σε σωματικό επίπεδο, δεν μπορούν να είναι μετρήσιμες – ακόμα και αν ορισμένες δραστηριότητες που σχετίζονται με την υγεία και την διεξαγωγή τους στο δημόσιο χώρο είναι γνωστές, όπως το τρέξιμο. Οι άνθρωποι, συνειδητά ή ασυνειδητά, χρησιμοποιούν το δημόσιο χώρο για τη βελτίωση και αποκατάσταση της φυσικής και πνευματικής ή ψυχικής τους υγείας.

A.4.2 Περιβαλλοντικά οφέλη

Η συμβολή των αστικών χώρων πρασίνου στο φυσικό περιβάλλον είναι τεράστια. Παρέχουν βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών και προστασία από περιβαλλοντικούς κινδύνους, όπως περιβαλλοντικές καταστροφές καθώς και περιβαλλοντικές επιβλαβείς εκθέσεις. Αυτή η προστασία καθίσταται όλο και πιο σημαντική, όσο οι αλλαγές κλίματος γίνονται πιο συχνές και έντονες.

Πολλοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί με τους περιβαλλοντικούς παράγοντες που μπορούν να επηρεαστούν από την αστική ανάπτυξη και από τα αποτελέσματά τους (όπως ο Lenihan και ο Fletcher, 1978, Gilbert, 1991, Hough, 1995), ενώ άλλοι έχουν ερευνήσει την βελτιωτική επιρροή που μπορεί να έχει το φυσικό τοπίο εάν οι αστικές περιοχές είναι επαρκώς σχεδιασμένες (Spirn, 1984, Beer and Higgins, 2000). Επίσης, μεγάλο ερευνητικό πεδίο έχουν αποτελέσει οι αλλαγές σε φυσικές και χημικές ιδιότητες του περιβάλλοντος εντός της πόλης. Ο Chandler (1978) έχει προσδιορίσει τις περιβαλλοντικές αλλαγές, οι οποίες αφορούν: την ροή του αέρα, την ρύπανση, τη θερμοκρασία και την υγρασία. Τα περιβαλλοντικά οφέλη που μπορεί να έχει ο άνθρωπος προερχόμενα από τη βλάστηση και τους πράσινους χώρους στην πόλη σχετίζονται με δύο στοιχεία:

-Τη βελτίωση του αστικού κλίματος και του περιβάλλοντος, η οποία περιλαμβάνει τη μείωση της ρύπανσης, την απορρόφηση των ρύπων, τη μείωση της θερμοκρασίας και την βελτίωση του αστικού κλίματος.

-Την ευκαιρία για άμεση επαφή με τη φύση, αφού τα πράσινα σημεία της πόλης καθίστανται ως οικότοποι για μία ευρεία ποικιλία φυτών και ζώων και, παράλληλα, αποτελούν μία σημαντική εμπειρία για τους ανθρώπους να βιώσουν τα πλεονεκτήματα της ζωής στη φύση μέσα στην

αστική κατάσταση, (Εικόνα 32).

Εικόνα 32. Οι ευκαιρίες που δίνονται στα παιδιά για αλληλεπίδραση με τη φύση καθιστούν σημαντική βιωματική εμπειρία.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η βελτίωση του κλίματος και των περιβαλλοντικών συνθηκών είναι διαθέσιμα σε καθένα που ζει μέσα στην πόλη, είτε χρησιμοποιούν τους χώρους πρασίνου, είτε απλά υπάρχουν μέσα στην αστική περιοχή – από κάθε κομμάτι της κοινωνίας, κάθε άτομο, κάθε ομάδα ατόμων σε έναν ανοιχτό χώρο. Πρόκειται για την απόλυτη κοινωνική ένταξη: τα περιβαλλοντικά πλεονεκτήματα του ανθρώπου που σχετίζονται με τους αστικούς πράσινους χώρους βιώνονται από όλους, χωρίς καμία διάκριση, ανεξάρτητα από την εθνικότητα, το χρώμα ή την κοινωνική τάξη, σε οποιαδήποτε στιγμή του χρόνου.

Α.4.3 Οικονομικά οφέλη

Στη συγκεκριμένη ενότητα, εξετάζεται η σχέση της ύπαρξης των υπαίθριων δημόσιων χώρων σε μία τοποθεσία με την οικονομία. Οι ανοιχτοί δημόσιου χώροι φέρουν οικονομικά οφέλη τόσο σε τοπικό, όσο και σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Παρόλο που τα οικονομικά οφέλη και οι ευκαιρίες που προκύπτουν δεν είναι εύκολα κατανοητά σε σύγκριση με άλλα οφέλη και χαρακτηριστικά του δημόσιου χώρου, η αξία τους δεν κρίνεται μικρότερη. Επιτρέπουν στις κοινωνίες να ευημερούν, καθώς και να οικοδομούν μία κοινωνική συνοχή, συμβάλλοντας έτσι και στη δημιουργία υγείων κοινωνιών. Τα οικονομικά οφέλη, λοιπόν, που απορρέουν από τον δημόσιο χώρο αφορούν:

-Τον αντίκτυπο στην αξία ακίνητης περιουσίας. Η αξία γης ή ακίνητης περιουσίας αυξάνεται όσο πιο κοντά βρίσκονται σε αστικά πάρκα, ενώ μειώνεται όσο η απόσταση από αυτά μεγαλώνει.

- Την αύξηση θέσεων εργασίας. Τα πάρκα και ο τουρισμός που συνδέεται με αυτά προσφέρουν νέες θέσεις εργασίας. Οι αστικοί χώροι πρασίνου προσελκύουν νέες επιχειρήσεις, καταναλωτές και τουρίστες.

- Την γεωργική παραγωγή. Δίνονται οι ευκαιρίες για την

ανάπτυξη της γεωργίας και παραγωγής προϊόντων εντός του αστικού χώρου σε υπαίθριες δημόσιες περιοχές, υποστηρίζοντας έτσι την τοπική παραγωγή και προμήθεια προϊόντων και τροφίμων, (Εικόνα 33).

-Τον τουρισμό. Ορισμένοι δημόσιοι χώροι δεν παρέχουν πλεονεκτήματα μόνο στην καθημερινή ζωή των κατοίκων, αλλά αποτελούν επίσης σημεία προσέλκυσης τουριστών ως αξιοθέατα της πόλης.

Εικόνα 33. Αστική γεωργική παραγωγή στη Βενεζουέλα.

Τα θέματα των αυξομειώσεων της τιμής της ακίνητης περιουσίας, τις αξίες γης, τις ευκαιρίες θέσεων εργασίας, της γεωργικής παραγωγής και του τουρισμού παίζουν

μεγάλο ρόλο στην οικονομία, ωστόσο επιτάσσουν εκτενέστερη έρευνα προκειμένου να κατανοηθούν βαθύτερα οι μηχανισμοί επιρροής και επίδρασης των ανοιχτών δημόσιων χώρων στον τομέα της οικονομίας.

ΕΝΟΤΗΤΑ Α.5

Οι πλατείες ως δημόσιος χώρος

Α.5.1 Ο ρόλος των πλατειών στο δημόσιο χώρο

Κατά γενική ομολογία των ερευνητών που ασχολούνται με το αστικό περιβάλλον, οι μορφές του «δρόμου» και της «πλατείας» είναι τα κυριότερα συστατικά του υπαίθριου δημόσιου χώρου. Οι δύο αυτές αστικές φόρμες αποτελούν την πεμπτουσία του δημόσιου χώρου. Ωστόσο, διευκρινίζεται ότι υπαίθριο δημόσιο χώρο αποτελούν και άλλες αστικές φόρμες, λιγότερο ή περισσότερες σύγχρονες όπως τα πάρκα, οι πεζόδρομοι, οι παιδικές χαρές κτλ ή ιστορικές, όπως η Αρχαία ελληνική αγορά. Η εστίαση της παρούσας ερευνητικής εργασίας θα γίνει στις πλατείες ως βασικό φορέα της δημόσιας ζωής στο αστικό περιβάλλον. «Η πλατεία, μαζί με τον εμπορικό δρόμο, είναι το κορύφωμα της αστικής ζωής σε κάθε πόλη, εδώ και χιλιάδες χρόνια, από την εμφάνιση του οικισμού».⁴⁷ Κατά

⁴⁷ Σαρηγιάννης, 1999, «Πλατείες: ο δημόσιος χώρος στα χρόνια της παρακμής», σελ. 25

το πέρασμα του χρόνου, η πλατεία διαφοροποιούνταν ως προς τη μορφή και τη λειτουργία. Πάραυτα, η πλατεία παραμένει ως «αρχέτυπο» που λειτουργεί ως φορέας δημόσιας ζωής.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, το δημόσιο γίνεται κατανοητό όταν έρχεται σε αντιπαράθεση με το ιδιωτικό. Επομένως, και η πλατεία ως συστατικό του δημόσιου χώρου προσεγγίζεται από πολλούς ερευνητές σε αντιδιαστολή με τον ιδιωτικό χώρο. Σύμφωνα με τον C. Moughtin στο βιβλίο *Urban Design: Street and Square*, «...Η πλατεία είναι [για την πόλη] ό,τι ακριβώς είναι το atrium για το οικογενειακό σπίτι. Είναι το καλά εφοδιασμένο και απόλυτα τακτοποιημένο κυρίως δωμάτιο του σπιτιού, το δωμάτιο υποδοχής...».⁴⁸

Α5.2 Η πλατεία στο κοινωνικό πλαίσιο

Η πλατεία, ως δημόσιος χώρος στο κοινωνικό πλαίσιο, ορίζεται από ερευνητές όπως ο J. B. Jackson και ο K. Lynch, ως «...μία αστική φόρμα στην οποία μαζεύονται τα άτομα για παθητική διασκέδαση...»⁴⁹ και ως « ... μία προτεινόμενη εστία δραστηριοτήτων στην καρδιά

⁴⁸ Moughtin, C. , 2003, “*Urban Design: Street and Square*”, Oxford: Architectural Press

⁴⁹ Jackson J.B., 1985, “*Vernacular Space*”, Texas Architect, vol.35, no2, σελ. 58-61

μίας εντατικής αστικής περιοχής»,⁵⁰ αντίστοιχα. Ο Lynch συνεχίζει: «...Τυπικά θα είναι πλακοστρωμένη, περικλειστη από υψηλής πυκνότητας κατασκευές και περιτριγυρισμένη από δρόμους ή θα είναι σε επαφή με αυτούς. Εμπεριέχει χαρακτηριστικά τα οποία θα προσελκύσουν ομάδες ατόμων και θα διευκολυνθούν οι συναντήσεις». Παρατηρείται πως στην κοινωνιολογική προσέγγιση, δίνεται περισσότερο έμφαση στη λειτουργία και λιγότερο στη μορφή -με την πλατεία *Herald* να αποτελεί ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα (Εικόνες 34-35). Παρόλο που και τα δύο αυτά χαρακτηριστικά την προσδιορίζουν, η λειτουργία είναι αυτή που συνδέει την πλατεία με τις δραστηριότητες της δημόσιας ζωής και αναδεικνύει τον κοινωνικό της ρόλο.

Εικόνα 34. Πλατεία Herald πριν την επέμβαση του Jan Gehl.

⁵⁰ Lynch K., 1981, “*A Theory of Good City Form*”, Cambridge, Mass.: MIT Press, σελ. 443

Εικόνα 35. Πλατεία Herald μετά την επέμβαση του Jan Gehl.

Α5.3 Διαδικασία απόδοσης ορισμού και χαρακτηριστικά της πλατείας.

Η αναγνώριση και καταγραφή ενός χώρου ως πλατεία είναι μία περίπλοκη διαδικασία. Η P. Korosec-Serfaty και η ερευνητική της ομάδα υποστηρίζει πως δεν είναι εύκολο να προσδώσει κανείς έναν συγκεκριμένο ορισμό κατηγοριοποίησης ενός υπαίθριου δημόσιου χώρου. Τονίζει πως παρ’ότι υπάρχουν διαφορές στη μορφή, το σχήμα, τη διάταξη και τη λειτουργία, όλοι μοιράζονται την ίδια κοινή φύση.⁵¹ Έτσι και η αποσαφήνιση του

⁵¹ Korosec-Serfaty , P., et al., 1976, “*Protection of Urban Sites and*

όρου πλατεία επιτυγχάνεται σε συνδυασμό με ποικίλες παραμέτρους, όπως είναι η θέση, η μορφολογία, η διαμόρφωση, οι δραστηριότητες που φιλοξενεί, η σχέση με άλλους υπαίθριους κοινόχρηστους χώρους.

Η αναζήτηση της έννοιας στα εγκυκλοπαιδικά λεξικά αποδεικνύει την διαχρονική διαφοροποίηση στην απόδοση της ερμηνείας του ορισμού. Αυτό που παρατηρείται είναι η άμεση συνάρτηση της έννοιας πλατεία με την έννοια δρόμος, κάτι που συμβαίνει κυρίως στα παλαιότερα λεξικά. Οι νεότερες ερμηνείες συνδέουν την πλατεία και με άλλους παράγοντες, όπως είναι οι λειτουργίες που εξυπηρετεί, η διαμόρφωσή της, καθώς και η πολεοδομική της μορφολογία, αποδίδοντάς της έτσι ορισμένα επιπλέον χαρακτηριστικά. Ετυμολογικά η λέξη πλατεία προέρχεται από την λέξη πλατύς και αποτελεί «ουσιαστικοποιημένο τύπο του θηλ. πλατεία, εννοείται οδός».⁵² Στην ελληνική γλώσσα, πρωτοεμφανίζεται ως επίθετο που συνοδεύει την λέξη δρόμος και υποδεικνύει τον φαρδύ δρόμο έναντι του στενού, ενώ έχει παράλληλα την ίδια έννοια και στα λατινικά (*platea*). Παρακάτω αναφέρονται ενδεικτικά ορισμένες ερμηνείες του ουσιαστικού πλατεία:

Appropriation of Public Squares”, Proceedings of the 3rd International Architectural Psychology Conference, Strasbourg: Louis Pasteur University, σελ. 46-61

⁵² Γ. Μπαμπινιώτη, «Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας», Β' έκδοση, 2005

- «φαρδύς δρόμος»⁵³
- «τόπος πλατύς, εκτεταμένος εντός των πόλεων, κατ' αντιδιαστολήν προς τας οδούς (προς τας ρύμας και τα στενά κατά τον Μεσαίωνα)»⁵⁴
- « ευρύς, επίπεδος και ακάλυπτος χώρος εντός συνοικισμού»⁵⁵
- «ευρεία επίπεδος έκτασις εντός πόλεως ή χωρίου, συνήθως εν χρήσει προς ψυχαγωγία, κλπ.»⁵⁶
- «πλατεία, επίπεδη έκταση μέσα στα χωριά και τις πόλεις, ειδικά διαμορφωμένη για χοροστάσι ή περιπάτους»⁵⁷
- «ακάλυπτος, κοινόχρηστος χώρος μέσα στο πολεοδομικό σχέδιο ενός οικισμού, πόλης ή χωριού, ο οποίος είναι ιδιοκτησία τους δήμου ή της κοινότητας στην οποία ανήκει και περιβάλλεται από δημόσιες οδούς»⁵⁸

⁵³ Αθανάσιος Α. Σακελλάριος, «Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας», 1887

⁵⁴ Παύλος Δρανδάκης, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, έκδοσις 2^η, ενημερωμένη δια συμπληρωμάτων 1957

⁵⁵ Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό – Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκης Α. Ε, τόμος 10^{ος}, 1930

⁵⁶ Επίτομον Ορθογραφικών και Εγκυκλοπαιδικών Λεξικόν Ηλίου» του 1960

⁵⁷ «Σχολική Υδρία, Μονοτονικό Λεξικό της Δημοτικής», εκδ. 1986

⁵⁸ «Ερμηνευτικό και Ετυμολογικό Λεξικό της Δημοτικής Γλώσσας», Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, εκδ. 1992

- «ανοιχτός κοινόχρηστος χώρος που σχηματίζουν στο σημείο όπου τέμνονται δύο ή περισσότεροι δρόμοι, ειδικά διαμορφωμένος ώστε να μπορεί ο κόσμος να κάθεται, να κάνει περίπατο, να παίζουν τα παιδιά. Κατά άλλη έννοια, η περιοχή και οι δρόμοι γύρω από τον χώρο»⁵⁹

Παρατηρούμε ότι οι ορισμοί είναι πολύ γενικοί και περιέχουν αρκετές ασάφειες, με μόνα κοινά χαρακτηριστικά κατά την πάροδο των χρόνων την χωροθέτηση των πλατειών εντός των οικισμών και το εύρος της επιφάνειάς τους. η ασάφεια διακρίνεται και στο γεγονός ότι, σύμφωνα με τους ετυμολογικούς χαρακτηρισμούς που δίνονται, ο όρος πλατεία μπορεί να περιέχει και άλλους τύπους υπαίθριων χώρων, όπως αθλητικούς χώρους, προαύλια δημόσιων χώρων, νησίδες κ.ά. Αυτό το εύρος που περιέχει ο όρος πλατεία στην ελληνική γλώσσα, σε άλλες γλώσσες δίνεται η δυνατότητα ακριβέστερου προσδιορισμού, χωρίς να εξαιρείται η ποικιλία των επιμέρους παραμέτρων της. Σε όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες θα εξελιχθεί και θα ονομαστεί place, piazza, praca, plaza, platz, plein, plads, plac, piatta. Στα Αγγλικά, χρησιμοποιούνται πιο γεωμετρικοί όροι, όπως Square, Circus και Piazza, Plaza. Ομοίως διαφορετικούς τύπους πλατειών υποδηλώνουν οι

⁵⁹ Γ. Μπαμπινιώτη, «Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας», Κέντρο Λεξικολογίας, Β' έκδοση, 2005

γαλλικοί όροι place, esplanade, rond-point, square. Σύμφωνα με τα παραπάνω, γίνεται κατανοητό ότι δεν υπάρχει ένας σαφής και συγκεκριμένος ορισμός για την έννοια πλατεία που να είναι ταυτόχρονα διαχρονικός. Ο ορισμός της πλατείας αλλάζει ανάλογα με παραμέτρους οι οποίες αφορούν πρωτίστως το ιστορικό πλαίσιο όπου τη συναντάμε και σύμφωνα με το οποίο αλλάζει και η μορφή, η λειτουργία, ακόμα και η ονομασία της. Είναι βασικός αστικός μηχανισμός και παράλληλα ένας ζωντανός οργανισμός που συνεχώς ανατροφοδοτείται και μεταλλάσσεται με απρόβλεπτο τρόπο. Ορισμένα σημαντικά στοιχεία που συγκροτούν τον αστικό παράγοντα πλατεία και αποδεικνύουν την ιδιότητα μετασχηματισμού του είναι τα παρακάτω:

- Η πλατεία δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπιστεί ως κενός χώρος, δηλαδή ως υπόλειμμα του δομημένου χώρου. Η ολοκληρωμένη αντίληψη της δομής του επιτυγχάνεται με τον συνδυασμό κτισμένου και άκτιστου χώρου, τη μεταξύ τους δομική, μορφολογική και λειτουργική σχέση, η οποία είναι αναμφίβολα σύνθετη.

- Η ολοκληρωμένη προσέγγισή της περιλαμβάνει το κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται. Όσο αυτό το περιβάλλον διαφοροποιείται

τόσο θα αντικατοπτρίζονται σε αυτόν οι αλλαγές που συμβαίνουν σε έναν κατεξοχήν κοινωνικό τόπο, όπως είναι η πλατεία. Ένας χώρος στον οποίο αποτυπώνονται οι αξίες, οι μνήμες, οι χρήσεις, οι λειτουργίες και οι δραστηριότητες που σχετίζονται με την εκάστοτε ιστορική και κοινωνική συγκυρία.

Ωστόσο, υπάρχουν και κάποια στοιχεία τα οποία αποδεικνύονται ανθεκτικά στον χρόνο, όπως είναι η πολεοδομική της θέση, το σχήμα και το μέγεθος. η πολεοδομική θέση σχετίζεται τόσο με την γεωγραφική θέση όσο και με πολιτισμικά στοιχεία τα οποία συνδέονται, συνειδητά ή ασυνείδητα, με την ιστορική μνήμη και παραμένουν, σε έναν βαθμό, αλώβητα. Για παράδειγμα, τόποι συναρτημένοι με τη θέση ενός αρχαίου ναού, διατηρούν το ιερό νόημά τους παρά τους μετασχηματισμούς που μπορεί να υφίστανται ως ένα στοιχείο που συμβάλει στην εξέλιξη και τον διαχρονικό σχηματισμό τους.

A5.4 Θεωρητικές προσεγγίσεις κατηγοριοποίησης της πλατείας

Γενικά, σύμφωνα με την παραδοχή του Blauw⁶⁰ που

⁶⁰ Blauw, W., 1992, *The Metamorphosis of Public and Private Life and its Consequences for Urban Design*, in Mazis, A., Karaletsou, C., Proceedings of the 12th IAPS International Conference: Socio-Environmental Metamorphoses: Builtscapes, Landscape, Ethnoscape, Euroscape, v.III, Chalkidiki, Greece, σελ.208-209

συννοψίζει ορισμένες τυπολογικές θεωρήσεις, μπορούμε να υιοθετήσουμε την εξής τυπολογία για τις λειτουργίες του υπαίθριου δημόσιου χώρου:

1. Λειτουργίες οικονομικού χαρακτήρα: συνδέονται με τις εμπορικές συναλλαγές, την αγοροπωλησία, με κάθε είδους οικονομική συναλλαγή σχετικά με προϊόντα και υπηρεσίες. Το καλύτερο παράδειγμα που θα μπορούσε να δοθεί είναι αυτό μιας πλατείας-αγοράς ή πλατείες με καφέ, μπαρ, εστιατόρια που εξυπηρετούν λειτουργίες οικονομικού χαρακτήρα.

2. Λειτουργίες κοινωνικού χαρακτήρα: αναφέρονται στο δημόσιο χώρο όπου δίνεται η δυνατότητα συνάθροισης και συναναστροφής κοινωνικών ομάδων. Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσονται πλατείες άθλησης, πλατείες γειτονιάς, καθώς και πλατείες-αγορές αφού, όπως κάθε εμπορικός τόπος, αποτελούν χώρους συναλλαγής, οπότε και συνεύρεσης και κοινωνικής συναναστροφής.

3. Λειτουργίες συμβολικού χαρακτήρα: οποιαδήποτε χρήση δημόσιου χώρου μπορεί να περιέχει μορφές συμβολισμού, με δύο κύριες υποκατηγορίες αυτές του «πολιτιστικού χαρακτήρα» και αυτές του «πολιτικού χαρακτήρα».

i. Λειτουργίες πολιτιστικού χαρακτήρα: συνδέονται με δραστηριότητες πολιτιστικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα, όπως πλατείες μπροστά από ναούς ή πλατείες όπου λαμβάνουν χώρα συναυλίες, γιορτές, πολιτιστικές εκδηλώσεις, (Εικόνα 36).

ii. Λειτουργίες πολιτικού χαρακτήρα: μπορεί να αφορούν πλατείες στις οποίες γίνονται πολιτικές συγκεντρώσεις ή διαμαρτυρίες, ή η πλατεία ενός δημαρχείου που εκπέμπει μηνύματα δύναμης και κυριαρχίας, οπότε εμπεριέχει πολιτικό συμβολισμό.

Εικόνα 36. Η πλατεία του κέντρο Pompidou στο Παρίσι αναφέρεται σε λειτουργίες κοινωνικού και συμβολικού/πολιτιστικού χαρακτήρα.

Όσον αφορά τις πλατείες, ο C. Moughtin αναφέρει: «Υπάρχουν δύο βασικές μέθοδοι κατηγοριοποίησης της

πλατείας-με βάση τη λειτουργία και με βάση τη μορφή».⁶¹ Οι περισσότεροι ερευνητές που έχουν ασχοληθεί με την ταξινόμηση της αστικής πλατείας έχουν βασιστεί σε μορφολογικά και λειτουργικά κριτήρια, ακολουθώντας είτε τη μία είτε την άλλη κατεύθυνση. Στην παρούσα μελέτη, θα γίνει μία περιορισμένη αναφορά στη μορφολογική ταξινόμηση και θα εστιάσουμε στην ταξινόμηση της πλατείας με βάση τη λειτουργία.

Μορφολογική κατηγοριοποίηση

Με βάση τη μορφολογική κατηγοριοποίηση της πλατείας -ως πρότυπο δημόσιου χώρου- αναδεικνύονται οι εξής κατηγορίες:

- Τύπος της κλειστής (closed), (Εικόνα 37)
- Τύπος της εξαρτημένης ή κυριαρχούμενης (dominated), (Εικόνα 38)
- Τύπος της πυρηνικής (nuclear)
- Τύπος της ομαδοποιημένης (grouped)
- Τύπος της άμορφης (amorphous)

⁶¹ Moughtin, C., 2003, *“Urban Design: Street and Square”*, Oxford: Architectural Press, σελ. 87

Εικόνα 37. Η Plaza Mayor de Salamanca στη Μαδρίτη ως παράδειγμα κλειστού τύπου πλατείας.

Εικόνα 38. Η πλατεία Santa croce στη Φλωρεντία ως παράδειγμα εξαρτημένης ή κυριαρχούμενης πλατείας.

Επίσης, ως προς το σχήμα, διακρίνεται σε ορθογωνική ή τετράγωνη, κυκλική, ημικυκλική ή ελλειψοειδούς, τριγωνική, τραπεζοειδούς και σχήματος “L”.

Λειτουργική κατηγοριοποίηση

Σε μία προσπάθεια γενικευμένης κατηγοριοποίησης των βασικών λειτουργιών των υπαίθριων δημόσιων χώρων -αν και υπερ-χρονική, ξεκινά με την χρονολογική σειρά που εμφανίζεται ιστορικά ο κάθε τύπος λειτουργίας-επιχειρείται μία τυπολογική θεώρηση των χρήσεων που απαντώνται στον υπαίθριο δημόσιο χώρο.

Σύμφωνα με τον *Oosterman*⁶², ένας αστικός δημόσιος χώρος εξυπηρετεί:

1. Λειτουργίες ιερού χαρακτήρα (sacracy functions)
2. Λειτουργίες χαρακτήρα προστασίας (safety functions)
3. Λειτουργίες δημοκρατίας (democracy functions)
4. Λειτουργίες εμπορευματικού χαρακτήρα (commerce functions)
5. Λειτουργίες κυκλοφοριακού χαρακτήρα (traffic functions)

⁶² Αναφορά στον J. Osterman, βλ. Blauw, W., 1992, ό.π.

Κατάλληλο παράδειγμα για την πρώτη κατηγορία θα μπορούσε να είναι η πλατεία ενός ναού, ενώ για τη δεύτερη το περιτειχισμένο κομμάτι μίας πόλης, για την τρίτη κατηγορία η αρχαία ελληνική Αγορά, ενώ η αγορά μίας πόλης και ένας αυτοκινητόδρομος αποτελούν παραδείγματα για την τέταρτη και πέμπτη κατηγορία. (Σε αυτό το σημείο, μπορεί να αναφερθεί η σύνδεση των εμπορικών συναλλαγών και δραστηριοτήτων με τη δημόσια ζωή. Η ελάττωση των εμπορικών συναλλαγών στο δημόσιο χώρο και η μεταφορά σε κλειστούς χώρους τον 18^ο αιώνα και μετά, συνέβαλλε καθοριστικά στην υπονόμηση των ζωτικών δημόσιων χώρων).

Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην πόλη του Rotterdam και με βάση στοιχεία που προέκυψαν από την εμπειρική γνώμη των κατοίκων, ο Wentholt ξεχώρισε τρεις κατηγορίες χρήσεων για τους υπαίθριους δημόσιους χώρους, που μπορούν να θεωρηθούν διαχρονικές.⁶³ Αυτές είναι οι εξής:

1. Χρηστικές λειτουργίες (utilitarian function)
2. Επικοινωνιακές λειτουργίες (communicative functions)
3. Ψυχικές λειτουργίες (psychic functions)

⁶³ Wentholt, 1968, *De binnenstadsbeleving en Rotterdam*, Rotterdam: Ad. Donker, σελ. 70-79

Διερευνώντας τις χρήσεις του δημόσιου χώρου της πλατείας, ο *S. Kostof*⁶⁴ αναφέρεται στον πολεοδόμο Joseph Stubben, ο οποίος κάνει τον εξής διαχωρισμό για τις πλατείες:

a.Πλατείες κυκλοφορίας: σύγχρονοι κυκλοφοριακοί κόμβου με συνηθέστερα κυκλικό η πολυγωνικό σχήμα.

b.Πλατείες δημόσιας χρήσης: πλατείες που περιλαμβάνουν αγορά, πολιτιστικές εκδηλώσεις κτλ.

c.Πλατείες αγγλικού τύπου: πλατείες-τοπία, που πρωτοεμφανίστηκαν στη Βρετανία τον 18^ο-19^ο αιώνα και εισήγαγαν τη φύση μέσα στην πόλη, προοριζόμενες κυρίως για περίπατο.

d.Αρχιτεκτονικές πλατείες: πλατείες-μνημεία ή πλατείες που περιβάλλουν ένα μνημειώδες κτίριο, πλατείες που είναι κτισμένες γύρω από ένα σύμβολο και αποκτούν έτσι συμβολικό χαρακτήρα.

Παρατηρούμε ότι ο *J.Stubben* ταξινομεί τις πλατείες όχι αποκλειστικά από τη λειτουργία αλλά και από τη μορφή. Από τις παραπάνω κατηγορίες εμφανίζονται οι χρήσεις

⁶⁴ Kostof, S., 1993, *The City Shapes: Urban Patterns and Meanings through History*, London: Bulfinch Press

κυκλοφοριακού, κοινωνικού, εμπορικού και πολιτιστικού χαρακτήρα, χρήσεις αναψυχής και χρήσεις συμβολικού χαρακτήρα.

Όσον αφορά τον *S. Kostof*, η τυπολογική θεώρησή του έχει έντονα ιστορικό χαρακτήρα:

α. Αστικό-πολιτικό κέντρο: δημόσιοι χώροι με κύρια χρήση το εμπόριο και την πολιτική με τη σημασία που είχε στους Αρχαίους χρόνους (π.χ. αρχαία αγορά, ρωμαϊκό forum).

β. Πλατεία στρατιωτικών εκδηλώσεων: δημόσιοι χώροι που λειτουργούσαν για την επίδειξη αμυντικής δύναμης (πχ πλατείες που οικοδομήθηκαν από τον Χίτλερ).

γ. Πλατεία άθλησης/παιχνιδιού: με το πέρασμα του χρόνου και της ιστορίας, το δημόσιο θέαμα, από το αρχαίο αμφιθέατρο πέρασε στην πολυλειτουργική αστική πλατεία.

δ. Πλατεία κυκλοφορίας: πλατείες-κυκλοφοριακοί κόμβοι, ώστε να ευνοείται η κυκλοφορία και όχι η συγκέντρωση.

ε. Πλατεία γειτονιάς: πλατείες συγκεντρωτικές, με ομοιόμορφα όρια τις όψεις κατοικιών.

Κλείνοντας, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση, να θεωρήσουμε ότι ένας δημόσιος χώρος μπορεί να υφίσταται κατ' αποκλειστικότητα μόνο μία λειτουργία, καθώς «οι πιο επιτυχημένες αστικές πλατείες μπορεί να έχουν μια κυρίαρχη χρήση για την οποία η καθημία είναι γνωστή, όμως υποστηρίζουν τη δραστηριότητα μέσω της ποικιλίας των χρήσεων...».⁶⁵

⁶⁵ Moughtin, C., 2003, “Urban Design: Street and Square”, Oxford: Architectural Press

A5.5 Μορφολογικές και τυπολογικές επισημάνσεις διαχρονικά

Σε αυτή την ενότητα επιχειρούνται ορισμένες τυπολογικές επισημάνσεις όσον αφορά την εξέλιξη των σχεδιαστικών προτύπων υπαίθριων δημόσιων χώρων, συμπεριλαμβανομένου και της πλατείας, στην Ευρώπη. Δεν κρίνεται σκόπιμο ούτε επιχειρείται μία αναλυτική τυπολογική μελέτη στις πλατείες που εμφανίζονται διαχρονικά στην εκάστοτε κοινωνία.

Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι τον 19^ο αιώνα τα σχεδιαστικά πρότυπα της πλατείας έχουν άμεση σχέση με τη δομή του οικισμού στην οποία εμφανίζεται. Ακολουθεί τον τρόπο ανάπτυξης του οικισμού και ορίζεται σύμφωνα με τον τρόπο που βιώνεται σε αυτόν.

Επομένως, σε μη σχεδιασμένους οικισμούς:

Συναντάμε την πλατεία σε μορφή πυρήνα, δηλαδή σε σημεία με κύριες για τον οικισμό χρήσεις, χωρίς κάποια συγκεκριμένη μορφολογία. Ως ένα τέτοιο παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η αγορά της αρχαϊκής και κλασικής πόλης. Ο *Zucker* περιγράφει την αγορά της αρχαϊκής και κλασικής πόλης που χρονολογείται από το τέλος του 8ου έως τις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ, ως ένα χώρο με «σχέδιο τόσο ακανόνιστο, όσο και όλης της πόλης». Σχετικά με τη λειτουργία της, ο Όμηρος την περιγράφει ως χώρο πολιτικών συγκεντρώσεων που σταδιακά μετατρέπεται σε

χώρο αγοραπωλησιών και τελικά σε εμπορικό κέντρο. Ένα ακόμα παράδειγμα πλατείας σε μη σχεδιασμένους οικισμούς είναι η πλατεία των Μεσαιωνικών πόλεων, η θέση της οποίας σχετίζεται με τη θέση που καταλαμβάνει η εκκλησία, το δημαρχείο και το εμπόριο. Ο *Zucker* αναλύει εκτενώς την μορφή των πλατειών σχετικά με τον οικισμό από τον οποίο προέρχονται, ενώ τις ταξινομεί σύμφωνα με την σχέση τους με τον δρόμο και την θέση τους στην πόλη.⁶⁶ Ο *Camillo Sitte* πραγματοποιεί μία πλήρη μορφολογική, τυπολογική κατηγοριοποίηση των μεσαιωνικών πλατειών, καθώς επίσης τονίζει τον κοινωνικό τους ρόλο: «Σε αυτές συγκεντρώνεται η κυκλοφορία, ενώ διεξάγονται δημόσιες γιορτές, διοργανώνονται εκθέσεις, λαμβάνουν χώρα δημόσιες δραστηριότητες, γνωστοποιούνται νόμοι και ούτω καθ' εξής».⁶⁷

Σε σχεδιασμένους οικισμούς⁶⁸, η πλατεία συχνά έχει

⁶⁶ Διακρίνει τους εξής τύπους μεσαιωνικών πλατειών: 1.πλατεία αγοράς ως διαπλάτυση της κύριας οδού, 2.πλατεία αγοράς ως πλευρική επέκταση της κύριας οδού, 3.πλατεία στην πύλη της πόλης, 4.πλατεία στο κέντρο της πόλης, 5.πλατεία μπροστά από την εκκλησία, 6.πλατεία ως σύνολο άλλων επιμέρους πλατειών

⁶⁷ Camillo, S., «Η Πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές αρχές», μτφ Σερράου Κ., ΕΜΠ Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, 1999

⁶⁸ Ο διαχωρισμός είναι σχηματικός. Πρόκειται για οικισμούς που αποτελούν αποτέλεσμα ευσυνείδητων και προκαθορισμένων σχεδιαστικών επιλογών. Ωστόσο, σε πολλούς οικισμούς συνυπάρχουν και οι δύο αντίθετες περιπτώσεις, όταν σε σχεδιασμένους οικισμούς πραγματοποιούνται επεκτάσεις, ενδεχομένως μη σχεδιασμένες, και το

συμβολικό χαρακτήρα και μπορεί να φέρει ολόκληρο το συμβολικό νόημα της πόλης. Η μορφή της, η διάρθρωσή της και η θέση της σχετίζονται με τις γενικότερες σχεδιαστικές αρχές.

Στην ιπποδάμεια και ελληνιστική πόλη, η αγορά έχει ορθογώνια μορφή και εξυπηρετεί περισσότερο εμπορικές λειτουργίες, ενώ οι πολιτικές γίνονται σε συγκεκριμένα κτίρια.

Στα ρωμαϊκά χρόνια, το περίκλειστο *forum* συναντάται στη συμβολή των δρόμων και αποτελεί μία μορφή πλατείας με καθορισμένα όρια. Πρόκειται για μία χωρική ενότητα που συγκεντρώνει τη δημόσια ζωή της πόλης.

Η πλατεία των αναγεννησιακών πόλεων εκφράζει τον ορθολογικές και κοσμολογικές αντιλήψεις και αποτελεί κέντρο σύγκλισης, τόσο γεωμετρικό όσο και συμβολικό. Μία καθαρή χωρική ενότητα σχεδιασμένη σε τρεις διαστάσεις σύμφωνα με τις αρχιτεκτονικές θεωρίες της προοπτικής και των αρμονικών χαράξεων.

Η μπαρόκ πλατεία επίσης σχεδιασμένη ως ενιαία χωρική ενότητα, σε τρεις διαστάσεις, η οποία διαχρονικά ποικίλει στη μορφή. Αποτελεί το κύριο στοιχείο οργάνωσης του αστικού χώρου και χαρακτηρίζεται από τις σκηνογραφικές και θεατρικές τεχνικές του σχεδιασμού της.

Μέχρι τον 17^ο αιώνα, η πλατεία αποτελούσε τον κόμβο της δημόσιας ζωής και σχεδιαζόταν με βάση τον ρόλο που

έπαιζε σε αυτήν. Κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα υφίσταται ριζικές αλλαγές. Η ζωή σταδιακά αποσύρεται στους ιδιωτικούς-κλειστούς χώρους. Παράλληλα, σημαντικό ρόλο έπαιξε η ανάπτυξη της κυκλοφορίας, με αποτέλεσμα μεγάλο μέρος του δημόσιου χώρου να καταλαμβάνεται από την χάραξη δρόμων και πεζοδρομίων. Το πράσινο αποτελεί πλέον αναπόσπαστο συστατικό ζωτικής σημασίας για την πόλη, ως φυσικό στοιχείο. Επομένως, υποβαθμίζεται ο ρόλος των πλατειών και αντικαθίσταται εν μέρει από τα πάρκα ή από διαμορφωμένους αστικούς κήπους. Η πλατεία συμπεριλαμβάνεται πλέον σε ένα σύνολο υπαίθριων χώρων, στο οποίο ανήκουν επίσης τα πάρκα, οι κήποι, οι παιδικές χαρές κλπ. Σήμερα, θα μπορούσαμε επιγραμματικά να αναφέρουμε ότι αποτελεί συνδυαστικό κρίκο του πολεοδομικού ιστού και σημείο πώλωσης κοινόχρηστων λειτουργιών της πόλης.

A5.6 Τύποι πλατειών στον ελλαδικό χώρο

Σε αυτήν την ενότητα, επιχειρείται η διάκριση τύπων πλατειών στον Ελλαδικό χώρο σύμφωνα με τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες.

Τύπος 1: Η πλατεία του πλατάνου

Πρόκειται για έναν τύπο ανοιχτού χώρου που βρίσκεται κυρίως στην επαρχία της Ελλάδας, σε μικρές πόλεις και χωριά και χαρακτηρίζεται από την παρουσία του αγαπημένου δέντρου στην Ελλάδα, πλατάνου. Συνδέεται με φυσικά στοιχεία, όπως η παρουσία νερού και η φυσική σκιά, καθιστώντας τον υπαίθριο αυτόν χώρο φιλόξενο και ζωτικό. Τα κτίρια που εγκαθίστανται αφορούν χρήσεις τοπικού χαρακτήρα (όπως εκκλησίες, αγορές, καφενεία), χωρίς να επηρεάζουν το σχήμα της πλατείας, επομένως οι κοινωνικές δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα στην πλατεία θρησκευτικές τελετές, εστίαση, αναψυχή, αγορές, Συχνά έχουν αμφιθεατρική μορφή, θυμίζοντας ένα θεατρικό χώρο, αφού το ποικίλο ανάγλυφο που συναντάται κυρίως στην ηπειρωτική χώρα «απαιτεί» μία διαμόρφωση με υψομετρικές διαφορές και διαβαθμίσεις. Τέτοιου τύπου πλατειών συναντάμε σε νησιά όπως η Κως, η Άνδρος, σε μικρούς οικισμούς όπως τα χωριά του Πηλίου, αλλά και μεγαλύτερους οικισμούς και πόλεις της Βόρειας Ελλάδας,

όπως η Ξάνθη, η Έδεσσα, η Καστοριά κτλ.

Τύπος 2: Ιταλικές επιρροές

Από τον 12^ο έως τον 17^ο αιώνα, αρκετά νησιά και παράκτιες περιοχές της Ελλάδας περιήλθαν σε ενετική κατοχή, με αποτέλεσμα οι πόλεις να υιοθετήσουν στοιχεία των ιταλών κατακτητών και να αναπτυχθούν σύμφωνα με τα πρότυπά τους. Επομένως η μορφή των πλατειών που συναντάμε σε νησιά όπως η Ρόδος ή η Κρήτη είναι παρόμοια με αυτήν των ιταλικών πόλεων: οριοθετημένη διάταξη πλατεία, πλαισιωμένη κυρίως από κτίρια δημόσιας χρήσης, όπως το παλάτι του κυβερνήτη ή ο καθεδρικός ναός. Όσο οι ξένοι κυρίαρχοι αποσύρονται κατά τον 16^ο έως τον 18^ο αιώνα, οι πλατείες ακολουθούν τις εξελίξεις στις μητροπόλεις, με απλούστερες μορφές. Στη συνέχεια, η νίκη των Οθωμανών κατά των Ενετών, με εξαίρεση τα Ιόνια νησιά, έφερε μαζί της και στοιχεία των πρώτων, όπως την προσθήκη τζαμιών και λουτρών στα κτίρια παλαιότερων εποχών.

Τύποι 3 και 4: Η ελληνική πλατεία του 19^{ου} αιώνα

Τον 19^ο αιώνα και μέχρι το 1922-23 με τις προσαρτήσεις εδαφών συμβαίνει η συγκρότηση του ελληνικού κράτους. Η κατεστραμμένη εικόνα των πόλεων μετά τον πόλεμο καθιστά δύσκολη την αστικοποίηση που

επιχειρείται. Στόχος είναι η ανασύσταση του αστικού χώρου, δημόσιου και ιδιωτικού με προσπάθειες που εστιάζονται στην ιστορική συνέχεια του νέου κράτους με βυζαντινά και αρχαιοελληνικά στοιχεία, καθώς και την υιοθέτηση δυτικών προτύπων. Αυτό συνέβαινε σε μία απόπειρα απόλυτης ρήξης με τον ανατολικό κόσμο, ώστε να απομακρυνθούν από τους πρόσφατους δεσμούς, αλλά και την επίτευξη συμπόρευσης με την Ευρώπη. Τα πολεοδομικά σχεδιαστικά πρότυπα αφορούν χαράξεις του 19^{ου} αιώνα, τον γερμανικό νεοκλασικισμό και την μετέπειτα πολεοδομική μορφολογία της *‘Ecole des Beaux Arts’* του 20^{ου} αιώνα.

Παρά τις διαφορετικές σχεδιαστικές αντιλήψεις που εκφράζονται στο Νότο, επομένως και την Ελλάδα, και στις Νέες Χώρες του Βορρά, η παρουσία της πλατείας είναι έντονη σε κάθε περίπτωση. Είναι αδιαμφισβήτητος ο ρόλος της στις λειτουργικές ανάγκες που ικανοποιεί όπως και η κοινωνική της διάσταση ως μέσο ενθάρρυνσης της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Παράλληλα όμως, συμβολίζει δημοκρατικές αξίες, όπως η ελευθερία, η ισότητα και η προσβασιμότητα, αντανakλόμενες σε μία χωρική ενότητα που εκφράζει τη δημόσια σφαίρα και και τις πολιτικές και κοινωνικές εκφάνσεις της.

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα μπορούμε να ξεχωρίσουμε δύο τύπους πλατειών: τους υπάρχοντες ανοιχτούς χώρους που αναπροσαρμόζονται πολεοδομικά μετά

την ανεξαρτησία (τύπος 3), και τις πλατείες οι οποίες δημιουργούνται *ex nihilo* σε νέες πόλεις ή σε νέες συνοικίες σύμφωνα με τις επιταγές της δυτικής πολεοδομίας (τύπος 4).

Τύπος 5: Η πλατεία στον 20^ο αιώνα. Από την περίοδο του Μεσοπολέμου στο τέλος του 20^{ου} αιώνα.

Στις αρχές τους 20^{ου} αιώνα οι δημόσιοι χώροι αντιμετωπίζονταν ως «ένα κενό οικοδομικό τετράγωνο στο πλαίσιο ορθογωνικού καννάβου». Μετά το τέλος του δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφύλιου (1940-1949), η αστικοποίηση δεν μεριμνούσε για υπαίθριους χώρους, αντιθέτως κυριαρχούσε η μέγιστη εκμετάλλευση γης. Προέκυψε δυσανάλογη σχέση δομημένου και αδόμητου χώρου μετά την κατεδάφιση χαμηλών ορόφων κτιρίων του 19^{ου} αιώνα και αντικατάστασή τις μοντέρνες πολυκατοικίες, επομένως ακολούθησε η υποβάθμιση των ιστορικών πλατειών. Αυτή η αλλαγή κλίμακας και η απώλεια θέας και προοπτικής έκανε το δημόσιο χώρο να μοιάζει λιγότερο ελκυστικός και οι μετέτρεψε τις πλατείες σε κυκλοφοριακούς κόμβους.

Τύπος 6: Νέες πλατείες στο τέλος του 20^{ου} αιώνα.

Στον έκτο τύπο πλατείας κατά τη διάρκεια του τέλους

του 20^{ου} αιώνα συναντάμε κατηγορίες πλατειών που δεν προβλέπονταν στο σχέδιο πόλης. Αυτές αφορούν υπολειμματικούς χώρους των νεόδμητων περιοχών ή παραμελημένους φυσικούς και αρχαιολογικούς χώρους που αποκαταστάθηκαν και εντάχθηκαν στο σύστημα αστικών υπαίθριων χώρων.

A5.7 Σύνοψη - Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, γίνεται κατανοητός ο βαθμός δυσκολίας στην αποσαφήνιση του όρου πλατεία, αφού πρόκειται για μία έννοια διαχρονικά μεταβαλλόμενη και παράλληλα εξαρτώμενη από ποικίλους παράγοντες, όπως η θέση, η μορφή, η λειτουργία, οι δραστηριότητες. Τονίζεται η σημασία του κοινωνικού της ρόλου ως τόπος διεξαγωγής δραστηριοτήτων και φορέα πολιτιστικών και ιστορικών στοιχείων της πόλης αλλά και της κοινωνίας σε βάθος χρόνου. Παρά την πολυπλοκότητα που παρουσιάζει η έννοια, αναφέρονται ορισμένες προσεγγίσεις ταξινόμησης και κατηγοριοποίησής της με βάση μία εκάστοτε παράμετρο ή τον συνδυασμό αυτών. Κρίνεται απαραίτητο να τονιστεί πως κάθε πλατεία μπορεί να ανήκει σε παραπάνω από μία κατηγορίες ακριβώς λόγω της ποικιλίας των παραγόντων από τους οποίους εξαρτάται. Τέλος, όσον αφορά τον ελλαδικό χώρο, διακρίνονται τύποι πλατειών οι οποίοι σχετίζονται άμεσα με την εξέλιξη των κοινωνικοπολιτικών

συνθηκών. Παρά τις αλλαγές που υπόκεινται λόγω των ιστορικών γεγονότων και συγκυριών, αυτό που μένει σταθερό είναι η ανάγκη παρουσίας στην πόλη ενός υπαίθριου χώρου σαν την πλατεία. Ενός δημόσιου ανοιχτού χώρου που ενθαρρύνει την κοινωνικότητα, εκφράζει δημοκρατικές αντιλήψεις, όπως η ελευθερία και η ισότητα και αντανakλά τις πολιτικές ιδέες και πολιτιστικές αξίες της εκάστοτε κοινωνίας, την αντίστοιχη χρονική περίοδο.

ΜΕΡΟΣ 2^ο

ΕΠΙΤΟΠΙΑ
ΕΡΕΥΝΑ

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ
ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ
ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΠΛΑΤΕΙΑΣ 1866 ΣΤΑ
ΧΑΝΙΑ.

Ενότητα Β.1

Ιστορικά στοιχεία

Της έρευνας πεδίου προηγείται η αναφορά ιστορικών και πολεοδομικών στοιχείων της πόλης των Χανίων, καθώς και των πλατειών 1866 και Αγοράς. Κρίνεται αναγκαία η περιληπτική, ιστορική προσέγγιση των δύο πλατειών υπό το πρίσμα του πολεοδομικού ιστού των Χανίων ώστε να παρατηρηθεί η εξέλιξή τους με την πάροδο των χρόνων, να κατανοηθεί ο χαρακτήρας τους και να επισημανθεί ο ρόλος τους στην πόλη και την κοινωνία.

Β1.1 Η πολεοδομική εξέλιξη της πόλης των Χανίων

Η πόλη των Χανίων διακρίνεται από τρεις βασικές περιοχές, την παλιά πόλη, τη νέα πόλη και το εμπορικό κέντρο που τις συνδέει.

Όσον αφορά την περιοχή της παλιάς πόλης, έχει ανακηρυχθεί στο σύνολό της ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με ενετικά, τούρκικα και ενετικά κτίρια. Παρά τη σύγχρονη ανάπτυξη και την ανέγερση νέων κτισμάτων, η παλιά πόλη παραμένει ιστορική και ο πολεοδομικός της ιστός αναλλοίωτος. Ωστόσο, οι μόνιμοι κάτοικοί της είναι πλέον λιγότεροι συγκριτικά με το παρελθόν λόγω της σταδιακής εγκατάλειψής της. Πολεοδομικά, η παλιά πόλη χαρακτηρίζεται από δύο επιμέρους ενότητες,

τον πυκνοδομημένο, παραδοσιακό οικισμό (Ενότητα Α) και την αραιοδομημένη περιοχή των μεσαιωνικών τειχών και των τάφρων που επεκτείνεται περιμετρικά του παραδοσιακού οικισμού και περιλαμβάνει βασικά κτίρια, όπως η Δημοτική Αγορά, το Ωδείο κ.ά.

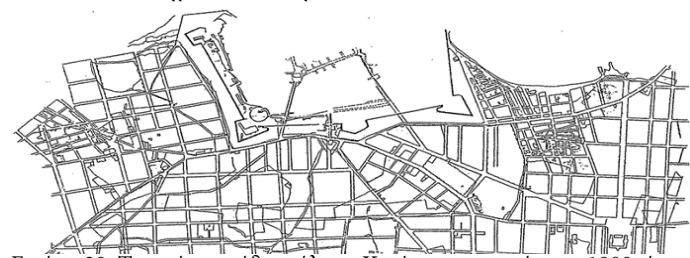
Όσον αφορά τις χρήσεις γης της περιοχής, παρουσιάζουν μεγάλο εύρος. Αναπτύσσεται η κατοικία, το εμπόριο, η εστίαση, η αναψυχή, επαγγελματικές στέγες κυρίως στο παραλιακό μέτωπο και σε δρόμους με έντονη κυκλοφορία, όπως η οδός Χάληδων, Χατζημιχάλη Νταλιάνη κ.ά. Συναντάμε και περισσότερο ιδιαίτερες και συνυφασμένες με την παράδοση χρήσεις, όπως τα μαχαιράδικα και τα στιβανάδικα. Επίσης, αρκετές είναι οι ξενοδοχειακές μονάδες και ορισμένες πολιτιστικές χρήσεις, όπως Μουσεία, καθώς και εκπαίδευση.

Σχετικά με τους ελεύθερους χώρους, αυτοί είναι δυσεύρετοι μέσα στον πυκνοδομημένο ιστό της παλιά πόλης, χαρακτηριστικό των μεσαιωνικών πόλεων, με στόχο την εκμετάλλευση της έκτασης εντός των τειχών. Κύριος ελεύθερος χώρος αποτελεί το παραλιακό μέτωπο και γνωστές πλατείες, όπως η πλατεία μπροστά στην Μητρόπολη και πλατείες που συναντώνται στη συμβολή δρόμων με ποικίλο σχήμα, καθώς και ο ελεύθερος χώρος στα αναχώματα των τειχών.

Τέλος, το οδικό δίκτυο είναι ακανόνιστο, με στενούς δρόμους, οι περισσότεροι από τους οποίους καταλήγουν

στο παλιό λιμάνι. Οι διαμπερείς οδικοί άξονες αποτελούν και τους κύριους. Η παρουσία των πεζόδρομων είναι ισχυρή, επομένως οι χαμηλές ταχύτητες υπερτερούν των υψηλών και μεγάλα οχήματα, όπως φορτηγά δυσκολεύονται να έχουν πρόσβαση σε πολλά τμήματα της περιοχής.

Η ανάπτυξη της πόλης έξω από τα τείχη ξεκίνησε το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα με τη δημιουργία του Δημοτικού Κήπου και μιας σειράς επιβλητικών κτιρίων όπως ο Ιταλικός στρατώνας, το Τουρκικό στρατιωτικό Νοσοκομείο, μετέπειτα μέγαρο Δικαστηρίων. Οι σημειακές εκτός των τειχών επεκτάσεις και οι παλιοί αγροτικοί δρόμοι, οι οποίοι συγκλίνουν στην κεντρική πύλη της παλιάς πόλης, διαμορφώνουν το διάγραμμα του σχεδίου της νέας πόλης, το οποίο τίθεται σε ισχύ από το 1901 (Εικόνα 39). Μεταξύ των βασικών ακτινωτών ευθύγραμμων δρόμων αναπτύσσεται η νέα πόλη σε μεγάλα τμήματα ορθογωνικής ρυμοτομίας. Κέντρο της κοινωνικής ζωής της νέας πόλης αποτελεί ο Δημοτικός Κήπος.

Εικόνα 39. Το πρώτο σχέδιο πόλεως Χανίων, στις αρχές του 1900, όπου δεν περιλαμβάνεται η συνοικία Χαλέπα.

Για την επικοινωνία και τη σύνδεση της νέας πόλης με την παλιά, αφού είχε ξεπεραστεί η ανάγκη των οχυρώσεων, εγκρίνεται - όχι χωρίς ενστάσεις και διαμαρτυρίες για την καταστροφή του μοναδικού μνημείου της πόλης - η κατάργησή τους. Η Δημοτική Αγορά αποτελεί το πρώτο Δημοτικό κτίσμα της Νέας πόλης σε μνημειακό χαρακτήρα με απλούστευση των μορφολογικών στοιχείων. Η Αγορά συνδέει την παλιά με την καινούρια πόλη από τον Δεκέμβριο του 1913 όταν εγκαινιάζεται από τον Ελ. Βενιζέλο κατά τον εορτασμό της Ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Με την ανέγερση των νέων καταστημάτων το εμπορικό κέντρο εξέρχεται από την παλιά πόλη.

Την τρίτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα οι κεντρικοί δρόμοι, διανοιγμένοι πλέον, συγκλίνουν μαζί με την οικονομική και κοινωνική ζωή στην πλατεία της κεντρικής Αγοράς και στην περιοχή των Νέων Καταστημάτων. Πρόκειται για τον ζωτικότερο εμπορικό χώρο, ο οποίος ενισχυμένος από την έλευση των προσφύγων είναι ο συνδετικός κρίκος μεταξύ παλιάς και νέας πόλης. Η παλιά πόλη κρατά κυρίως το εμπόριο και η νέα την κατοικία και την Διοίκηση, με την πλατεία των Δικαστηρίων και το μέγαρο της Γενικής Διοίκησης Κρήτης και των Δικαστηρίων.

B1.2 Η πλατεία της Δημοτικής Αγοράς

Η πλατεία της Δημοτικής Αγοράς είναι ένας βασικός και ιστορικός δημόσιος χώρος της πόλης των Χανίων. Βρίσκεται στο κέντρο των Χανίων, στο μεταίχμιο μεταξύ Παλιάς και Νέας πόλης. Πρόκειται για τον περιβάλλοντα χώρο που πλαισιώνει το κτίριο της Δημοτικής Αγοράς. Όσον αφορά τη Δημοτική Αγορά, είναι ένα κτίσμα 4.000 τ.μ, σε περιβάλλοντα χώρο 17.200 τ.μ. Η ανάγκη ανέγερσης του κτιρίου δημιουργήθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα. Μέχρι τότε τα εμπορικά καταστήματα ήταν συγκεντρωμένα σε διάφορα σημεία, προκαλώντας σοβαρά προβλήματα στην ασφυκτικά πιεσμένη πόλη. Οπότε προέκυψε η ανάγκη για ένα κτίριο που να συγκεντρώνει τα εμπορικά καταστήματα. Το 1909, μετά από πρόταση του Δημοτικού Συμβουλίου για την ανέγερση του κτιρίου, ο μηχανικός Κ. Δρανδάκης τελειοποιεί τα σχέδια της Αγοράς και συμπληρώνεται ο φάκελος που είχε αρχίσει να καταρτίζει παλαιότερα ο μηχανικός Μιχ. Σαββάκης. Τα επίσημα εγκαίνια του κτιρίου και η αρχή της λειτουργίας του γίνονται από τον τότε Πρωθυπουργό της Ελλάδας, Ελευθέριο Βενιζέλο, στις 4 Δεκεμβρίου του 1913, δηλαδή τρεις μέρες μετά την επίσημη τελετή της Ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. (Εικόνα 40)

Εικόνα 40. Φωτογραφία από το 1915, δύο χρόνια μετά τα εγκαίνια.

Το κτίριο έχει σχήμα ισοσκελούς σταυρού με τα 76 καταστήματα διατεγμένα κατά ομάδες στις τέσσερις κεραίες του σταυρού⁶⁹. Σε καλή κατάσταση είναι η κύρια,

⁶⁹Σε καλή κατάσταση είναι η κύρια, νότια όψη, κατασκευασμένη εξολοκλήρου από λαξευτό πωρόλιθο, με αρχιτεκτονικά στοιχεία που συνδέονται κυρίως με την τοπική παράδοση, όπως διαμορφώθηκε από την περίοδο της Βενετοκρατίας. Η νότια όψη της πατεί ακριβώς πάνω στη νότια πλευρά του τείχους, όπως συμβαίνει αντίστοιχα και με την ανατολική και δυτική πλευρά, αλλά και τις άλλες δυο πλευρές του προμαχώνα. Μόνο η βόρεια κεραία του σταυρού είναι θεμελιωμένη εν μέρει στις εσωτερικές επιχωματώσεις.

νότια όψη, κατασκευασμένη εξολοκλήρου από λαξευτό πωρόλιθο, με αρχιτεκτονικά στοιχεία που συνδέονται κυρίως με την τοπική παράδοση, όπως διαμορφώθηκε από την περίοδο της Βενετοκρατίας. Η νότια όψη της πατεί ακριβώς πάνω στη νότια πλευρά του τείχους, όπως συμβαίνει αντίστοιχα και με την ανατολική και δυτική πλευρά, αλλά και τις άλλες δυο πλευρές του προμαχώνα. Μόνο η βόρεια κεραία του σταυρού είναι θεμελιωμένη εν μέρει στις εσωτερικές επιχωματώσεις.

Ο σχεδιασμός του κτιρίου της Αγοράς ήταν σε άμεση συνάρτηση με άλλα έργα ανάπλασης και εξωραϊσμού της πόλης. Οι σχετικές εργασίες που αφορούσαν τη διαμόρφωση του ευρύτερου χώρου (εικόνες 41, 42), περιελάμβαναν τη κατεδάφιση του φρουρίου, την επιχωμάτωση της τάφρου και κατεδάφιση των τειχών και τμήματος του ίδιου του προμαχώνα, μέχρι το επίπεδο της εξωτερικής οδού προς την Χαλέπα. Σε αστικό επίπεδο, ενοποιεί τη παλιά πόλη με τη νέα μέσω της ισοπέδωσης ενός μεγάλου μέρους των οχυρώσεων. Όπως διαπιστώθηκε από σχετικά πρόσφατες εργασίες αποκάλυψης του δυτικού τμήματος του προμαχώνα, η Δημοτική Αγορά έχει θεμελιωθεί πάνω στο τείχος και στις εσωτερικές αντηρίδες που το στηρίζουν.

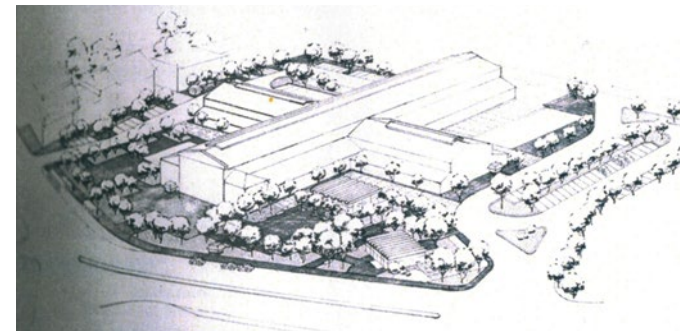
Εικόνα 41. Νοτιοανατολική άποψη του περιβάλλοντα χώρου της Αγοράς το 1949 του Περικλή Παπαχατζιδάκη. Από το αρχείο του Μουσείου Μπενάκη.

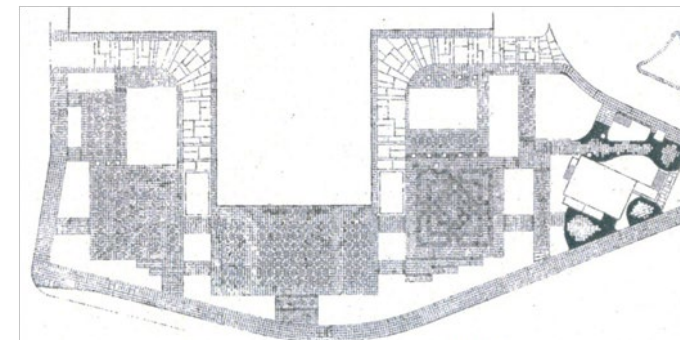
Εικόνα 42. Νοτιοδυτική άποψη του περιβάλλοντα χώρου της Αγοράς το 1949 του Περικλή Παπαχατζιδάκη. Από το αρχείο του Μουσείου Μπενάκη.

Η πρώτη οργανωμένη απόπειρα σχεδιασμού του δημόσιου χώρου που περιβάλλει τη Δημοτική Αγορά πραγματοποιείται το 1971 από τους πολιτικούς μηχανικούς Π. Παυλάκη και Απ. Γιώτη. Τότε γίνεται η παρουσίαση του γενικού κυκλοφοριακού σχεδίου της πόλεως, σε συνδυασμό με τα εκτελούμενα από το Δήμο έργα⁷⁰, μεταξύ των οποίων η κυκλοφοριακή διαμόρφωση του κεντρικού οδικού άξονα της πόλης με τα τμήματα Βασιλέως Γεωργίου (Μπόλαρη – σημερινής Ηρώων Πολυτεχνείο, της Βασιλέως Κωνσταντίνου (σημερινής Α. Παπανδρέου), αλλά και στη διέλευση της πλατείας Αγοράς. Τότε, ακολουθεί από τον Δήμο η ανάθεση σε μηχανικούς της μελέτης διαμόρφωσης ηλεκτροφωτισμού πλατειών, αλσυλλίων, δημοτικού Κήπου και ευρύτερου χώρου της πόλης των Χανίων. Πρώτη υλοποίηση, η πλατεία Αγοράς, με τη μελέτη του Α. Μπλέτσα. (Εικόνες 43, 44, 45)

⁷⁰Μεταξύ των οποίων η κυκλοφοριακή διαμόρφωση του κεντρικού οδικού άξονα της πόλης με τα τμήματα Βασιλέως Γεωργίου (Μπόλαρη – σημερινής Ηρώων Πολυτεχνείο, της Βασιλέως Κωνσταντίνου (σημερινής Α. Παπανδρέου), αλλά και στη διέλευση της πλατείας Αγοράς.

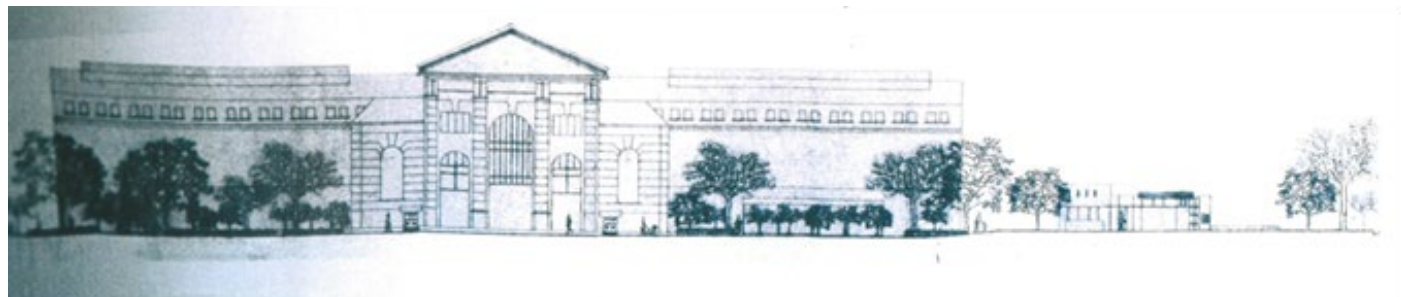

Εικόνα 43. Μελέτη πλατείας Αγοράς, αρχιτέκτονας Α. Μπλέτσας, προοπτικό σχέδιο (1972-1975).

Εικόνα 44. Μελέτη πλατείας Αγοράς, αρχιτέκτονας Α. Μπλέτσας, κάτοψη, (1972-1975).

Εικόνα 45. Μελέτη πλατείας Αγοράς, αρχιτέκτονας Α. Μπλέτσας, νότια όψη (1972-1975).

Η Αγορά, μαζί με τον περιβάλλοντα χώρο της αποτελούσε ανέκαθεν σταυροδρόμι για τη ζωή της πόλης. Με την πάροδο των χρόνων, πολλές αλλαγές έχουν συμβεί λόγω επισκευών και διακοσμητικών παρεμβάσεων, καθώς και λόγω της διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου, με το κτίριο να διατηρεί την αρχική του μορφή. Η πλατεία της Δημοτικής Αγοράς αποτέλεσε τον πρώτο σταθμό ταξί της πόλης των Χανίων (Εικόνα 46), ενώ κατά την Γερμανική Κατοχή το κτίριο χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες του στρατού των κατακτητών.

Εικόνα 46. Στιγμιότυπο από τη δεκαετία του '50.

Σήμερα, η πλατεία της Δημοτικής Αγοράς παραμένει κομβικό σημείο της πόλης, πόλος έλξης για τους τουρίστες και κοινωνικός τόπος για τους πολίτες (Εικόνα 47). Στον περιβάλλοντα χώρο, έχει διατηρηθεί η ψηλή φύτευση, ενώ έχουν προστεθεί επιπλέον χρήσεις εστίασης στην ανατολική και δυτική πλευρά, χώροι στάθμευσης και στάσεις αστικών λεωφορείων. Το κτίριο της Δημοτικής Αγοράς και η πλατεία που το περιβάλλει συνεχίζουν να κατέχουν εξέχοντα ρόλο στη δημόσια ζωή της πόλης των Χανίων.

Εικόνα 47. Η Δημοτική Αγορά και η πλατεία της σήμερα.

B1.3 Η πλατεία 1866

Η πλατεία 1866 βρίσκεται στο τέλος της παλιάς πόλης και στην αρχή της νέας στο νοτιοδυτικό σημείο των Ενετικών τειχών. Αποτελεί αυτοτελές οικοδομικό τετράγωνο που περιβάλλεται από τις κεντρικές οδούς Κυδωνίας και Χατζημιχάλη Πάνναρη. Στο βορειοδυτικό της τμήμα, ξεκινά η οδός Χάληδων, η κεντρική οδός της παλιάς πόλης που καταλήγει στο Ενετικό Λιμάνι.

Η ονομασία της πλατείας προήλθε προς τιμήν της επανάστασης των Κρητών έναντι των Τούρκων (1866-1869). Ονομάζεται επίσης πλατεία Νέων Καταστημάτων, όνομα που προσδιορίζει τη θέση της νέας περιοχής. Με την ανέγερση των νέων καταστημάτων το εμπορικό κέντρο εξέρχεται από την παλιά πόλη και η ανάπτυξη της περιοχής μετατοπίζεται με την επέκταση της πόλης εκτός των τειχών.

Σήμερα, η περιοχή αποτελεί επίσης κεντρικό σημείο της πόλης των Χανίων και η πλατεία 1866 έχει το χαρακτήρα ενός κυκλοφοριακού κόμβου που συνδέει κτίρια εμπορικής χρήσης και εστίασης, ενώ περιβάλλεται από βασικές οδικές αρτηρίες (Εικόνα 48). Παρουσιάζει βαθμιαία υποβάθμιση, μετά τη σταδιακή εγκατάλειψή της και την κατεδάφιση (Εικόνα 47) και την παραμέληση των ιστορικών κτιρίων που την περιστοιχίζαν. Ωστόσο, πρόκειται για ένα σημαντικό χώρο πρασίνου της πόλης και βρίσκεται σε

έναν από τους πυρήνες της κοινωνικής ζωής των Χανίων.

Εικόνα 48. Η πλατεία 1866 το 1949.

Εικόνα 49. Η πλατεία των Νέων Καταστημάτων (1866) μετά τις κηποτεχνικές διαμορφώσεις

Εικόνα 50. Κινηματοθέατρο "Πάνθεον", αρχιτέκτονας ο Α. Μουντάκης, το 1932 (έχει κατεδαφιστεί).

Εικόνα 51. Η πλατεία 1866 σήμερα και η θέση της στην πόλη.

Ενότητα Β.2

Μεθοδολογία έρευνας πεδίου

Β.2.1 Στόχος έρευνας και αντικείμενο μελέτης

Η παρούσα έρευνα πεδίου στοχεύει στη διερεύνηση κοινωνικών χαρακτηριστικών που διέπουν την πλατεία 1866 και την πλατεία Αγοράς ως δημόσιοι χώροι της πόλης των Χανίων σύμφωνα με την οπτική του χρήστη, καθώς και σε ποιο βαθμό η παρουσία ή απουσία κοινωνικών χαρακτηριστικών επηρεάζουν την συχνότητα επισκεψιμότητάς του και την παραμονή του στις πλατείες. Απώτερος σκοπός είναι η καταγραφή σκέψεων, απόψεων, προτιμήσεων, αναγκών αλλά και προβλημάτων, ελλείψεων που αντιμετωπίζουν οι χρήστες κατά την επίσκεψή τους στις πλατείες ή τους αποτρέπουν από την παραμονή τους σε αυτές. Τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου οδηγούν σε συμπεράσματα σχετικά τόσο με την απόδοση κοινωνικών χαρακτηριστικών στον εκάστοτε δημόσιο χώρο από τους χρήστες, όσο και με την επιρροή των χρηστών σχετικά με την κοινωνικοποίησή τους και τη συμμετοχή τους σε κοινωνικά δρώμενα μέσω του αστικού περιβάλλοντος και της δημόσιας ζωής η οποία λαμβάνει χώρα σε αυτό.

Η ερευνητική διαδικασία εξέτασε ως μελέτες περίπτωσης τη πλατεία 1866 και τη πλατεία Αγοράς με βάση τους στόχους της έρευνας. Οι λόγοι επιλογής των

συγκεκριμένων πλατειών ήταν ότι και οι δύο αποτελούν δημόσιους χώρους της πόλης που λειτουργούν σε τέτοιο βαθμό ώστε να διέπονται από ορισμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά. Πρόκειται για πλατείες που είναι ενταγμένες για χρόνια στη ζωή των κατοίκων της πόλης, αποτελώντας με αυτόν τον τρόπο «βίωμα» για πολλούς, γεγονός που κρίνεται απαραίτητο για τη διεξαγωγή γόνιμων και έγκυρων αποτελεσμάτων. Επίσης, οι δύο πλατείες διαφέρουν ως προς τον τύπο και τη μορφή, ανάλογα πάντα με την ιστορική τους εξέλιξη, οπότε η κάθε μία καλύπτει συγκεκριμένες αστικές χειρονομίες. Ένας ακόμα παράγοντας που έπαιξε ρόλο στην επιλογή τους ήταν η τοποθεσία κάθε πλατείας. Οι δύο πλατείες (1866 και Αγοράς) βρίσκονται εντός του κέντρου της πόλης αποτελώντας βασικούς πυρήνες της. Επιπλέον, οι χρήσεις οι οποίες αναφέρονται οι πλατείες ποικίλλουν, με αποτέλεσμα να εστιάζονται σε διαφορετικές ανάγκες και στιγμές της καθημερινής ζωή του χρήστη και, εν τέλει, να αποδίδουν σε κάθε πλατεία διαφορετικό αστικό χαρακτήρα.

Β.2.2 Μεθοδολογία ερωτηματολογίου

Η δομή του ερωτηματολογίου σχηματίστηκε με βάση το θεωρητικό υπόβαθρο που αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο της ερευνητικής εργασίας με την πρόθεση να ικανοποιηθούν οι παραπάνω στόχοι.

Σε πρώτο επίπεδο, κρίνονται απαραίτητα ορισμένα προσωπικά στοιχεία του ερωτηθέντα που προσδιορίζουν τον χρήστη του δημόσιου χώρου ως πολίτη της κοινωνίας με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και διαφορετικές απαιτήσεις-ανάγκες. Επίσης, σημαντικό ρόλο παίζει η καταγραφή της συχνότητας, του μεταφορικού μέσου, της διάρκειας, της χρονικής περιόδου και των λόγων επισκεψιμότητάς του στην πλατεία, όπως και το πώς αντιλαμβάνεται ο ίδιος την προσέλευση του κόσμου σε αυτήν, σε ένα ευρύτερο πλαίσιο.

Σε δεύτερο επίπεδο και κάτω από το φάσμα της κοινωνιολογικής προσέγγισης, στο οποίο εμπεριέχονται επιμέρους πρίσματα που τη διαμορφώνουν, προκύπτει ο βασικός κορμός της δομής των ερωτηματολογίων. Αυτά τα πρίσματα αποτελούν τις επιμέρους ενότητες των ερωτηματολογίων οι οποίες αφορούν την κοινωνική αλληλεπίδραση, την οικειοποίηση, τις δραστηριότητες, την ασφάλεια, τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό (ως μέσο ενθάρρυνσης της παραμονής και της συνάθροισης των χρηστών στην πλατεία) και τη συλλογική μνήμη. Η

διαμόρφωση των ερωτήσεων κάθε ενότητας γίνεται με βάση τη θεωρία της παρούσας ερευνητικής εργασίας, καθώς και τον σχεδιαστικό παράγοντα.

Η ενότητα κοινωνική αλληλεπίδραση, η οποία εμπεριέχει το συνωστισμό, διερευνά το βαθμό επισκεψιμότητας του χρήστη, τους λόγους που την επηρεάζουν, κατά πόσο η παρουσία ή μη άλλων ανθρώπων παίζει καταλυτικό ρόλο σε αυτήν, τις μορφές της αλληλεπίδρασης και, τελικά, την σχέση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης με τον συνωστισμό. Η ενότητα οικειοποίηση σχετίζεται με το πόσο οικεία και συναισθηματικά δεμένος αισθάνεται ο χρήστης στον χώρο ή με συγκεκριμένα σημεία σε αυτόν και εξετάζονται οι παράγοντες (κοινωνιολογικοί και σχετικοί με τον αστικό και αρχιτεκτονικό σχεδιασμό) που επηρεάζουν το αίσθημα της οικειοποίησης. Στην ενότητα δραστηριότητες, οι ερωτήσεις εστιάζονται στο είδος των δραστηριοτήτων που ασκούνται από τους χρήστες, την ποικιλία των δραστηριοτήτων που αναγνωρίζουν στην πλατεία, τη συχνότητα άσκησής τους και τον ρόλο που παίζει η επιλογή δραστηριοτήτων άλλων χρηστών και ο παράγοντας του αστικού ή αρχιτεκτονικού σχεδιασμού στην επίσκεψη και παραμονή τους στην πλατεία. Η ενότητα ασφάλεια σχετίζεται με το αίσθημα ασφάλειας των χρηστών στην πλατεία, τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ασφάλεια ή την αποτρέπουν, ενώ τίγονται θέματα που συνδέονται με τον κοινωνικό ρατσισμό, όπως το

στοιχείο του «ξένου» και η εγκληματικότητα. Οι ερωτήσεις στην ενότητα αρχιτεκτονικός σχεδιασμός αποσκοπούν στην διερεύνηση του βαθμού της επιρροής του σχεδιασμού της πλατείας στην συνάθροιση και την παραμονή των χρηστών σε αυτήν. Τέλος, η ενότητα συλλογική μνήμη αφορά την μνήμη ως στοιχείο που συνδέεται με δράσεις που λαμβάνονται χώρα στην πλατεία και την καθορίζουν, καθώς και το βαθμό που επηρεάζει τους χρήστες, όσον αφορά το αίσθημα ένταξής τους σε μια κοινωνική ομάδα και, εν τέλει, την επιλογή επίσκεψής του στην πλατεία.

Το τελικό ερωτηματολόγιο, στο οποίο απάντησαν οι συμμετέχοντες, αποτελείται από ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου. Οι ερωτήσεις ανοικτού τύπου στο σύνολο του ερωτηματολογίου ταξινομούνται σε δύο κατηγορίες: α) τις απλές ανοικτές ερωτήσεις (π.χ. «Για ποιους λόγους επισκέπτεστε την πλατεία;») και β) τις ερωτήσεις στις οποίες τα άτομα καλούνται πρώτα να απαντήσουν σε μία ερώτηση κλειστού τύπου (π.χ. «Σε ποιο βαθμό σας ενδιαφέρει να υπάρχει η παρουσία άλλων ανθρώπων στην πλατεία;»). Στη συνέχεια, καλούνται να δικαιολογήσουν, μέσω ανοικτής ερώτησης, τη θέση τους (π.χ. «Σχετικά με την παραπάνω ερώτηση, για ποιους λόγους;»). Οι ερωτήσεις κλειστού τύπου του ερωτηματολογίου, ως επί το πλείστον, αποτελούν κλίμακες («Πολύ», «Αρκετά», «Λίγο», «Καθόλου»), αν και αυτό δε συμβαίνει σε κάθε περίπτωση (π.χ. «Θεωρείτε πως υπάρχει μνήμη που συνδέεται με

συλλογικές δράσεις/βιώματα/ εκδηλώσεις;», απαντήσεις: «ΝΑΙ», «ΟΧΙ», «Έως ένα βαθμό», «Δε γνωρίζω»).

Στις περιπτώσεις που δεν υπήρχε κλίμακα, οι προτεινόμενες απαντήσεις διαμορφώθηκαν με βάση το θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας ερευνητικής εργασίας (π.χ. στην ερώτηση «Ποια η μορφή της κοινωνικής αλληλεπίδρασης στην πλατεία; Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απαντήσεις.», οι προτεινόμενες απαντήσεις έχουν διαμορφωθεί σύμφωνα με τη θεωρία του Jan Gehl και τον τρόπο που διατυπώνει ο ίδιος τις μορφές κοινωνικών αλληλεπιδράσεων ή επαφών, δίνοντας τη δυνατότητα στον συμμετέχοντα να προσθέσει μια δική του απάντηση και έχουν ως εξής: «Παθητική επαφή», «Μια απροσδόκητη πιθανή επαφή που μπορεί να αναπτυχθεί», «Δυνατότητα συνάντησης», «Ως πληροφορία σχετικά με το κοινωνικό περιβάλλον», «Ως πηγή έμπνευσης», «Ως απόκτηση εμπειριών», «Άλλο. Συμπληρώστε»).

Β.2.3 Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας πεδίου συντάχθηκε βάσει πιλοτικής έρευνας που διεξήχθη σε πληθυσμιακό δείγμα τριάντα πέντε ατόμων, κατά το διάστημα Ιανουαρίου-Μαρτίου 2016. Από τα αποτελέσματα της ποσοτικής και ποιοτικής ανάλυσης της πιλοτικής έρευνας που καταγράφηκαν, προέκυψαν χρήσιμες παρατηρήσεις

για τη βασική έρευνα που ακολούθησε κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου 2017. Ο στόχος της πιλοτικής έρευνας ήταν να δοκιμαστεί και να ελεγχθεί το ερωτηματολόγιο που συντάχθηκε, ώστε να εντοπιστούν λάθη, παραλείψεις και ερωτήσεις που ήταν δυσνόητες ή κακώς διατυπωμένες και δε συνέβαλαν ουσιαστικά στους στόχους της έρευνας. Στη συνέχεια, συντάχθηκε νέο ερωτηματολόγιο (το τελικό), το οποίο προσανατολιζόταν σωστότερα στους στόχους της έρευνας. Το τελικό ερωτηματολόγιο παρουσιάζεται στο παράρτημα.

B.2.4 Προφίλ Συμμετεχόντων

Η προϋπόθεση που θεωρήθηκε απαραίτητη να πληρείται ήταν οι συμμετέχοντες να έχουν επισκεφτεί τις πλατείες που εξετάζονται τουλάχιστον μία φορά, χωρίς απαραίτητα να είναι μόνιμοι κάτοικοι των Χανίων. Παρατηρήθηκε ότι αν είναι κανείς ή όχι μόνιμος κάτοικος των Χανίων και αν επισκέπτεται σε μόνιμη βάση ή όχι τις πλατείες αποτελούν σημαντικές μεταβλητές, οι οποίες διαμορφώνουν διαφορετικές απόψεις για τους δημόσιους χώρους που εξετάζονται.

Τα προσωπικά στοιχεία των συμμετεχόντων που κρίθηκαν ότι έπρεπε να αναφερθούν αφορούν το φύλο, την ηλικία, την εθνικότητα και το μορφωτικό επίπεδο. Η αναφορά αυτών των στοιχείων θεωρήθηκε σημαντική για δύο

λόγους: πρώτον, για τον σχηματισμό ενός προφίλ των ατόμων που ερωτώνται και αποτελούν χρήστες της εκάστοτε πλατείας και, δεύτερον, για τον συσχετισμό του προφίλ των χρηστών με τον τρόπο επεξεργασίας της δημόσιας ζωής και απόδοση κοινωνικών χαρακτηριστικών στις πλατείες 1866 και Αγοράς.

Όσον αφορά το φύλο, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων αφορά γυναίκες, που αποτελούν το 71,4% στην πλατεία 1866 και το 58,8% στην πλατεία Αγοράς, με τα αντίστοιχα ποσοστά των αντρών αν είναι 28,6% και 41,2%. Ως προς την ηλικία, συγκροτούνται τέσσερις βασικές ηλικιακές κατηγορίες: στην πλατεία 1866, το 65,7% του δείγματος είναι από 20 έως 29 ετών, το 22,8% είναι από 30 έως 39 ετών, το 8,5% είναι από 40 έως 49 ετών και μόλις το 2,8% πάνω από 50 ετών. Στην πλατεία Αγοράς, τα ποσοστά είναι κοντά, αφού το 64,7% αφορά ηλικίες από 20 έως 29 ετών, το 20,5% από 30 έως 39, το 11,7% από 40 έως 49 και το 2,9% πάνω από 50 ετών. Ως προς την εθνικότητα, τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν επί το πλείστον ελληνικής καταγωγής, με ποσοστό 94% στην πλατεία 1866 και 88% στην πλατεία Αγοράς. Η προσέγγιση ξένων ανθρώπων, μεταναστών ή τουριστών, θα παρουσίαζε ενδιαφέρον για την έρευνα, ωστόσο το ποσοστό συμμετοχής του είναι ιδιαίτερα μικρό, κυρίως επειδή η κατανόηση του ερωτηματολογίου ήταν δυσνόητη για τους περισσότερους λόγω γλώσσας. Τέλος, όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο,

το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων δηλώνει ότι κατέχει μόρφωση επιπέδου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αφού αρκετοί πρόκειται για φοιτητές στην πόλη των Χανίων.

Άλλα κριτήρια, όπως η εργασία (άνεργος ή όχι) ή η οικογενειακή κατάσταση δε θεωρήθηκαν σκόπιμο να καταγραφούν, παρ' ότι σημαντικά. Ιδιαίτερως η οικογενειακή κατάσταση που αφορά συνήθως αν οι συμμετέχοντες είναι γονείς ή όχι, δηλώνει και συγκεκριμένες ανησυχίες, προβληματισμούς και γενικά αντιλήψεις για τους δημόσιους χώρους. Ωστόσο, ο βαθμός επιρροής αυτού του παράγοντα μπορεί να γίνει κατανοητός μέσα από τις απαντήσεις τους στο κυρίως ερωτηματολόγιο.

Συνοψίζοντας, το ερωτηματολόγιο καλύπτει ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών χαρακτηριστικών που διέπουν το δημόσιο χώρο και φορούν τις λειτουργίες της δημόσιας ζωής. Οι ερωτήσεις φάνηκε να είναι οικείες στους περισσότερους, εκτός από την ενότητα που αφορούσε τη συλλογική μνήμη και δεν έγινε εύκολα κατανοητή από πολλούς. Παρ' όλα αυτά, ενδιαφέρον αποτέλεσε η προθυμία των συμμετεχόντων να απαντήσουν άμεσα και στις ερωτήσεις ανοικτού τύπου, εκτός από του κλειστού, οι οποίες έδωσαν τη δυνατότητα να καταγραφεί η προσωπική τους άποψη, οπτική και, εν τέλει, ο τρόπος που βιώνουν οι ίδιοι τις πλατείες 1866 και Αγοράς ως χώρους διεξαγωγής

της δημόσιας ζωής.

Ενότητα Β.3

Ανάλυση και Ερμηνεία των Αποτελεσμάτων της έρευνας πεδίου

Β.3.1 Κοινωνική Αλληλεπίδραση –Συνωστισμός

Η συχνότητα επισκεψιμότητας στην πλατεία είναι κάθε εβδομάδα για τους περισσότερους ερωτώμενους και η επίσκεψή τους γίνεται κυρίως το πρωί. Όσον αφορά την πλατεία Αγοράς, αρκετά μεγάλο ποσοστό των επισκεπτών ισοκατανέμεται τις υπόλοιπες ώρες κατά τη διάρκεια της ημέρας (μεσημέρι, απόγευμα, βράδυ), ενώ στην πλατεία 1866 το βράδυ μειώνεται σημαντικά. Χαρακτηριστικοί τύποι πλατειών που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις περιμετρικές χρήσεις και τις χρήσεις που περιλαμβάνουν (σχετικά με την πλατεία Αγοράς), οι οποίες αφορούν εμπορικά καταστήματα και χώρους εστίασης με συγκεκριμένα ωράρια λειτουργίας, επομένως, είναι αναμενόμενο η επισκεψιμότητα να είναι αυξημένη κατά τις πρωινές ώρες. Παράλληλα, εφόσον αποτελούν κεντρικά σημεία της πόλης, αποτελούν τόπος (παθητικών ή ενεργητικών) δραστηριοτήτων κοινωνικού χαρακτήρα-όπως πέρασμα, ενδιαμέση στάση, σημείο συνάντησης κ.ά όπως αναλύονται παρακάτω-, η επισκεψιμότητα είναι συχνή και τις υπόλοιπες ώρες της ημέρας.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα φτάνουν στην πλειοψηφία

τους στις πλατείες όντας πεζοί, παρόλο που εκείνες συνδέονται και με μέσα μεταφοράς –υπάρχουν στάσεις αστικού λεωφορείου τόσο σε σημείο των πλατειών όπως και σε ελάχιστη απόσταση από αυτές, η πλατεία Αγοράς τροφοδοτείται από κεντρική οδική αρτηρία, ενώ η πλατεία 1866 φέρει χαρακτηριστικά κυκλοφοριακού κόμβου εξαιτίας της θέσης της, περιέχουν υπαίθριους χώρους στάθμευσης κ.ά.

Οι λόγοι επίσκεψης στις πλατείες ποικίλλουν, θέλοντας τους περισσότερους να την χρησιμοποιούν ως πέρασμα ή ως ενδιαμέσο χώρο μετάβασης σε ένα άλλο μέρος, κάτι που ενδεχομένως δικαιολογεί την απάντηση στην ερώτηση που προηγήθηκε (έλευση στην πλατεία όντας πεζός). Για αρκετούς, θεωρούνται τόπος όπου γίνονται αγορές, η πλατεία Αγοράς κυρίως λόγω της εμπορικής χρήσης του τοπόσημου που την χαρακτηρίζει και η πλατεία 1866 λόγω των περιγυρών καταστημάτων. Επομένως, η απάντηση στον χρόνο παραμονής τους ήταν αναμενόμενο να είναι ελάχιστος, αφού οι χρήστες είναι είτε περαστικοί είτε βρίσκονται εκεί για συγκεκριμένο λόγο (αγορές).

Στην ερώτηση αν θεωρούν ότι η πλατεία είναι ένας χώρος που προσελκύει κόσμο οι απαντήσεις κυμαίνονταν ανάμεσα στο «Αρκετά» και το «Λίγο», ενώ στην ερώτηση «σε ποιο βαθμό σαν ενδιαφέρει η παρουσία άλλων ανθρώπων στην πλατεία», οι απαντήσεις κυμαίνονταν ανάμεσα στο «Αρκετά» και το «Πολύ». Οι απαντήσεις

στις συγκεκριμένες ερωτήσεις δείχνουν την άποψη των χρηστών για τον Συνωστισμό (Εικόνα) ή την πυκνότητα που επικρατεί και που τους ενδιαφέρει να επικρατεί ή, με άλλα λόγια, η εικόνα της πλατείας που υπάρχει και η εικόνα που θα ήθελαν και θα τους επηρέαζε ως προς τη δική τους συμπεριφορά.

Εικόνα 52. Η κίνηση και η στάση πεζών (συνωστισμός) κατά τις πρωινές ώρες στις δύο πλατείες.

Εικόνα 53. Η κίνηση και η στάση πεζών (συνωστισμός) κατά τις πρωινές ώρες στις δύο πλατείες.

Όσον αφορά τις ομάδες ανθρώπων που παρατηρούν στην πλατεία Αγοράς, πρώτον ηλικιακά, παρατηρούνται όλες οι ομάδες, ενώ κοινωνικά, οι περισσότερες απαντήσεις αφορούν τους μετανάστες και τους τουρίστες (Εικόνα 54) και σε μικρότερο βαθμό οικογένειες, φοιτητές και μαθητές. Στην πλατεία 1866, οι απαντήσεις είναι πιο συγκεκριμένες, με τις ηλικίες 40-60 και 20-40 να είναι οι κύριες που παρατηρούνται, ενώ οι μετανάστες (Εικόνα 55) είναι η συχνότερη απάντηση που δόθηκε σύμφωνα με την κοινωνική ομάδα που επικρατεί.

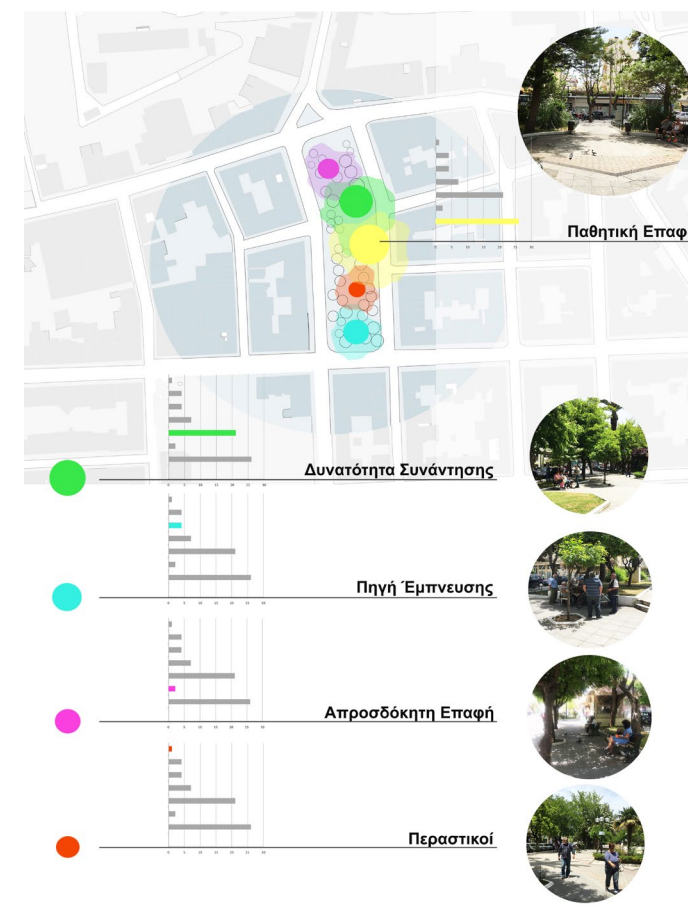
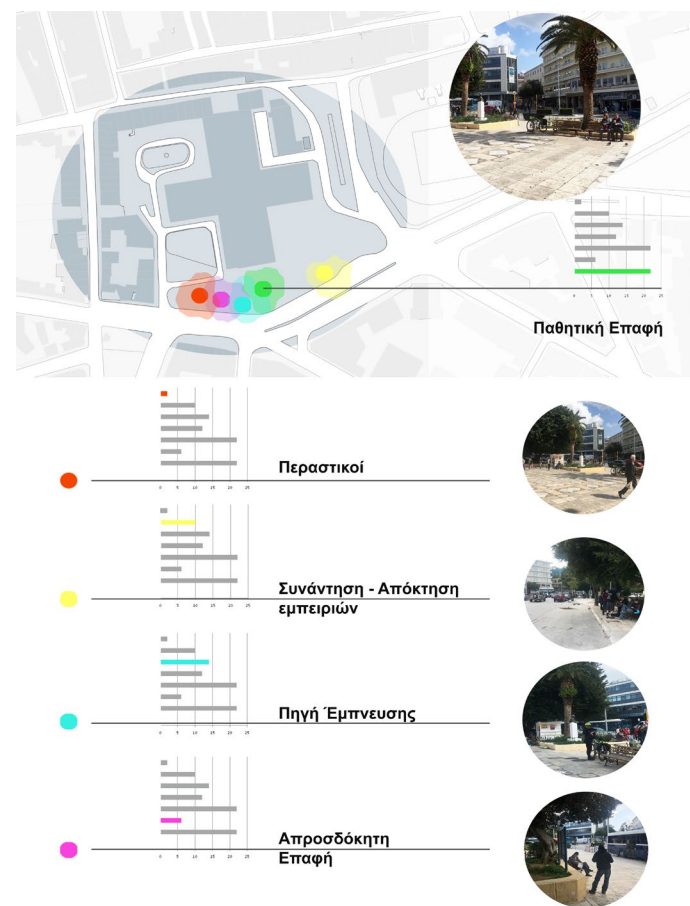

Εικόνες 54, 55. Μετανάστες και τουρίστες στις πλατείες 1866 και Αγοράς αντίστοιχα.

Σχετικά με την κοινωνική αλληλεπίδραση (Εικόνες 56, 57) που ασκούν στην πλατεία, η πλειοψηφία και στις δύο πλατείες κυμαίνεται ανάμεσα στην παθητική επαφή και στη δυνατότητα συνάντησης και ακολουθούν με μεγάλη διαφορά η «απόκτηση εμπειριών» και «μέσο πληροφόρησης σχετικά με το κοινωνικό περιβάλλον». Παράλληλα, στην πλατεία Αγοράς, αρκετές είναι οι απαντήσεις που αναφέρονται στην αλληλεπίδραση ως πηγή έμπνευσης για μορφή δραστηριοποίησης από άλλους ανθρώπους. Οι απαντήσεις αυτές σχετικά με την μορφή κοινωνικής αλληλεπίδρασης που επιλέγουν οι χρήστες αποδεικνύουν ότι οι περισσότεροι επιλέγουν μεν την προσωπική-μοναχική ηρεμία και την επαφή με γνωστούς ανθρώπους και το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, όμως αρκετοί επεκτείνονται και σε περισσότερο ανοιχτές δραστηριότητες που αφορούν το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, ιδιαίτερα στην πλατεία Αγοράς, συμπεριλαμβανομένου την αλληλεπίδραση με άγνωστους ανθρώπους.

Εικόνα 56. Μορφές κοινωνικής αλληλεπίδρασης στην πλατεία Αγοράς.

Εικόνα 57. Μορφές κοινωνικής αλληλεπίδρασης στην πλατεία 1866.

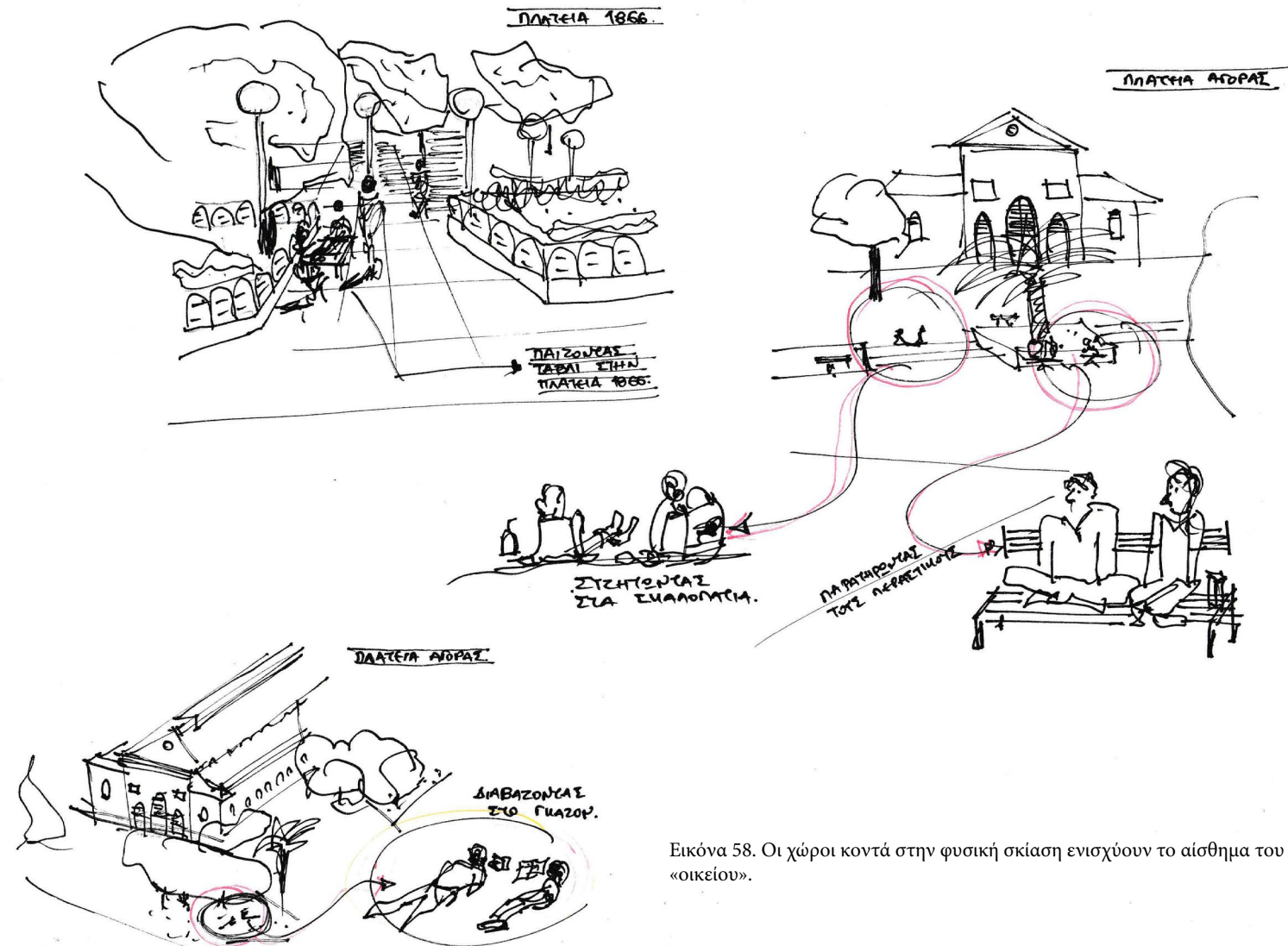
Η συχνότητα που ασκούν τις παραπάνω δραστηριότητες στις πλατείες είναι εβδομαδιαία, κάτι που συμπίπτει με την συχνότητα επίσκεψης σε αυτές. Ωστόσο, αρκετοί απάντησαν πως στην πλατεία 1866 ακούν σπάνια κάποια δραστηριότητα. Πάραυτα, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι κάθε φορά που οι συμμετέχοντες στην έρευνα επισκέπτονται την πλατεία, οι περισσότεροι από αυτούς δραστηριοποιούνται κοινωνικά. Τέλος, όπως προκύπτει από την τελευταία ερώτηση, η δυνατότητα κοινωνικής αλληλεπίδρασης ή, αλλιώς, δραστηριοποίησης που τους προσφέρεται κατά την παραμονή τους στην πλατεία της Αγοράς συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό για την πλειοψηφία ώστε να την επισκεφτούν, ενώ για την επίσκεψη στην πλατεία 1866 συμβάλλει σε μικρότερο βαθμό.

B3.2 Οικειοποίηση

Στην ενότητα σχετικά με τη διερεύνηση της οικειοποίησης των χρηστών με την πλατεία, γίνονται ερωτήματα που εστιάζουν σε συγκεκριμένες δραστηριότητες με τις οποίες οι ερωτώμενοι έχουν συνδέσει τον χώρο της πλατείας, αλλά και ερωτήματα που διερευνούν τον ρόλο αρχιτεκτονικών και αστικών στοιχείων στην οικειοποίηση της πλατείας. Ρωτώντας αρχικά γενικά, πόσο οικεία νιώθουν οι χρήστες στην πλατεία, η απάντηση που δίνουν

οι περισσότεροι αναφορικά και με τις δύο πλατείες είναι ότι νιώθουν ελάχιστα οικεία. Στη συνέχεια, διερευνώνται οι παράγοντες που επηρεάζουν το βαθμό οικειοποίησης των χρηστών.

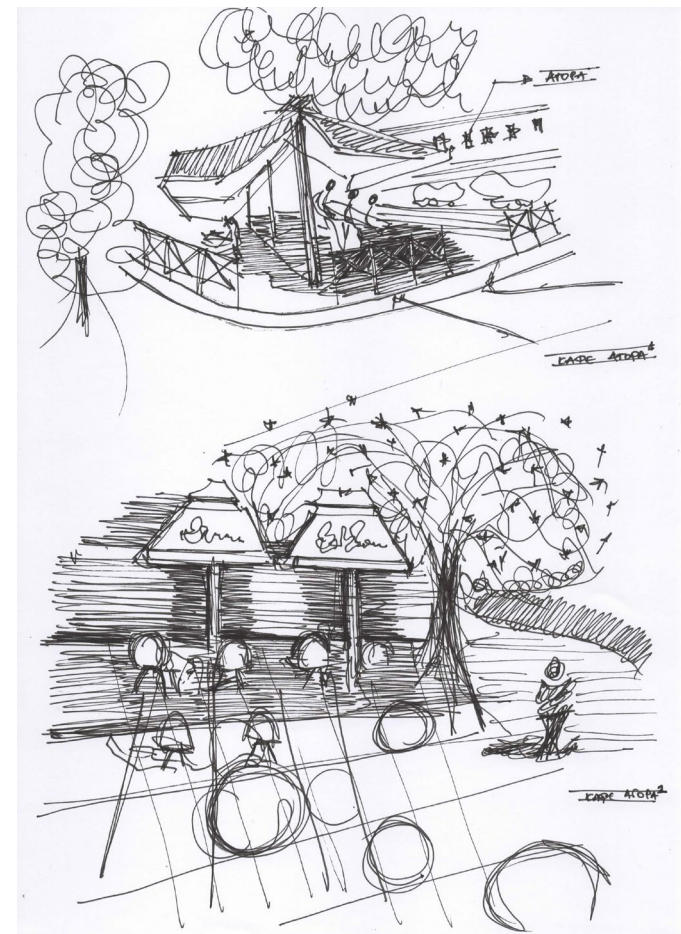
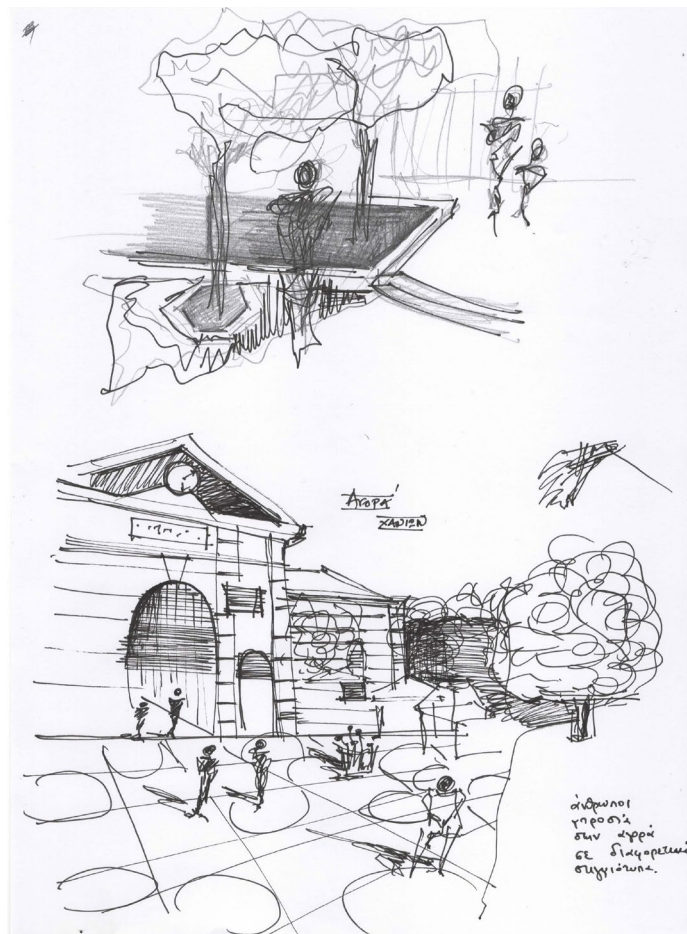
Φαίνεται πως ο βαθμός οικειοποίησής τους με τον χώρο επηρεάζεται όντως, άμεσα και σε μεγάλο βαθμό, από άλλα στοιχεία. Στην ερώτηση αν υπάρχει κάποιο σημείο ή δραστηριότητα με το οποίο να δένονται συναισθηματικά, οι απαντήσεις ποικίλλουν. Σχετικά με τα σημεία, αναφέρουν τους χώρους που περιβάλλονται από πράσινο, τους καθιστικούς χώρους κοντά στην φυσική σκίαση (Εικόνα 58) και αρκετά συχνή δραστηριότητα αποτελεί η συγκέντρωση πολιτικού περιεχομένου με αφορμή διαδηλώσεις ή πορείες. Επίσης, πολλοί αναφέρουν τη δυνατότητα συνάντησης που τους δίνεται στις πλατείες, καθώς και την σύνδεση του δημόσιου χώρου της Αγοράς με την γιορτή των Χριστουγέννων, αφού αποτελεί καθιερωμένη ενέργεια ο στολισμός του χριστουγεννιάτικου δέντρου στον χώρο της πλατείας, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα νέο σημείο στάσης κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Ένα ακόμα στοιχείο σύνδεσης αποτελεί αναμενόμενα το κτίριο της Αγοράς, ως σημείο αναφοράς της πλατείας, τόσο λόγω της εμπορικής χρήσης του, όσο και ως μέρος επίσκεψης, καθώς και εναλλακτικού περάσματος προς την παλιά πόλη.

Εικόνα 58. Οι χώροι κοντά στην φυσική σκίαση ενισχύουν το αίσθημα του «οικείου».

Στη συνέχεια, οι ερωτήσεις κατευθύνονται στην επιρροή οικειοποίησης του χώρου από τους χρήστες από αρχιτεκτονικά ή αστικά στοιχεία του χώρου. Πρόκειται για τους χώρους σκίασης, τους καθιστικούς χώρους, τις όψεις των μετώπων-γειτονικών κτιρίων και τις χρήσεις τους. Η πλειοψηφία των ερωτώμενων απαντά πως επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από αυτά τα στοιχεία, από αρκετά έως πολύ. Αυτό οδηγεί εύλογα στο συμπέρασμα ότι ο κατάλληλος σχεδιασμός της πλατείας με επαρκείς χώρους σκίασης και καθιστικών, όπως και με θελκτικές όψεις των κτιρίων-μετώπων, ώστε να ενισχύεται η δυνατότητα παραμονής σε αυτήν με ευχάριστες συνθήκες, αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικειοποίησης των χρηστών. Τέλος, οι χρήσεις των κτιρίων (Εικόνες 59, 60) - είτε της ίδιας της Αγοράς και των χώρων εστίασης στην πλατεία Αγοράς είτε των γειτονικών κτιρίων - συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στο οικείο αίσθημα. Το κτίριο της Αγοράς είναι σημείο αναφοράς εμπορικής χρήσης μέσα στο πέρασμα των χρόνων, ενώ η πλατεία 1866 αποτελεί συγκεντρωτικό ανοιχτό χώρο των περιμετρικών καταστημάτων.

Εικόνες 59-60. Οι χρήσεις των κτιρίων ως παράγοντας επιρροής οικειοποίησης του χώρου.

B3.3 Δραστηριότητες

Στην παρούσα ενότητα διερευνώνται οι δραστηριότητες που ασκούνται από τους χρήστες (Εικόνα 61), πόσο τους επηρεάζουν στην επίσκεψη και παραμονή τους στις πλατείες και ποιοι άλλοι παράγοντες συμβάλλουν και, εν τέλει, καθορίζουν τις δραστηριότητες που συμβαίνουν είτε από τους ίδιους είτε από άλλους χρήστες στους δημόσιους χώρους των πλατειών.

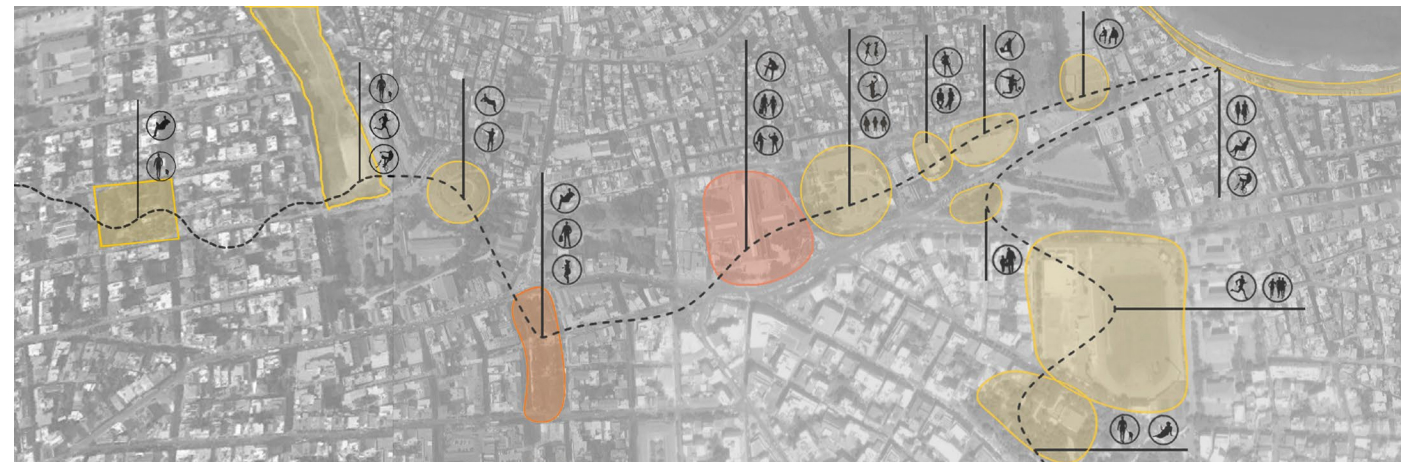
Εικόνα 61. Οι κύριες δραστηριότητες που ασκούνται στις πλατείες που εξετάζονται και στους δημόσιους χώρους της ευρύτερης περιοχής ως ένα αλληλοτροφοδοτούμενο σύστημα.

Αρχικά, εξετάζεται κατά πόσο η ύπαρξη δραστηριοτήτων επηρεάζει την επίσκεψη ή την παραμονή τους στην εκάστοτε πλατεία, με την πλειοψηφία των απαντήσεων να κυμαίνεται από «Αρκετά» έως «Πολύ». Στην πλατεία Αγοράς, κυμαίνονται στον ίδιο βαθμό και οι απαντήσεις που αφορούν την ποικιλία των δραστηριοτήτων που μπορούν να αναπτυχθούν σε αυτήν, ενώ στην πλατεία 1866 θεωρούν πως η ποικιλία των δραστηριοτήτων που δύναται να αναπτυχθούν είναι αρκετή ή ελάχιστη. Η διαφορά αυτή ενδεχομένως να σχετίζεται το κτίριο της Αγοράς, αλλά και την ύπαρξη χώρων εστίασης εντός του ανοιχτού χώρου

της πλατείας. Αντιθέτως, η πλατεία 1866 περιβάλλεται από εμπορικά κτίρια ή κτίρια εστίασης, χωρίς να περιλαμβάνει κάποιο από αυτά στον ελεύθερο χώρο της, με αποτέλεσμα να εκλαμβάνεται συχνά ως μεταβατικός χώρος ή χώρος σύντομης στάσης. Αποδεικνύεται και από την άποψη των ερωτώμενων ότι η πλατεία Αγοράς είναι ένας ανοιχτός χώρος ο οποίος ενδείκνυται για διάφορων τύπων δραστηριοτήτων, είτε αυθόρμητες είτε οργανωμένες. Ο χαρακτήρας δραστηριοτήτων που κυρίως συναντάται είναι κοινωνικός (όπως συναντήσεις, συνομιλίες κτλ), με πολλούς χρήστες να απαντούν ότι είναι και πολιτικός (όπως πορείες, διαδηλώσεις, συλλαλητήρια) (Εικόνα 62) αλλά και δημιουργικός (όπως παιχνίδι, υπαίθριες εκθέσεις, εκδηλώσεις, συναυλίες) (Εικόνα 63). Στην ίδια ερώτηση σχετικά με την πλατεία 1866, οι απαντήσεις δείχνουν πως ο χαρακτήρας των δραστηριοτήτων περιορίζεται κυρίως σε κοινωνικό (Εικόνα 64).

Εικόνα 62. Δραστηριότητα πολιτικού χαρακτήρα (συλλαλητήριο) στην πλατεία Αγοράς.

Εικόνα 63. Δραστηριότητα δημιουργικού χαρακτήρα (πολιτιστικές εκδηλώσεις κατά την περίοδο των Χριστουγέννων) στην πλατεία Αγοράς.

Εικόνα 64. Δραστηριότητα κοινωνικού χαρακτήρα (συνομιλίες) στην πλατεία 1866.

Στη συνέχεια, διερευνώνται οι παράγοντες που επηρεάζουν την ποικιλία και την πολυπλοκότητα των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται. Αυτοί οι παράγοντες αφορούν την παρουσία άλλων ανθρώπων, τη συμπεριφορά των άλλων ανθρώπων και τον σχεδιασμό της πλατείας. Πρόκειται για κοινωνιολογικούς και αρχιτεκτονικούς-αστικούς παράγοντες. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι χρήστες θεωρούν πως και οι τρεις προαναφερθέντες παράγοντες επηρεάζουν αρκετά την ανάπτυξη δραστηριοτήτων, χωρίς να διακρίνεται αν κάποιος παράγοντας επηρεάζει περισσότερο από κάποιον άλλον. Η άποψη των χρηστών στο ερώτημα αν οι υποδομές ενθαρρύνουν τη δημιουργικότητα και το παιχνίδι οι απαντήσεις είναι «Λίγο» έως «Καθόλου». Ήταν αναμενόμενο, αφού οι συγκεκριμένες πλατείες περιλαμβάνουν κυρίως ελεύθερους χώρους με υποδομές που περιορίζονται σε καθιστικά, όπως παγκάκια ή φυσικούς τρόπους σκίασης, όπως η φύτευση. Όσον αφορά δραστηριότητες οι οποίες δεν είναι αναμενόμενες ή προκαθορισμένες, οι περισσότεροι απαντούν πως δεν αναγνωρίζουν τέτοιου είδους δραστηριότητες. Όσοι απάντησαν θετικά, κατέγραψαν τέτοιου είδους δραστηριότητες, οι οποίες, στην πλατεία Αγοράς, περιλαμβάνουν καλλιτεχνικές δραστηριότητες- όπως θεατρικό παιχνίδι, συναυλίες, εκθέσεις, street dance- πολιτικές- όπως διαδηλώσεις-, καθώς και απρόβλεπτες,

όπως αψιμαχίες ή παράνομες συμπεριφορές, όπως ανταλλαγή ναρκωτικών ουσιών. Στην πλατεία 1866 η καταγραφή των μη αναμενόμενων δραστηριοτήτων αφορά κυρίως τις παράνομες συμπεριφορές.

B3.4 Ασφάλεια

Η ενότητα που αφορά το αίσθημα της ασφάλειας των χρηστών στην πλατεία είναι μία μεγάλης σημασίας κοινωνική παράμετρος που σχετίζεται με διαφορετικούς παράγοντες. Διερευνάται λοιπόν ο βαθμός ασφάλειας που αισθάνονται οι ερωτώμενοι στον χώρο της πλατείας και σε ποιο βαθμό τους επηρεάζει ο εκάστοτε παράγοντας. Στην αρχική, γενική ερώτηση «σε ποιο βαθμό αισθάνεστε ασφαλείς όταν βρίσκεστε στην πλατεία», οι απαντήσεις διαφοροποιούνται στις δύο πλατείες. Στην πλατεία Αγοράς, το μεγαλύτερο ποσοστό απαντά «αρκετά», κάτι που δείχνει ότι οι χρήστες αισθάνονται άνετα με τον χώρο. Στην πλατεία 1866, η πλειοψηφία απαντά «Λίγο», που αποδεικνύει μία ανασφάλεια και ένα ανοίκειο αίσθημα για τον χώρο.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την ασφάλεια και εξετάζονται είναι: ο σχεδιασμός της κάθε πλατείας, η παρουσία άλλων ανθρώπων, η αστυνόμευση/επιτήρηση, η ύπαρξη χρήσεων στα μέτωπα των πλατειών και η παρουσία ξένων ανθρώπων (αλλοδαπών ή αγνώστων) (Εικόνες

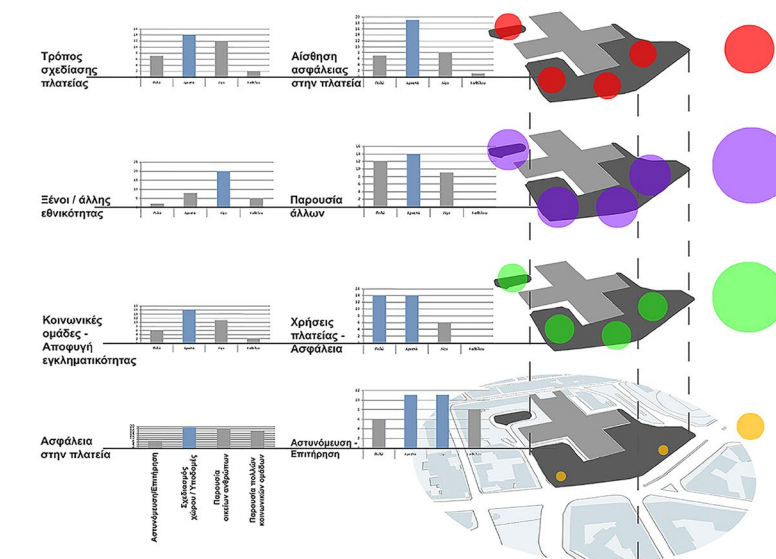
65, 66). Τέλος, μία ερώτηση συνδέει την ασφάλεια, εκτός από το ψυχολογικό επίπεδο, με την αποφυγή της εγκληματικότητας. Οι απαντήσεις των χρηστών σχετικά με τους παράγοντες επιρροής τους στο αίσθημα της ασφάλειας συνάδουν σε μεγάλο βαθμό. Ο σχεδιασμός της πλατείας επηρεάζει τους χρήστες «Λίγο» έως «Αρκετά» και οι χρήσεις των μετώπων «Αρκετά» έως «Πολύ». Η παρουσία άλλων ανθρώπων επηρεάζει «Αρκετά» έως «Πολύ», ενώ η παρουσία ξένων (αλλοδαπών ή αγνώστων), ως ένας φαινομενικά ανοίκειος παράγοντας, επηρεάζει «Λίγο». Η αστυνόμευση/επιτήρηση επηρεάζει «Αρκετά», ωστόσο πολλές ήταν οι απαντήσεις χρηστών που τους επηρεάζει «Λίγο», αλλά και «Καθόλου». Η μόνη διαφορά στις απαντήσεις ανάμεσα στις δύο πλατείες σχετίζεται με την παρουσία ξένων (αλλοδαπών ή αγνώστων) ανθρώπων ως ένας παράγοντας που φαίνεται να επηρεάζει περισσότερο τους χρήστες της πλατείας 1866, αφού μπορεί η πλειοψηφία να απάντησε πως επηρεάζεται «Λίγο», όμως πολλές ήταν οι απαντήσεις «Αρκετά».

Σύμφωνα με τις απαντήσεις, φαίνεται να υπάρχει μία ισορροπία επιρροής της ασφάλειας ανάμεσα στους σχεδιαστικούς και τους κοινωνικούς παράγοντες, επομένως και οι δύο αποτελούν προϋποθέσεις για να αισθανόμαστε ασφαλείς σε έναν δημόσιο χώρο, όπως οι πλατείες που εξετάζονται. Η ερώτηση σχετικά με την παρουσία ξένων ανθρώπων προέκυψε στοχευμένα ώστε

να διερευνηθεί κατά πόσο «στιγματίζεται» η πλατεία από αλλοδαπούς ανθρώπους αλλά και αν η παρουσία άλλων ανθρώπων, εκτός του άμεσου, οικογενειακού ή φιλικού περιβάλλοντός μας, επηρεάζει αρνητικά το αίσθημα της ασφάλειας. Το ποικίλο και διαφορετικό, ή αλλιώς το στοιχείο του «ξένου» αποτελεί, ούτως ή άλλως, βασική προϋπόθεση για την ύπαρξη δημόσιας ζωής και είναι κάτι που έμμεσα προκύπτει και από το παρόν ερωτηματολόγιο για την πλατεία της Αγοράς, αφού όσον αφορά την ασφάλεια, δεν επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τους χρήστες. Τέλος, διερευνάται η σύνδεση της ασφάλειας με την αποφυγή εγκληματικότητας στις πλατείες. Συγκεκριμένα, η ερώτηση αφορά τον βαθμό στον οποίο η παρουσία πολλών κοινωνικών ομάδων συμβάλλει στην αποφυγή της εγκληματικότητας και η πλειοψηφία των απαντήσεων είναι «Αρκετά». Οπότε, η πλειοψηφία των ερωτώμενων συνδέει την συνύπαρξη με πολλούς, διαφορετικούς ανθρώπους, ή αλλιώς την επαφή με το ξένο και διαφορετικό, με την ασφάλεια και την αποτροπή εγκληματικής συμπεριφοράς. Στην τελευταία ερώτηση, συνοψίζονται οι παράγοντες που έχουν εξεταστεί προηγουμένως ως πιθανοί παράγοντες επιρροής για το αίσθημα της ασφάλειας στην κάθε πλατεία, σε μία προσπάθεια σύγκρισης για την υπερίσχυση ενός εκ των τεσσάρων. Οι απαντήσεις είναι σχεδόν ισομοιρασμένες με μία ελάχιστη επικράτηση των σχεδιαστικών προδιαγραφών και των υποδομών της

πλατείας για την πλατεία Αγοράς και της παρουσίας των πολλών κοινωνικών ομάδων για την πλατεία 1866. Ο παράγοντας που είναι τελευταίος στις απαντήσεις και έχει μεγάλη διαφορά με τους υπόλοιπους είναι η αστυνόμευση/ επιτήρηση, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις συνδέεται εκτός από την ασφάλεια, και με τον έλεγχο.

Εικόνα 65.

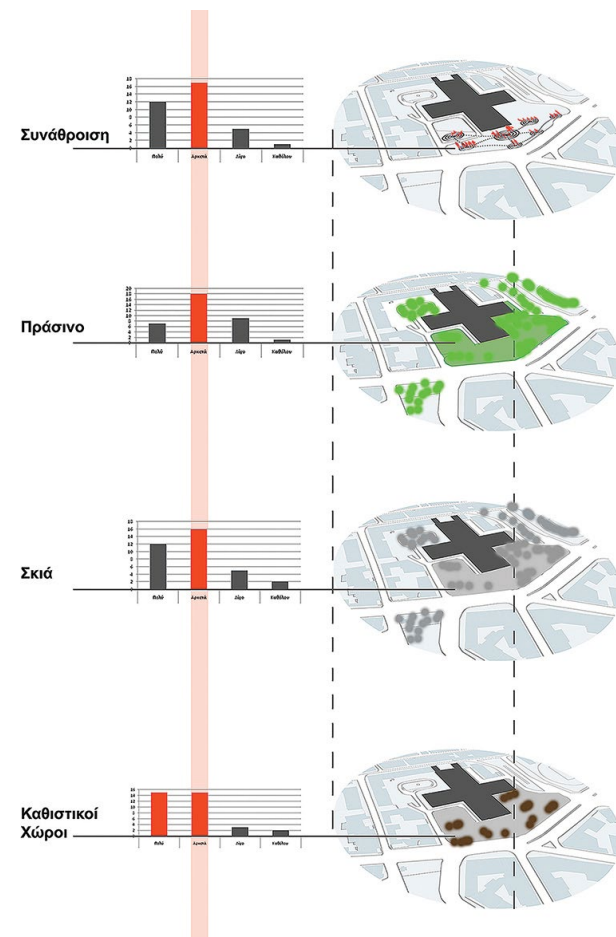
Πλατεία 1866, Χανιά

B3.5 Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός

Στην ενότητα αρχιτεκτονικός σχεδιασμός διερευνάται ο ρόλος που παίζει ο αστικός σχεδιασμός της πλατείας, όπως και τα εκάστοτε αρχιτεκτονικά στοιχεία που περιλαμβάνει, ως παράγοντας που ευνοεί την συνάθροιση και την παραμονή των χρηστών στον δημόσιο χώρο (Εικόνες 67, 68). Πρόκειται για τα αρχιτεκτονικά στοιχεία και τις υποδομές που διαμορφώνουν την πλατεία, ορίζουν επιμέρους χωρικές ενότητες, προσφέρουν δυνατότητες ποικίλων κοινωνικών συναναστροφών και διαφόρων ειδών δραστηριοτήτων, ορίζουν κινήσεις που επεκτείνονται στον ιστό της πόλης και συμβάλλουν σημαντικά στην ποιότητα ζωής.

Αρχικά, οι συμμετέχοντες στην έρευνα ερωτώνται σχετικά με την γνώμη τους αναφορικά με το βαθμό που η διαμόρφωση της κάθε πλατείας επηρεάζει την συνάθροιση. Η πλειονότητα απαντάει ότι ο σχεδιασμός των πλατειών επηρεάζει «Αρκετά» την συνάθροιση. Στην συνέχεια, η έρευνα εστιάζεται στα κύρια «εργαλεία» σχεδίασης μιας πλατείας, δηλαδή την ύπαρξη πρασίνου, τη σκιά (φυσική ή τεχνητή) και τους καθιστικούς χώρους. Όλοι οι παράγοντες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό («Αρκετά» έως «Πολύ») την παραμονή των χρηστών στην πλατεία, χωρίς να διακρίνεται αν κάποιος επηρεάζει περισσότερο. Αυτό ήταν κάτι αναμενόμενο, αφού οι επαρκείς υποδομές

ευνοούν τη συνάθροιση και ελκύουν τους χρήστες κάνοντας τον χώρο ικανό να ενδυναμώσει τις κοινωνικά χαρακτηριστικά του.

Εικόνα 67. Στοιχεία αστικού σχεδιασμού της πλατείας Αγοράς.

Β3.6 Συλλογική Μνήμη

Σε αυτήν την ενότητα διερευνάται κατά πόσο η συλλογική μνήμη μπορεί να είναι ένας παράγοντας συνάθροισης στην πλατεία και να την καθιστά κοινωνικό τόπο.

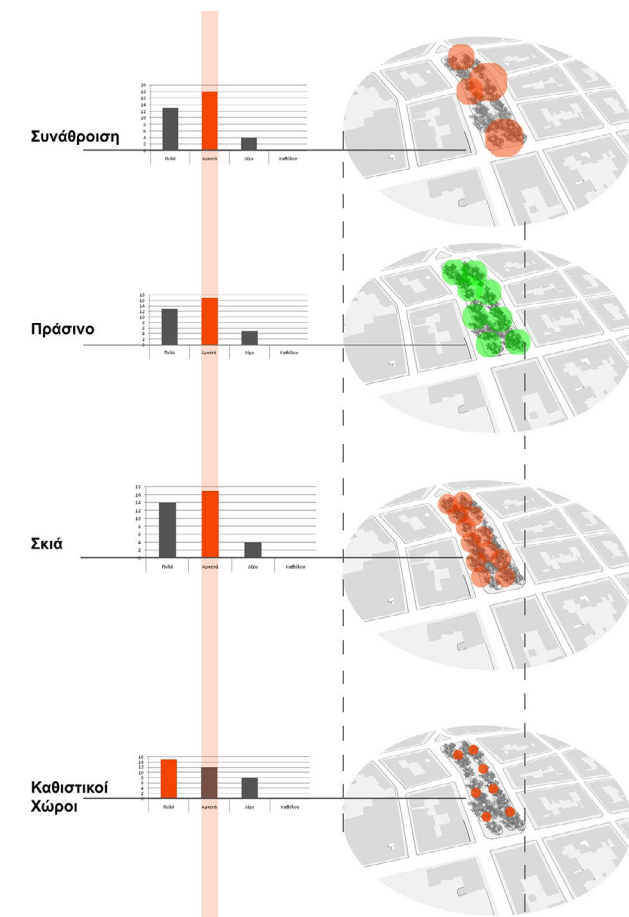
Η πρώτη ερώτηση αφορά την γενική άποψη των ερωτώμενων σχετικά με την ισχύ της συλλογικής μνήμης, δηλαδή αν θεωρούν ότι υπάρχει μνήμη που να συνδέεται με συλλογικές δράσεις, με κοινά βιώματα και δημόσιες εκδηλώσεις. Οι χρήστες της πλατείας Αγοράς, η πλειοψηφία απαντά ευθέως ΝΑΙ, ενώ αρκετοί απαντούν ότι υπάρχει «Έως ένα βαθμό», απάντηση που υπερισχύει με διαφορά στην πλατεία 1866.

Στη συνέχεια, οι ερωτήσεις κατευθύνονται προς τις συγκεκριμένες πλατείες, με πρώτη τη γενική ερώτηση: «σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η πλατεία εγείρει τη συλλογική μνήμη». Σχετικά με την πλατεία Αγοράς, οι περισσότεροι απαντούν «Αρκετά», κάτι αναμενόμενο αφού η πλατεία της Δημοτικής Αγοράς είναι μία ιστορική πλατεία για την πόλη των Χανίων τόσο λόγω του τοπόσημου κτιρίου της Αγοράς και της διατήρησής του, όσο και του σχεδιασμού της πάνω ακριβώς στα συντρίμια των τειχών, στο όριο της Παλιάς πόλης με τη Νέα. Επίσης, είναι μία πλατεία στην οποία λαμβάνουν χώρα πληθώρα κοινωνικών εκδηλώσεων, συγκεντρώσεων και άλλων κοινωνικών συναθροίσεων, όπως άλλωστε προέκυψε και από τις

απαντήσεις σε προηγούμενες ερωτήσεις.

Η πλατεία 1866 φαίνεται να εγείρει σε μικρό βαθμό την συλλογική μνήμη, σύμφωνα με τους ερωτώμενους. Κύρια αιτία θα μπορούσε να αποτελεί η μεγάλη αλλοίωση των ιστορικών, αρχιτεκτονικών χαρακτηριστικών των κτιρίων που την περιβάλλουν. Παλαιότερα νεοκλασικά κτίρια αντικαταστάθηκαν με νεότερα, μοντέρνα και μεταμοντέρνα, ενώ οι αλλαγές στην κυκλοφορία και το οδικό δίκτυο, την όρισαν ως έναν κυκλοφοριακό κόμβο και άλλαξαν πολύ την εικόνα και τη σημασία της θέσης της στην πόλη.

Στη συνέχεια, οι χρήστες της πλατείας Αγοράς απαντούν ότι η συλλογική μνήμη συμβάλλει αρκετά στο να αισθάνονται μέρος μιας ομάδας κοινωνικού συνόλου, ενώ για την πλατεία 1866 συμβάλλει λιγότερο. Τέλος, οι περισσότεροι ερωτώμενοι θεωρούν ότι και για τους δύο δημόσιους χώρους η συλλογική μνήμη είναι ένας παράγοντας που συμβάλλει «Αρκετά» έως «Πολύ» στον ορισμό της εκάστοτε πλατείας ως κοινωνικό τόπο και χώρο συνάντησης.

Εικόνα 68. Στοιχεία αστικού σχεδιασμού της πλατείας 1866.

Εικόνα 69. Η πλατεία Αγοράς τη δεκαετία του '50.

Εικόνα 70. Η πλατεία Αγοράς σήμερα.

Εικόνα 71. Η πλατεία 1866 παλιότερα. Ισχυρή δημόσια ζωή και άμεση σχέση των περιμετρικών κτιρίων με τον χώρο της πλατείας.

Εικόνα 72. Η πλατεία 1866 σήμερα. Απομάκρυνση από την εικόνα προηγούμενων ετών.

B3.7 Σύνοψη - Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν την λειτουργία των δύο πλατειών της πόλης των Χανίων, της πλατείας Αγοράς και της πλατείας 1866, με βάση τα κύρια χαρακτηριστικά που συγκροτούν και ενισχύουν τη δημόσια ζωή-την κοινωνική αλληλεπίδραση, την οικειοποίηση, τις δραστηριότητες, την ασφάλεια, τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, τη συλλογική μνήμη. Οι δύο πλατείες, παρά το γεγονός ότι βρίσκονται σε κοντινή απόσταση μεταξύ τους, στην κεντρική περιοχή της πόλης, εμφανίζουν-εκτός από ομοιότητες-και αρκετές διαφορές ως τόποι διεξαγωγής της δημόσιας ζωής.

Όσον αφορά την επισκεψιμότητα στις πλατείες, αυτή συμπίπτει και στις δύο κυρίως το πρωί, κατά τις ώρες λειτουργίας των καταστημάτων, ως πλατείες άμεσα συνυφασμένες με χρήσεις εμπορίου και εστίασης. Οι λόγοι επίσκεψης είναι παρόμοιοι και αφορούν τη δυνατότητα συνάντησης, τη μετάβαση σε ένα άλλο σημείο της πόλης και το εμπόριο. Οι περισσότεροι χρήστες καταφθάνουν κυρίως πεζοί και η παρουσία άλλων ανθρώπων παίζει σημαντικό ρόλο για την επίσκεψή τους στις πλατείες, ενώ οι μορφές κοινωνικής αλληλεπίδρασης που συνήθως ασκούν είναι η παθητική επαφή, η δυνατότητα συνάντησης και μετ' έπειτα, οι δυνατότητες έμπνευσης και δημιουργικής έκφρασης που δίνονται. Σχετικά με τις κοινωνικές ομάδες

που συναντούν, στην πλατεία Αγοράς θεωρείται ότι συναθροίζονται αρκετές διαφορετικές ομάδες ανθρώπων (τουρίστες, μετανάστες, οικογένειες, φοιτητές), ενώ η πλατεία 1866 χαρακτηρίζεται κυρίως από μετανάστες.

Το αίσθημα του οικείου είναι ελάχιστο και στις δύο περιπτώσεις δημόσιων χώρων, με τη διαφορά ότι στην πλατεία Αγοράς συνδέεται αμεσότερα με συγκεκριμένα σημεία και δραστηριότητες στον χώρο της πλατείας. Οι παράγοντες που επηρεάζουν την οικειοποίηση είναι παρόμοιοι και αφορούν τους χώρους σκίασης, τους καθιστικούς χώρους, τα περιμετρικά κτίρια και τις χρήσεις τους. η ύπαρξη δραστηριοτήτων επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την επίσκεψη στις δύο πλατείες, ωστόσο αξιολογείται πως στην πλατεία Αγοράς η ποικιλία των δραστηριοτήτων που δύναται να αναπτυχθούν είναι μεγαλύτερη συγκριτικά με την πλατεία 1866.

Ο χαρακτήρας των δραστηριοτήτων που ασκείται στην πλατεία Αγοράς είναι πολιτικός, κοινωνικός, δημιουργικός, ενώ στην πλατεία 1866 περιορίζεται σε κοινωνικό. Οι παράγοντες επιρροής των δραστηριοτήτων που εξετάζονται (παρουσία άλλων ανθρώπων, συμπεριφορά άλλων ανθρώπων, αστικός σχεδιασμός) επηρεάζουν στον ίδιο βαθμό τους χρήστες και στις δύο πλατείες, ενώ οι μη αναμενόμενες δραστηριότητες που αναφέρονται αφορούν παράνομες συμπεριφορές, πιο έντονα στην πλατεία 1866. Όσον αφορά το αίσθημα της ασφάλειας, οι απαντήσεις για

τις δύο πλατείες σχετικά με τους παράγοντες επιρροής των χρηστών συνάδουν σε μεγάλο βαθμό, παρατηρώντας μία ισορροπία ανάμεσα στους κοινωνικούς και σχεδιαστικούς παράγοντες. Η μόνη διαφορά έχει σχέση με την επιρροή των χρηστών από την παρουσία ξένων ανθρώπων, που είναι εντονότερη στην πλατεία 1866, μια απάντηση που δείχνει τον στιγματισμό της πλατείας. Τέλος, η αποφυγή της εγκληματικότητας συνδέεται με την ποικιλία κοινωνικών ομάδων και το συνωστισμό, ενώ δεν ξεχωρίζει ιδιαίτερα ως ισχυρότερος κάποιος παράγοντας επιρροής της ασφάλειας.

Ο αστικός σχεδιασμός των πλατειών, τα αρχιτεκτονικά τους στοιχεία και οι υποδομές που εξετάζονται αποδεικνύονται παράγοντες που επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη συνάθροιση των χρηστών.

Τέλος, η ισχύς της συλλογικής μνήμης ως παράγοντα που ενθαρρύνει την επισκεψιμότητα και καθιστά κοινωνικό τόπο την εκάστοτε πλατεία, είναι αρκετά μεγαλύτερη στην πλατεία Αγοράς συγκριτικά με την πλατεία 1866, αφού διατηρεί στοιχεία που την εγείρουν (το κτίριο της Δημοτικής Αγοράς, τμήματα του Τείχους κλπ.).

Συμπερασματικά λοιπόν, οι πλατεία Αγοράς και η πλατεία 1866 αναγνωρίζονται από τους χρήστες ως τόποι συνάθροισης, συμμετοχής και αλληλεπίδρασης. Οι μορφές επαφής και οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται σε κάθε μία έχουν ομοιότητες, με τη διαφορά ότι στην

πλατεία Αγοράς παρατηρείται μεγαλύτερη ποικιλία. Οι παράγοντες που αποτελούν τα συστατικά ή τις λειτουργίες της δημόσιας ζωής επηρεάζουν περίπου στον ίδιο βαθμό τους χρήστες των δύο πλατειών. Οι διαφορές που παρατηρούνται σχετίζονται αρκετά με την ιδιότητα των δημόσιων χώρων να εξελίσσονται ως ζωντανοί οργανισμοί που άλλοτε φέρουν στοιχεία του παρελθόντος και ενισχύουν τη συλλογική μνήμη και το αίσθημα του οικείου, όπως η πλατεία Αγοράς, και άλλοτε αλλοιώνονται τα χαρακτηριστικά τους από το πέρασμα του χρόνου και τις αλλαγές του ευρύτερου αστικού περιβάλλοντος, όπως η πλατεία 1866.

παράρτημα

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Προφίλ ερωτώμενου/-ης

Φύλο:
Ηλικία:
Εθνικότητα:
Επάγγελμα:
Μορφωτικό επίπεδο:

Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	Άλλο/Συμπληρώστε

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Κοινωνική αλληλεπίδραση-Συνωστισμός

1. Πόσο συχνά επισκέπτεστε την πλατεία;

Κάθε μέρα	Κάθε εβδομάδα	Κάθε 15 μέρες	Κάθε μήνα

2. Ποια περίοδο της ημέρας επισκέπτεστε κυρίως την πλατεία; Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απάντηση.

Πρωί	Μεσημέρι	Απόγευμα	Βράδυ

3. Για ποιους λόγους επισκέπτεστε την πλατεία;

4. Με ποιο μεταφορικό μέσο έρχεστε;

Αυτοκίνητο	Λεωφορείο	Ποδήλατο	Πεζός

5. Πόσο χρόνο περνάτε στην πλατεία;

Πολύ	Αρκετό	Λίγο	Καθόλου

6. Θεωρείτε πως η πλατεία είναι ένας χώρος που προσελκύει κόσμο;

Πολύ	Αρκετό	Λίγο	Καθόλου

7. Ποιες ηλικιακές ομάδες παρατηρείτε να επισκέπτονται συνήθως την πλατεία;

0-20	20-40	40-60	Πάνω από 60

8. Ποιες οι κοινωνικές ομάδες παρατηρείτε να επισκέπτονται συνήθως την πλατεία;

οικογένειες	φοιτητές	μετανάστες	τουρίστες
Άλλο			

9. Σε ποιο βαθμό σας ενδιαφέρει να υπάρχει η παρουσία άλλων ανθρώπων στην πλατεία;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

10. Σχετικά με την παραπάνω ερώτηση, για ποιους λόγους;

11. Ποια η μορφή της κοινωνικής αλληλεπίδρασης στην πλατεία; Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απαντήσεις.

Παθητική επαφή (παρατηρώντας ή ακούγοντας)	
Μια απροσδόκητη πιθανή επαφή που μπορεί να αναπτυχθεί	
Δυνατότητα συνάντησης	
Ως πληροφορία σχετικά με το κοινωνικό περιβάλλον (να βλέπεις, να ακούς και να μαθαίνεις νέα για άλλους από άλλους ανθρώπους, ως τρόπος να ενημερώνεται κανείς, κ.λ.π.)	
Ως πηγή έμπνευσης (βλέποντας άλλους να δρουν, συμμετέχουμε και εμείς ή παίρνουμε ιδέες για μια πιθανή δράση)	
Ως απόκτηση εμπειριών (μέσω της συνάντησης και της αλληλεπίδρασης)	
Άλλο. Συμπληρώστε	

12. Πόσο συχνά πραγματοποιείτε αυτήν τη δραστηριότητα;

Κάθε μέρα	Κάθε εβδομάδα	Κάθε μήνα	Σπάνια

13. Πόσο συμβάλλει η δυνατότητα κοινωνικής αλληλεπίδρασης στο να επισκέπτεστε την πλατεία;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

Οικειοποίηση

14.Πόσο οικεία νιώθετε στον χώρο της πλατείας;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

15. Με ποια σημεία ή δραστηριότητες νιώθετε συναισθηματικά δεμένοι; Για παράδειγμα, υπάρχουν συγκεκριμένα σημεία-χώροι στην πλατεία που προτιμάτε, συγκεκριμένες δραστηριότητες που κάνετε κλπ;

16. Σε ποιο βαθμό η ύπαρξη χώρων σκίασης επηρεάζουν την οικειοποίησή σας με την πλατεία;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

17. Σε ποιο βαθμό η ύπαρξη καθιστικών χώρων επηρεάζει την οικειοποίησή σας με την πλατεία;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

18. Σε ποιο βαθμό οι όψεις των μετώπων-κτιρίων επηρεάζουν την οικειοποίησή σας με την πλατεία;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

19. Σε ποιο βαθμό οι χρήσεις των κτιρίων επηρεάζουν την οικειοποίησή σας με την πλατεία;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

Δραστηριότητες

20. Πόσο σας επηρεάζει η ύπαρξη δραστηριοτήτων στην επίσκεψη ή παραμονή σας στην πλατεία ;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

21. Υπάρχει ποικιλία στις δραστηριότητες που μπορούν να αναπτυχθούν στην πλατεία;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

22. Ποιος ο χαρακτήρας των δραστηριοτήτων που ασκείτε στην πλατεία; Μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απαντήσεις.

Πολιτικός (π.χ. πορείες, διαδηλώσεις, συλλαλητήρια)	
Κοινωνικός (π.χ. συναντήσεις, συνομιλίες)	
Δημιουργικός (π.χ. παιχνίδια, εκθέσεις, εκδηλώσεις, συναυλίες)	
Άλλο. Συμπληρώστε	

23. Η παρουσία διαφορετικών ανθρώπων στην πλατεία πόσο επηρεάζει την ποικιλία και πολυπλοκότητα στις δραστηριότητες που ασκείτε (στην πλατεία);

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

24. Η συμπεριφορά άλλων ανθρώπων στην πλατεία πόσο επηρεάζει τις δραστηριότητες που ασκείτε (στην πλατεία);

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

25. Ο σχεδιασμός της πλατείας επηρεάζει τις δραστηριότητες που ασκείτε (στην πλατεία);

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

26. Οι υποδομές της πλατείας ενθαρρύνουν τη δημιουργικότητα και το παιχνίδι;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

27. Αναγνωρίζετε δραστηριότητες μη-αναμενόμενες ή μη-προκαθορισμένες που λαμβάνουν χώρα στην πλατεία;

ΝΑΙ	ΌΧΙ

28.Αν απαντήσατε ΝΑΙ, καταγράψτε τις δραστηριότητες αυτές.

Ασφάλεια

29. Σε ποιο βαθμό αισθάνεστε ασφαλείς όταν βρίσκεστε στην πλατεία;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

30. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει ο τρόπος που είναι σχεδιασμένη η πλατεία στην ασφάλεια;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

31. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η παρουσία άλλων ανθρώπων στην ασφάλεια;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

32. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η αστυνόμευση/επιτήρηση στην ασφάλεια;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

33. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η ύπαρξη χρήσεων στα μέτωπα της πλατείας στην ασφάλεια;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

34. Σε ποιο βαθμό η παρουσία ξένων ανθρώπων (αγνώστων ή άλλης εθνικότητας) επηρεάζει την αίσθηση ασφάλειας;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

35. Σε ποιο βαθμό η συνάντηση διαφορετικών κοινωνικών ομάδων συμβάλλει στην αποφυγή της εγκληματικότητας;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

36. Ποιος παράγοντας συμβάλλει περισσότερο στο να αισθάνεστε ασφαλείς στην πλατεία;

Αστυνόμευση/ Επιτήρηση	Σχεδιασμός χώρου/ Υποδομές	Παρουσία οικείων ανθρώπων	Παρουσία πολλών κοινωνικών ομάδων
Άλλο			

Αρχιτεκτονικός σχεδιασμός

37. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η διαμόρφωση της πλατείας επηρεάζει τη συνάθροιση;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

38. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η ύπαρξη πρασίνου στην πλατεία την παραμονή σας στην πλατεία;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

39. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η σκιά (φυσική μέσω δέντρων-τεχνητή μέσω στεγάστρων) στην πλατεία την παραμονή σας στην πλατεία;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

40. Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η ύπαρξη καθιστικών χώρων στην πλατεία τη συνάθροιση και την παραμονή σας στην πλατεία;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

Συλλογική μνήμη

41. Θεωρείτε πως υπάρχει μνήμη που συνδέεται με συλλογικές δράσεις/βιώματα/ εκδηλώσεις;

ΝΑΙ	ΌΧΙ	Έως ένα βαθμό	Δεν γνωρίζω

42. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η πλατεία εγείρει τη συλλογική μνήμη;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

43. Σε ποιο βαθμό η συλλογική μνήμη (εφόσον θεωρείτε ότι υπάρχει) συμβάλλει στο να αισθάνεστε μέρος μιας ομάδας κοινωνικού συνόλου;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

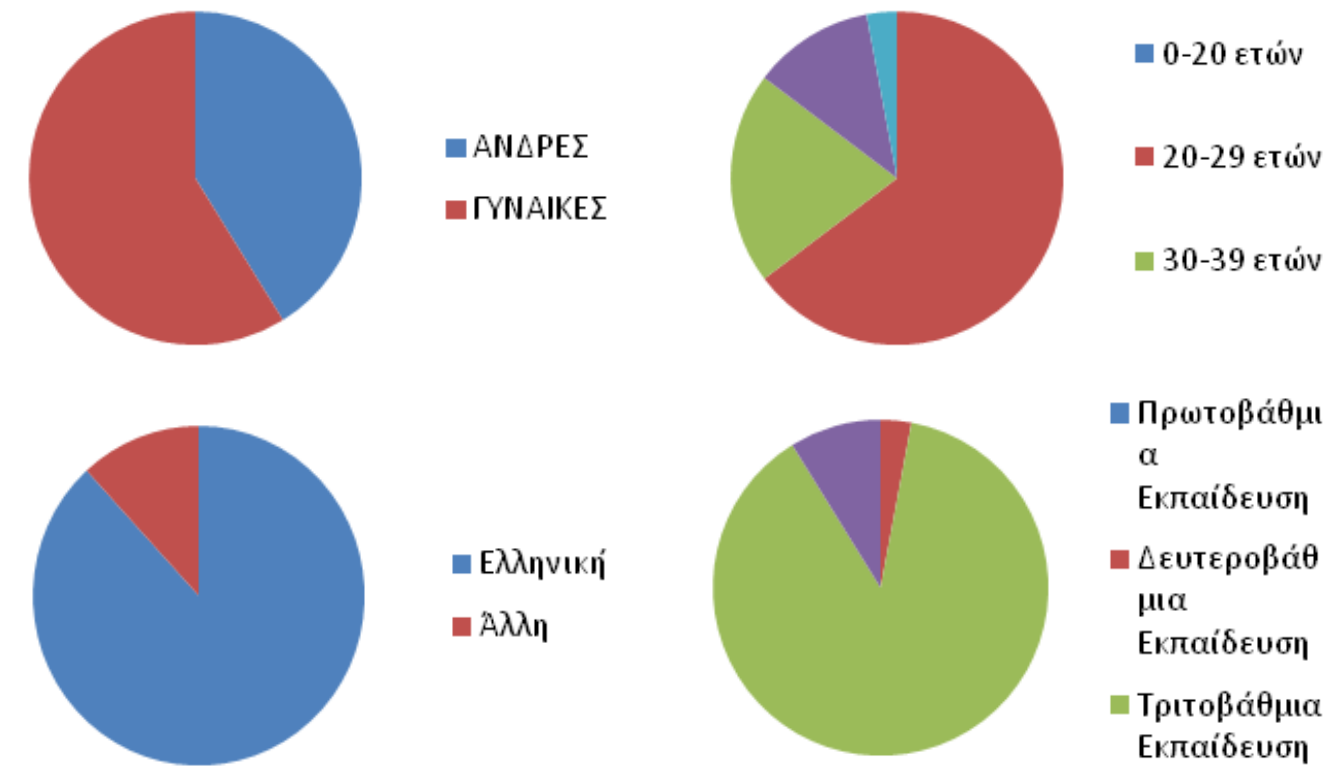
44. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε πως η συλλογική μνήμη συμβάλλει στο να είναι η πλατεία κοινωνικός τόπος και χώρος συνάντησης;

Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

παράρτημα

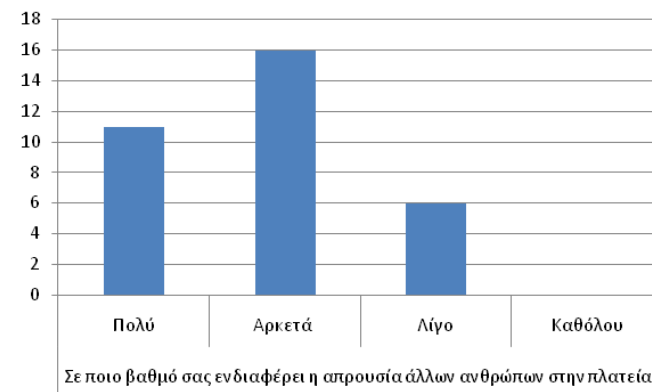
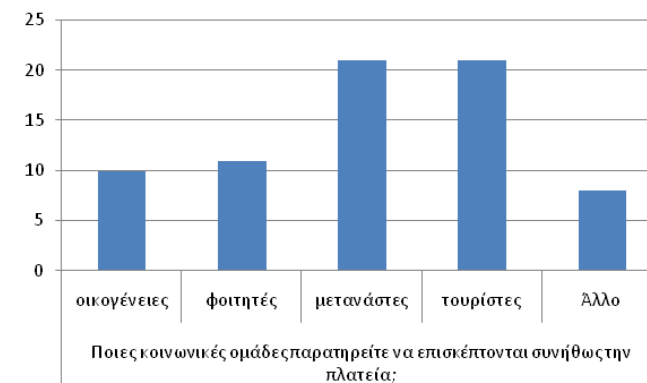
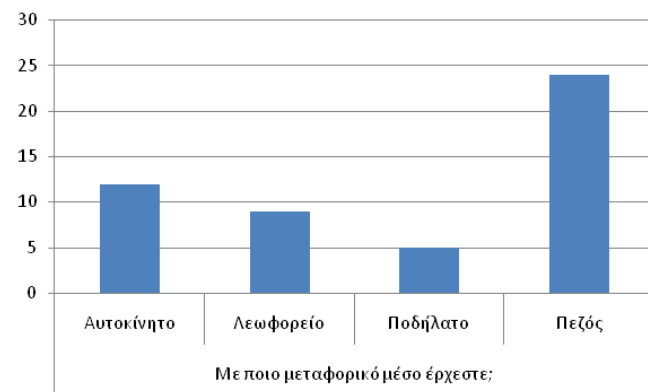
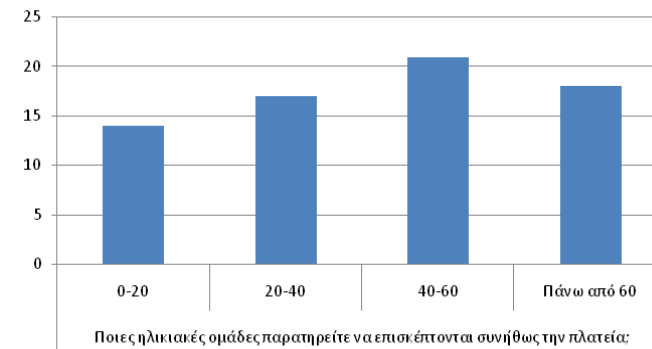
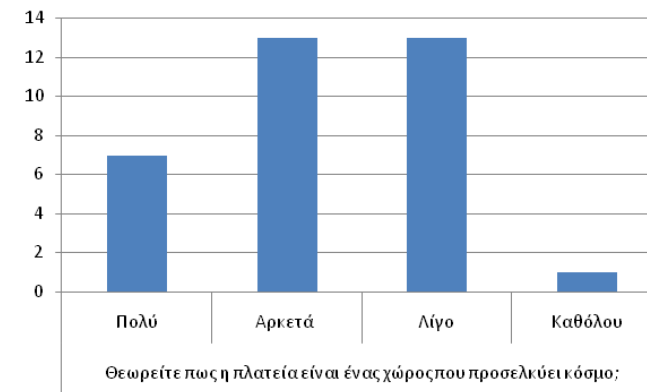
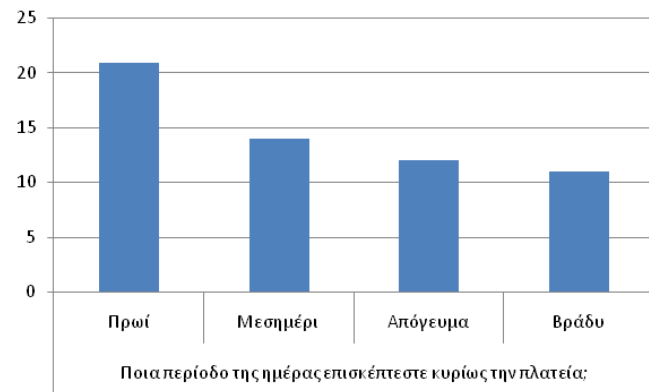
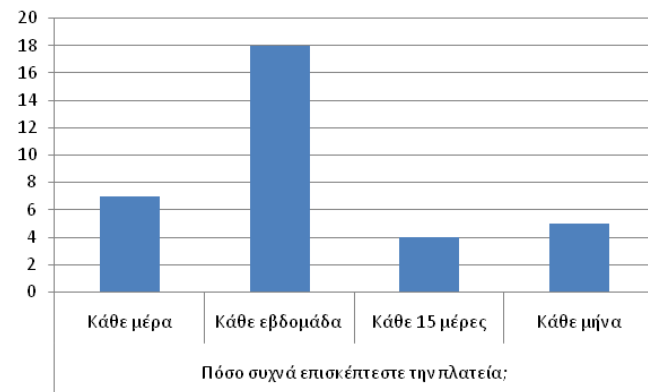
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

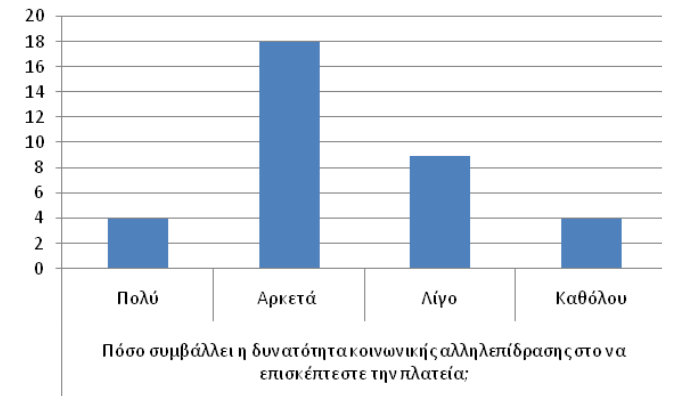
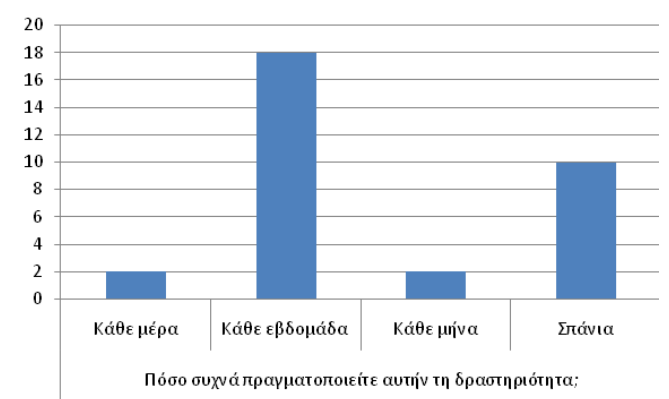
_ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓΟΡΑΣ
_ΠΛΑΤΕΙΑ 1866

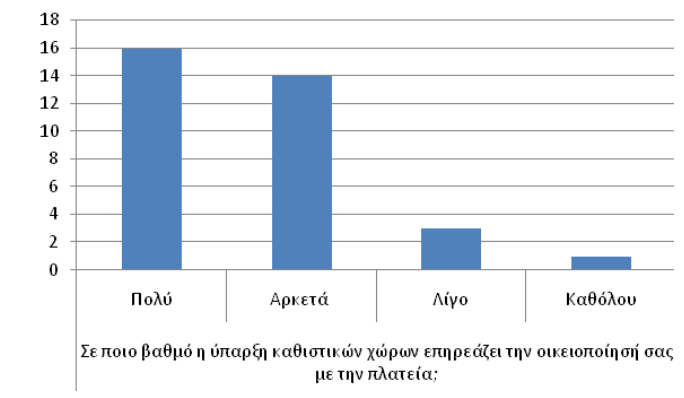
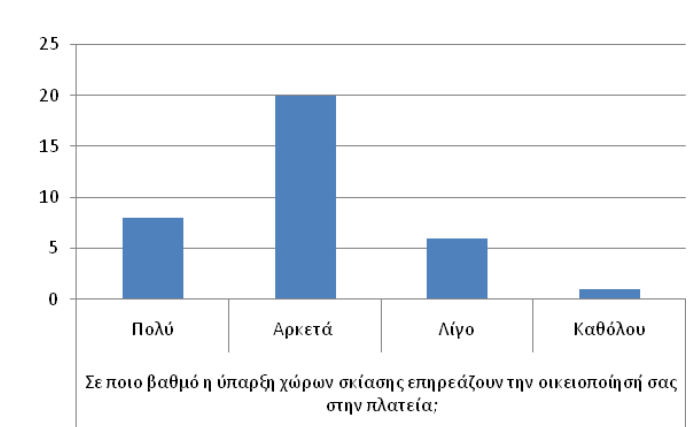
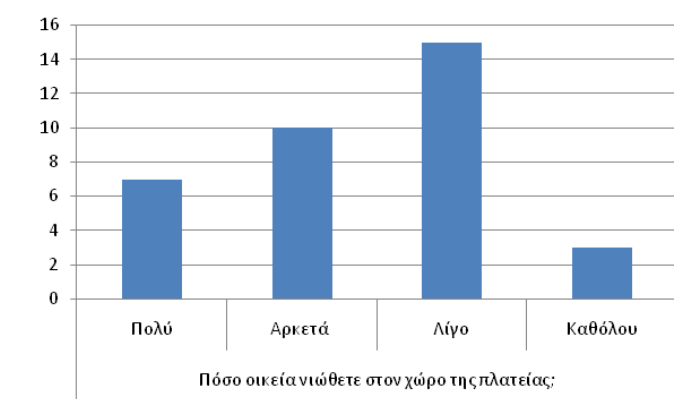

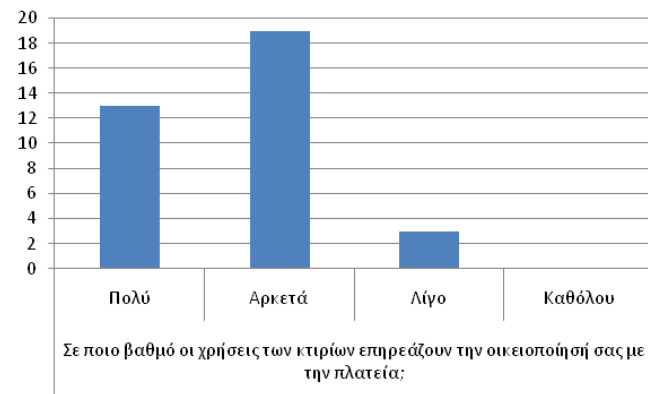
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ-ΣΥΝΩΣΤΙΣΜΟΣ

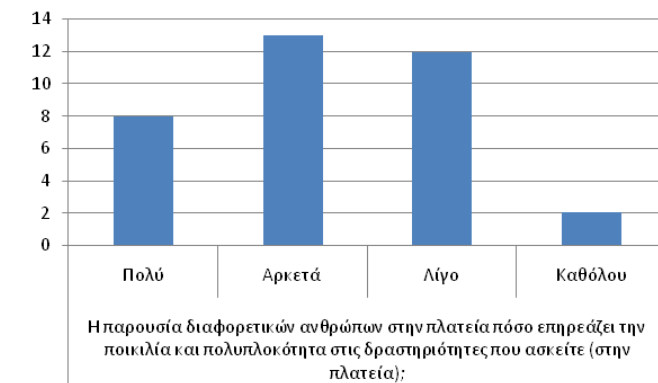
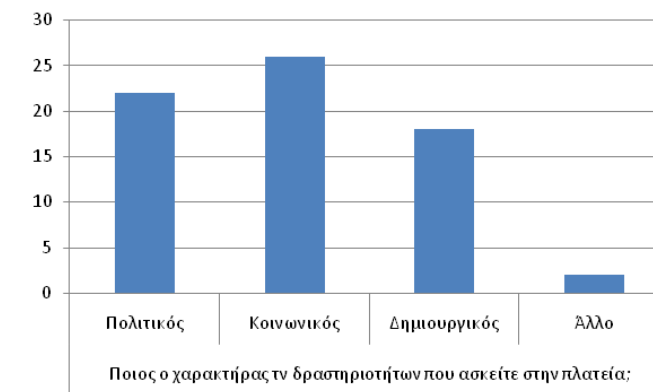
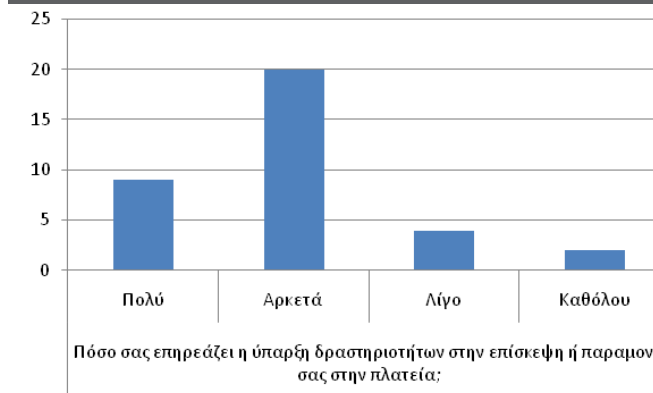

ΟΙΚΕΙΟΠΟΙΗΣΗ

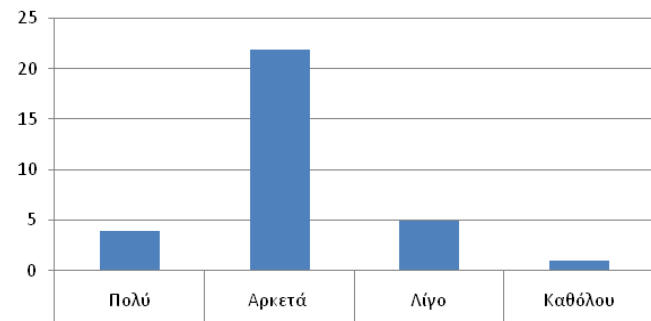

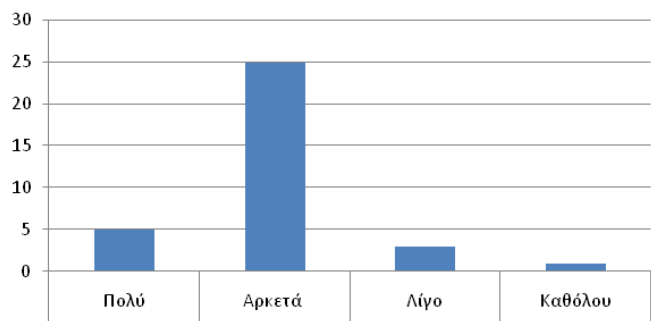
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

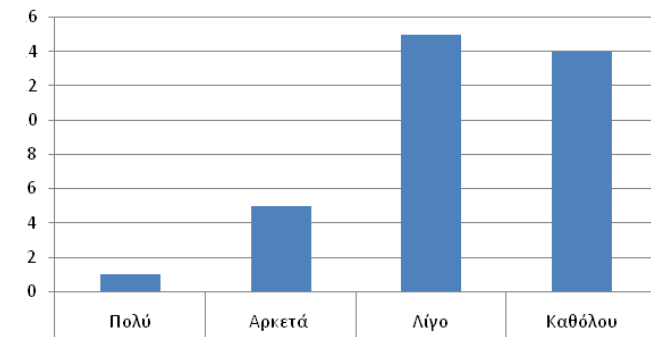

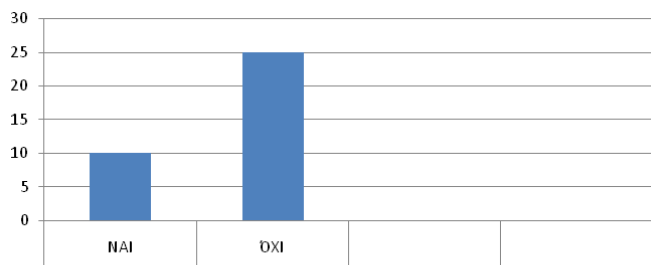
Η συμπεριφορά άλλων ανθρώπων πόσο επηρεάζει τις δραστηριότητες που ασκείτε (στην πλατεία);

Ο σχεδιασμός της πλατείας επηρεάζει τις δραστηριότητες που ασκείτε (στην πλατεία);

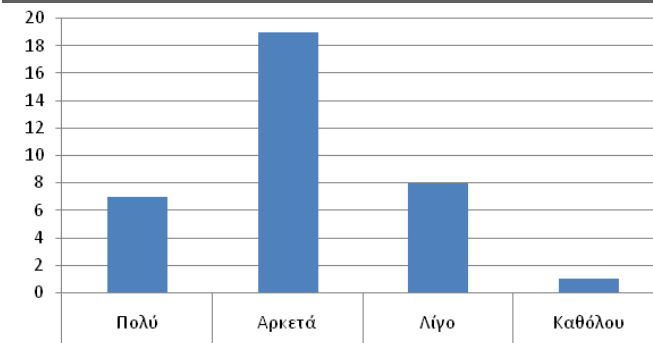

Οι υποδομές της πλατείας ενθαρρύνουν τη δημιουργικότητα και το παιχνίδι;

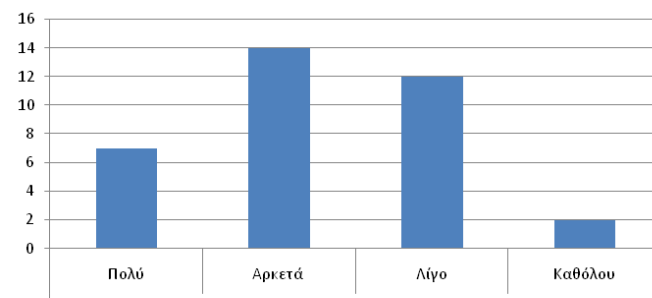

Αν αγνώριζετε δραστηριότητες μη-ανμενόμενες ή μη-προκαθορισμένες που λαμβάνουν χώρα στην πλατεία;

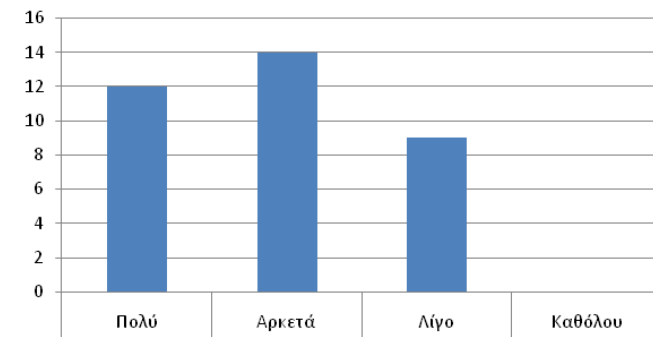
ΑΣΦΑΛΕΙΑ

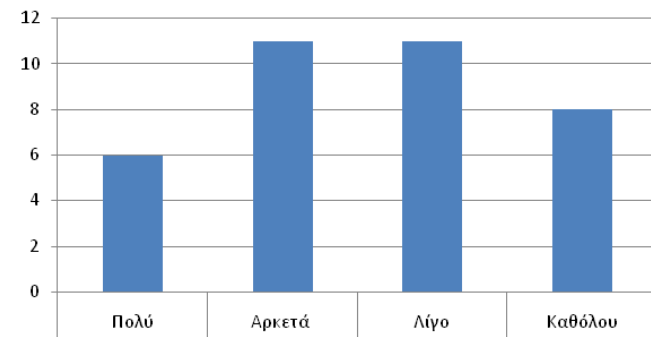
Σε ποιο βαθμό αισθάνεστε ασφαλείς όταν βρίσκεστε στην πλατεία;

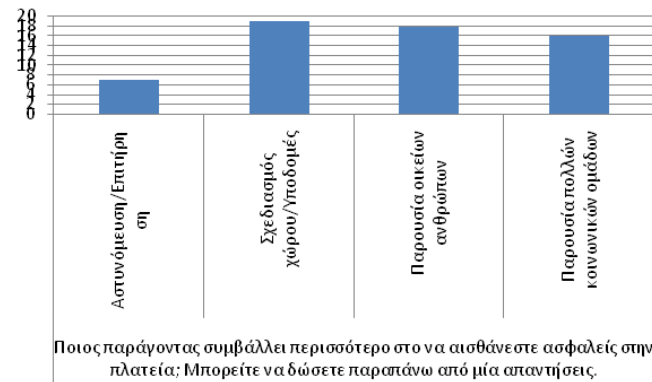
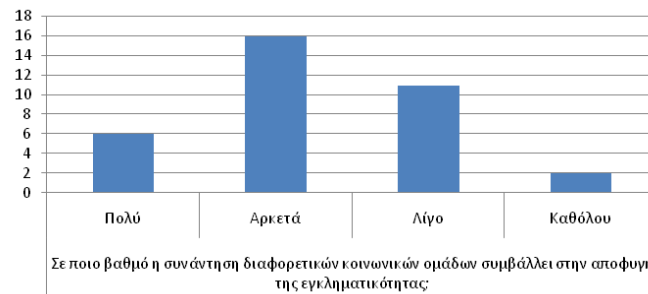
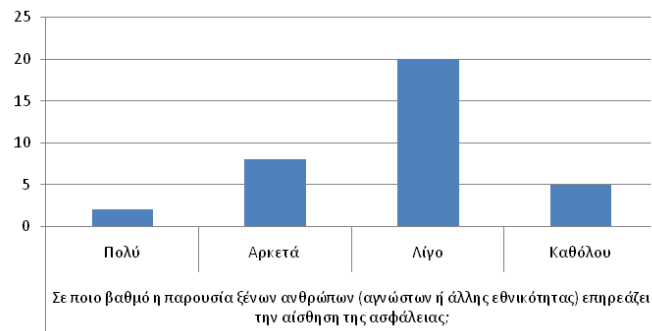
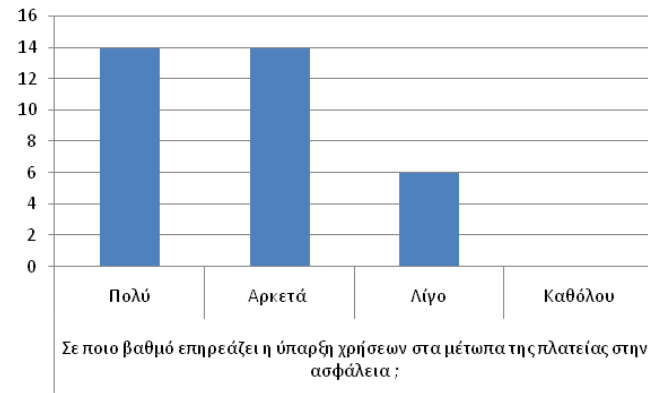
Σε ποιο βαθμό επηρεάζει ο τρόπος που είναι σχεδιασμένη η πλατεία στην ασφάλεια;

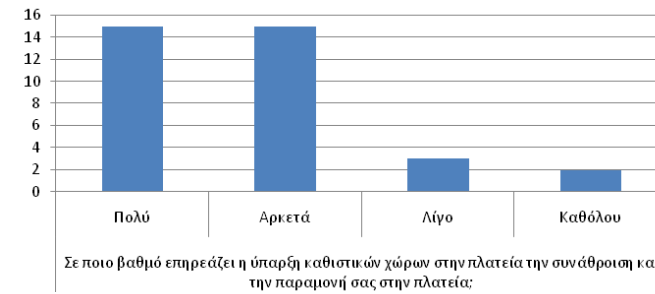
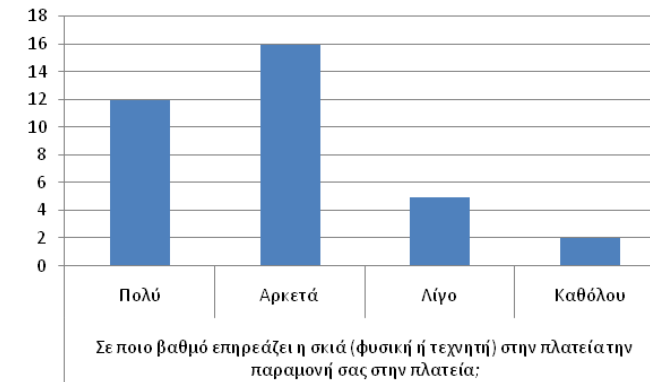
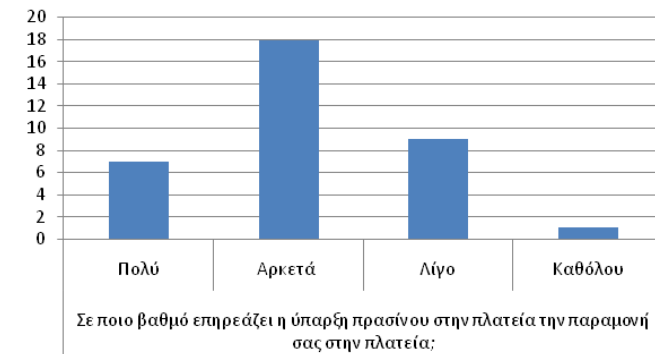
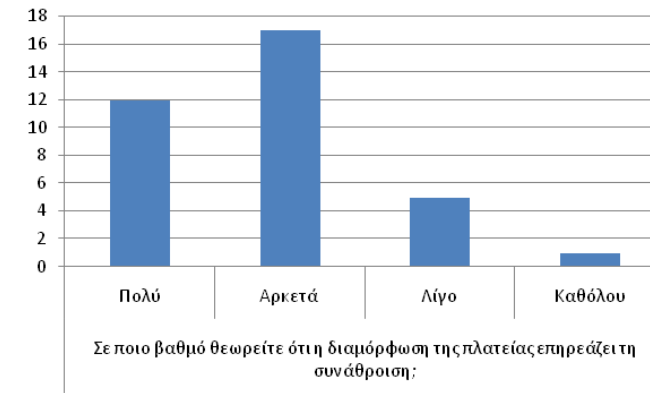
Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η παρουσία άλλων ανθρώπων στην ασφάλεια;

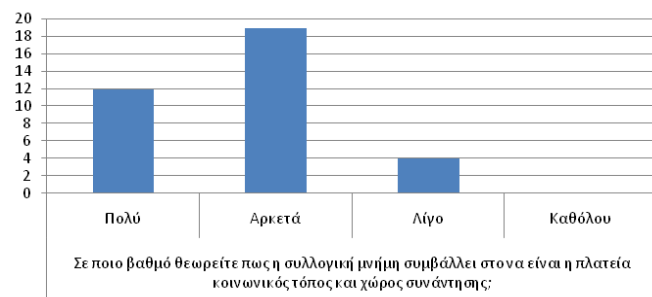
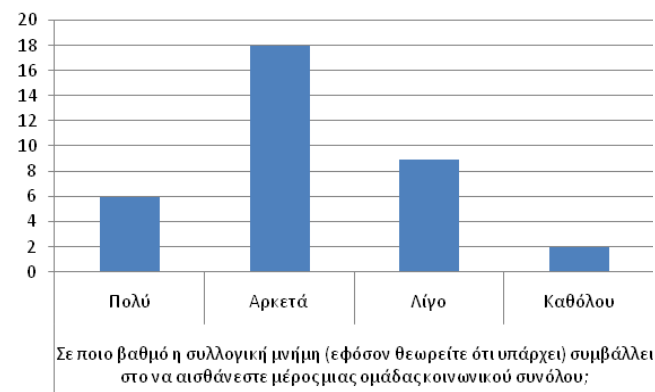
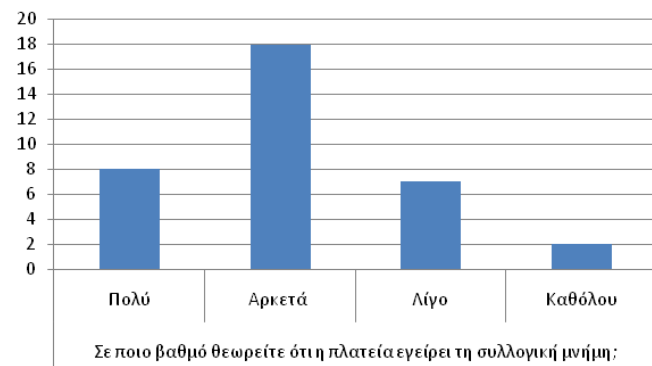
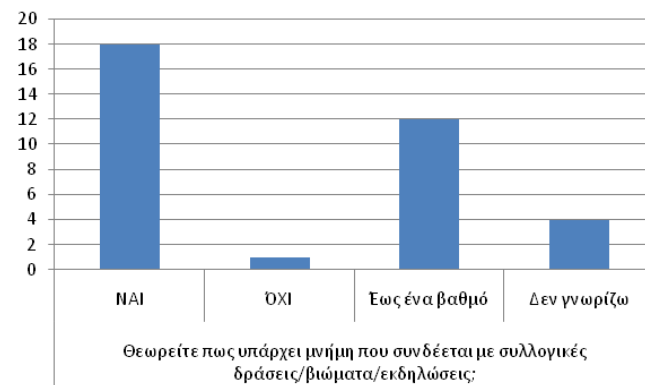
Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η ασυνόμειξη/επιτήρηση στην ασφάλεια;

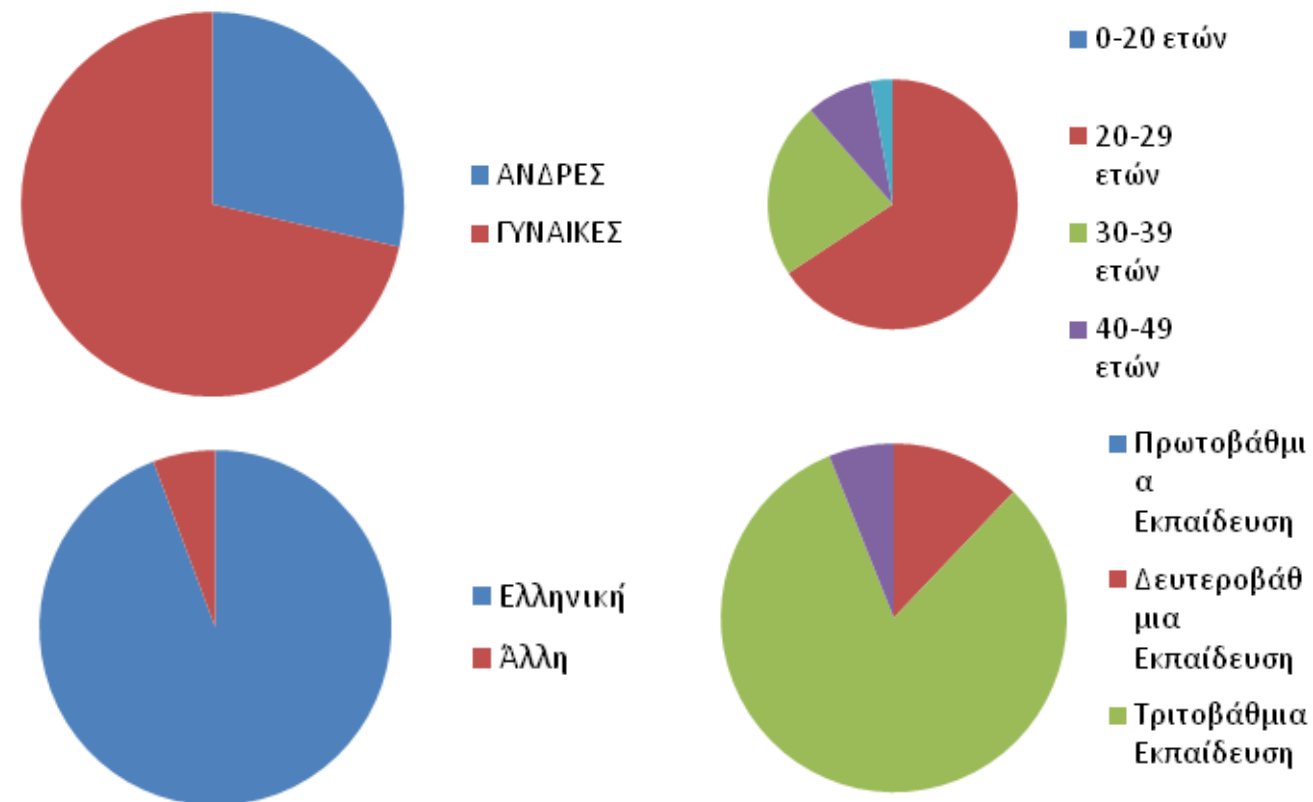
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ

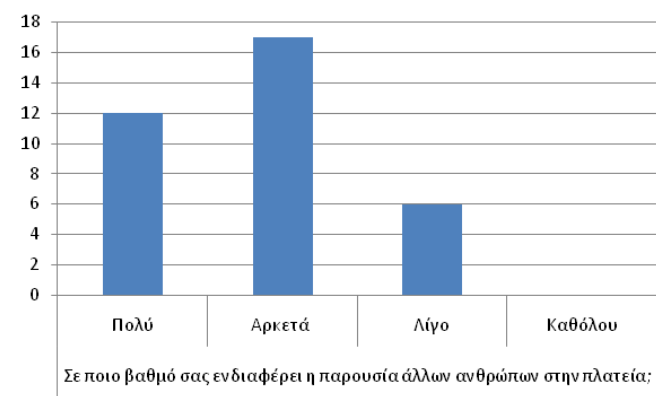
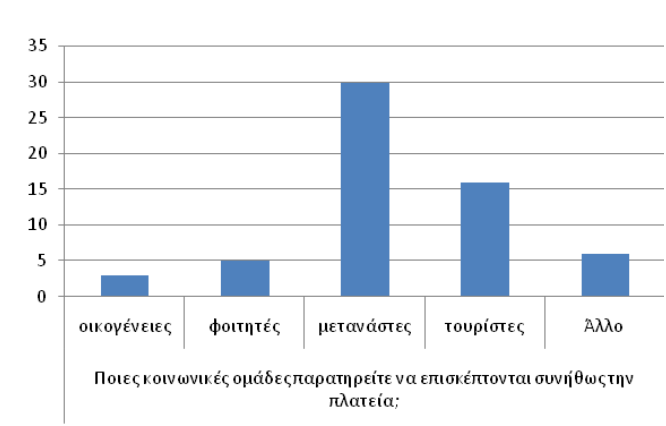
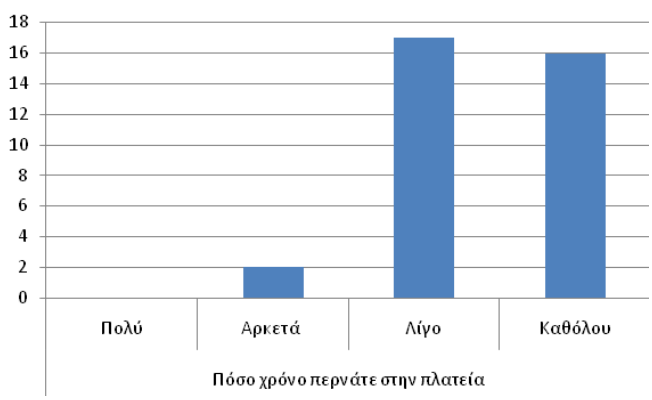
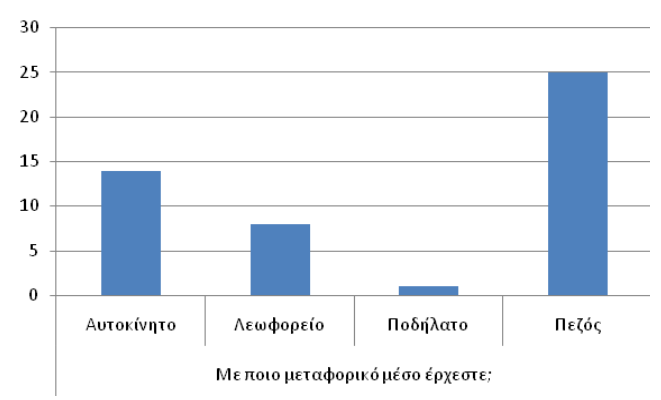
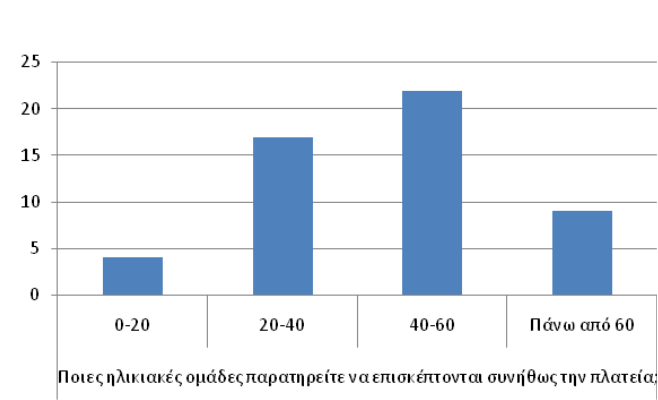
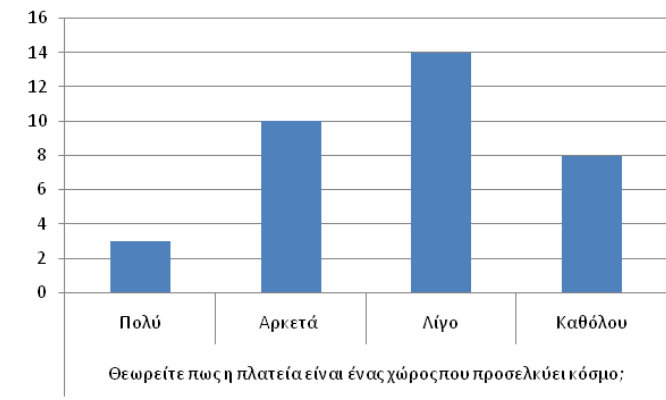
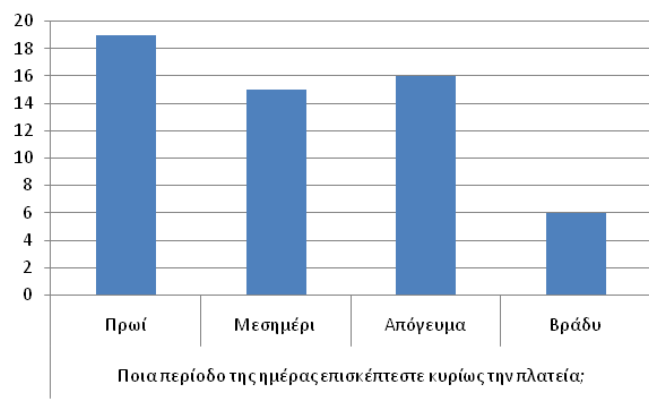

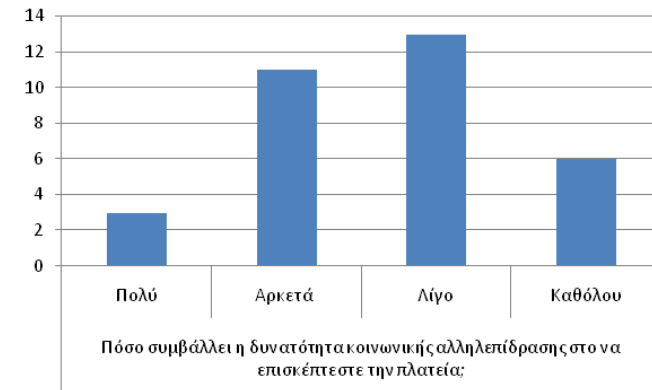
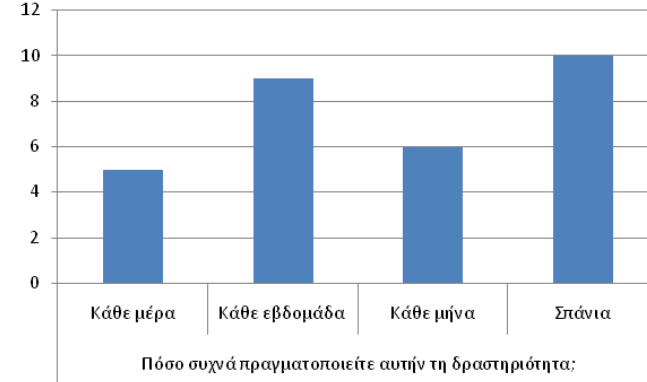
ΠΡΟΦΙΛ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ | ΠΛΑΤΕΙΑ 1866

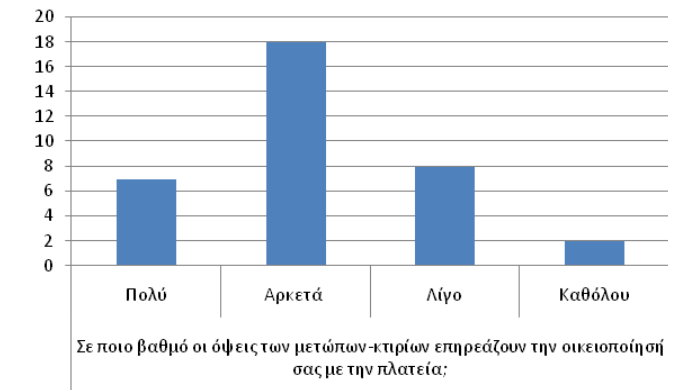
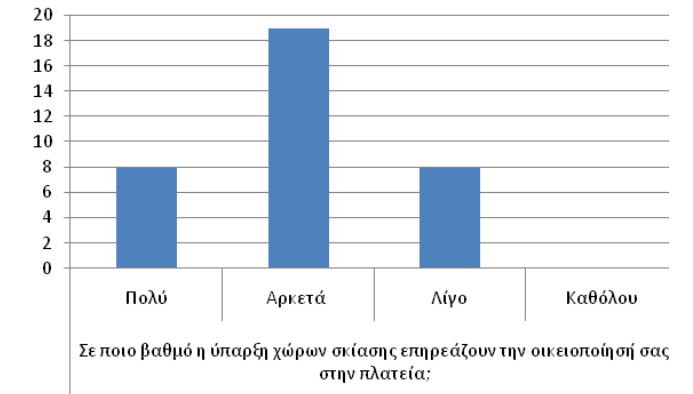
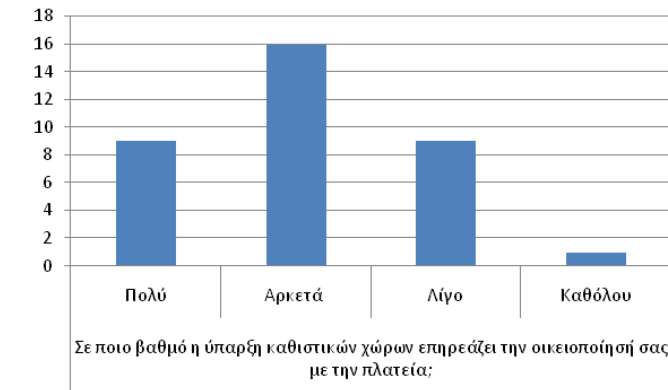
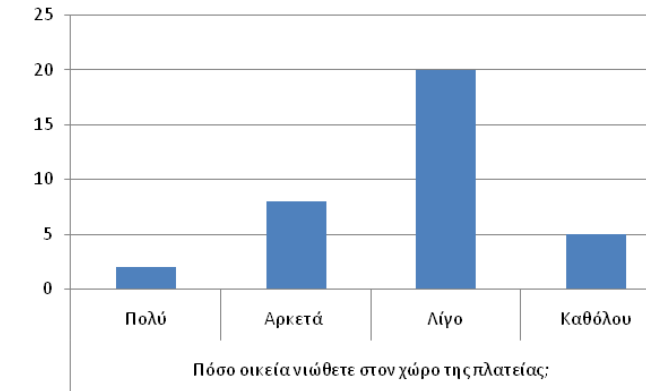

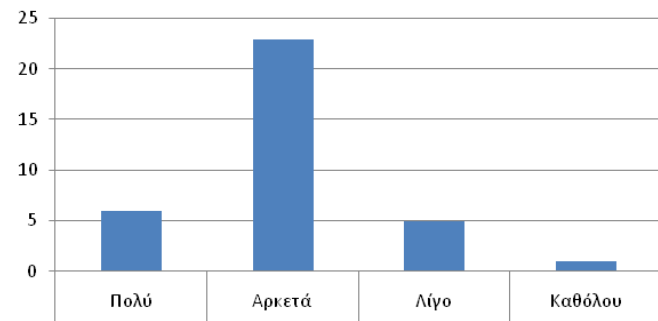
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ-ΣΥΝΩΣΤΙΣΜΟΣ

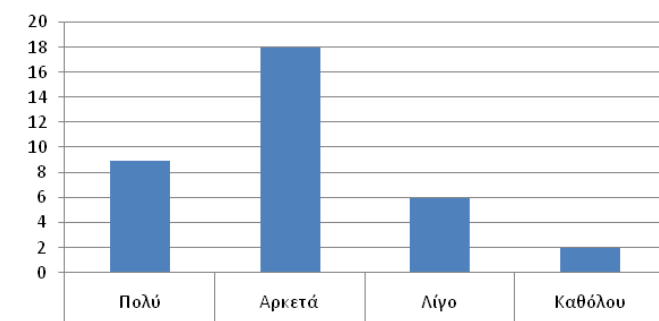
ΟΙΚΕΙΟΠΟΙΗΣΗ

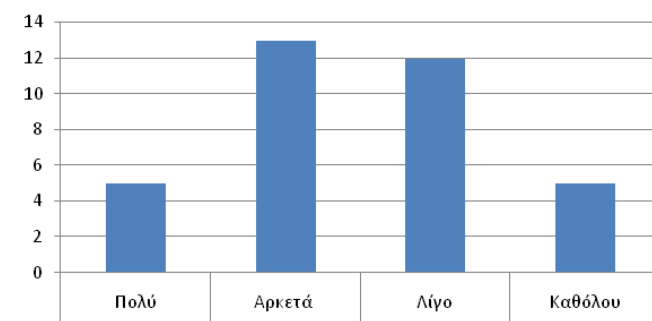

Σε ποιο βαθμό οι χρήσεις των κτιρίων επηρεάζουν την οικειοποίησή σας με την πλατεία;

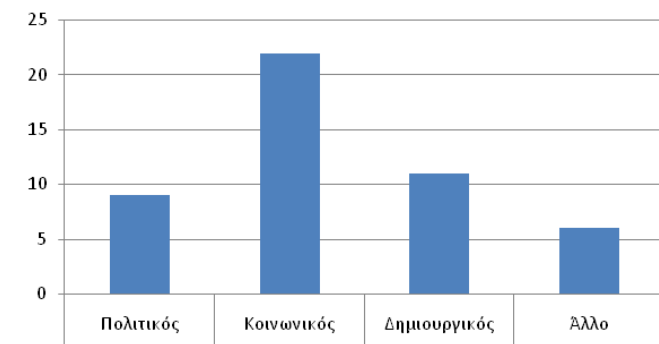
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

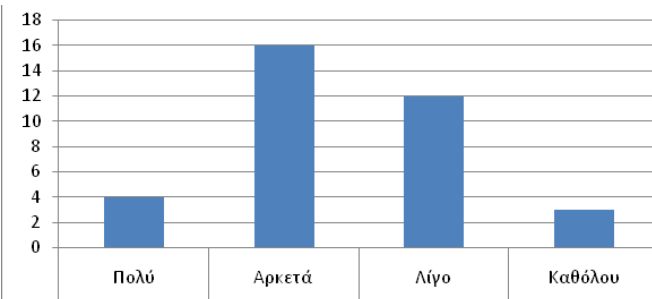
Πόσο σας επηρεάζει η ύπαρξη δραστηριοτήτων στην επίσκεψη ή παραμονή σας στην πλατεία;

Υπάρχει ποικιλία στις δραστηριότητες που μπορούν να αναστυχθούν στην πλατεία;

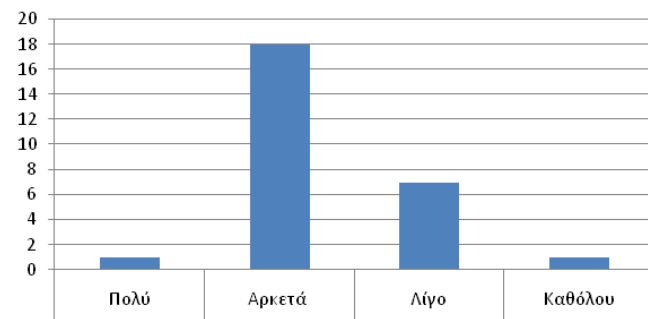

Ποιος ο χαρακτήρας των δραστηριοτήτων που ασκείτε στην πλατεία;

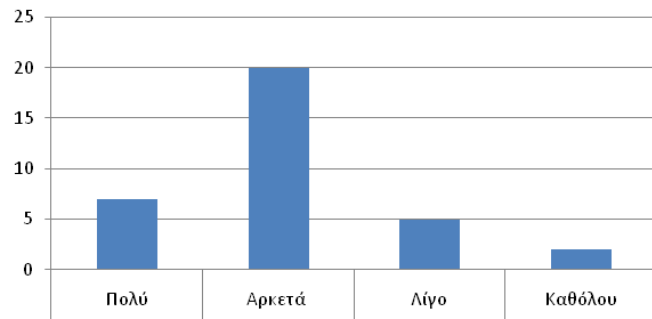

Η παρουσία διαφορετικών ανθρώπων στην πλατεία πόσο επηρεάζει την ποικιλία και πολυπλοκότητα στις δραστηριότητες που ασκείτε (στην πλατεία);

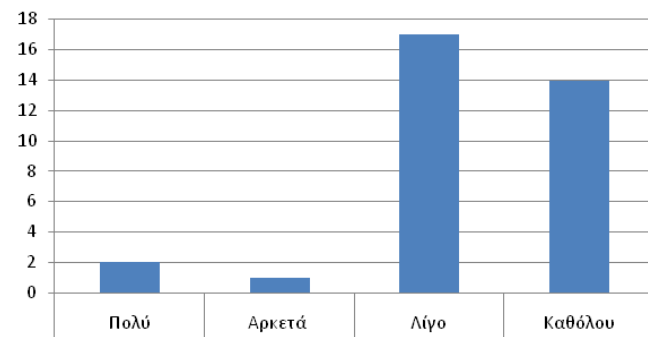

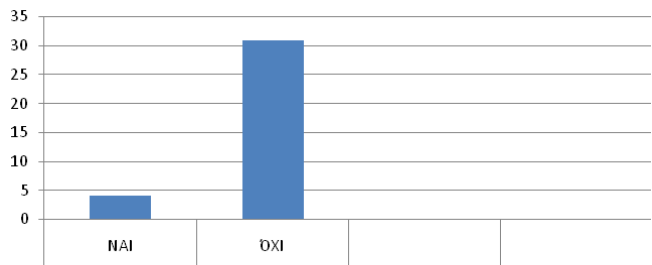
Η συμπεριφορά άλλων ανθρώπων πόσο επηρεάζει τις δραστηριότητες που ασκείτε (στην πλατεία);

Ο σχεδιασμός της πλατείας επηρεάζει τις δραστηριότητες που ασκείτε (στην πλατεία);

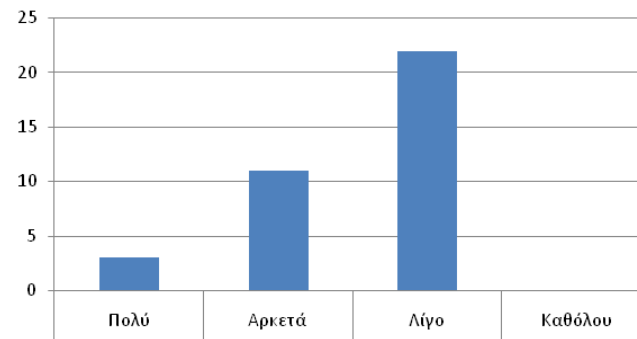

Οι υποδομές της πλατείας ενθαρρύνουν τη δημιουργικότητα και το παιχνίδι;

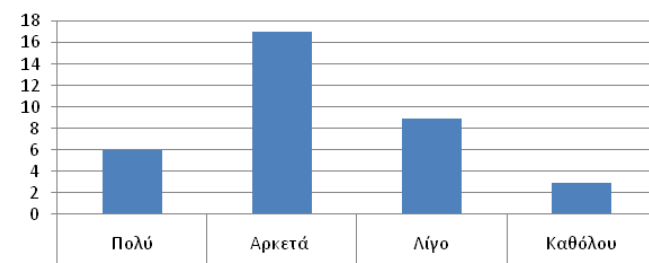

Αναγνωρίζετε δραστηριότητες μη-αναμενόμενες ή μη-προκαθορισμένες που λαμβάνουν χώρα στην πλατεία;

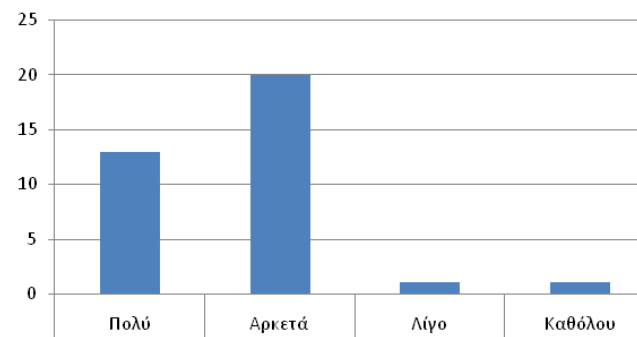
ΑΣΦΑΛΕΙΑ

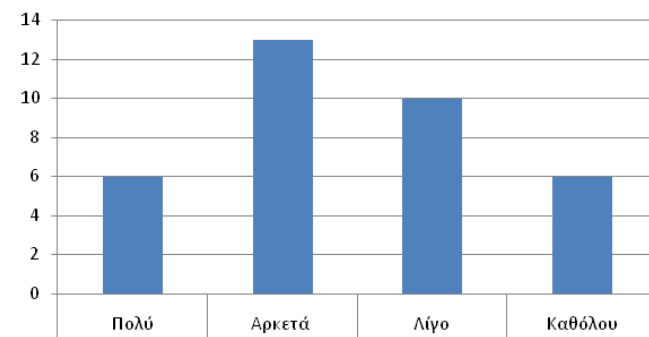
Σε ποιο βαθμό αισθάνεστε ασφαλείς όταν βρίσκεστε στην πλατεία;

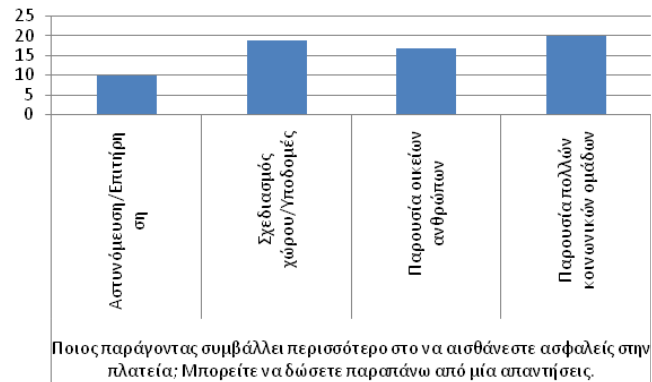
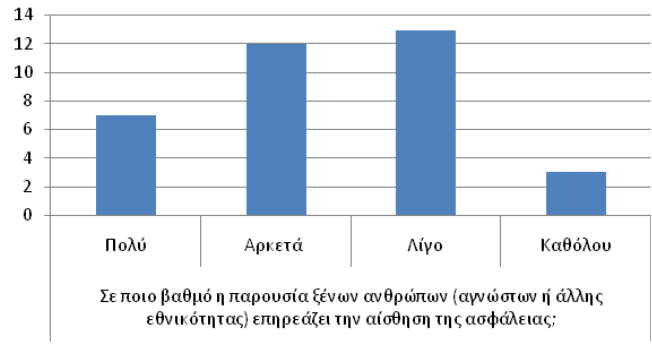
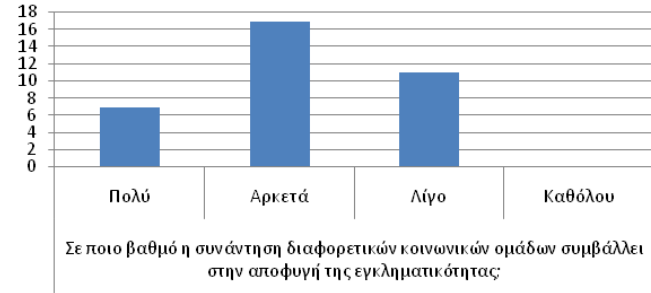
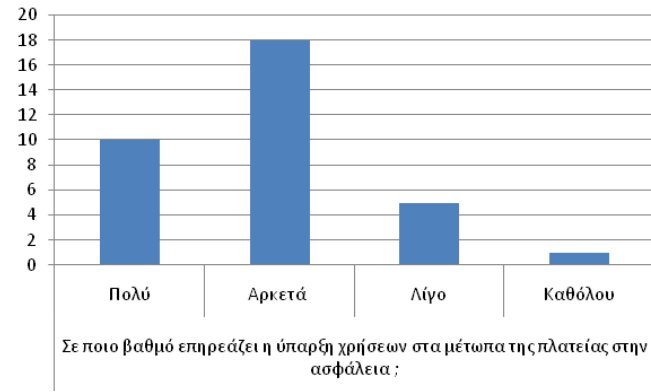
Σε ποιο βαθμό επηρεάζει ο τρόπος που είναι σχεδιασμένη η πλατεία στην ασφάλεια;

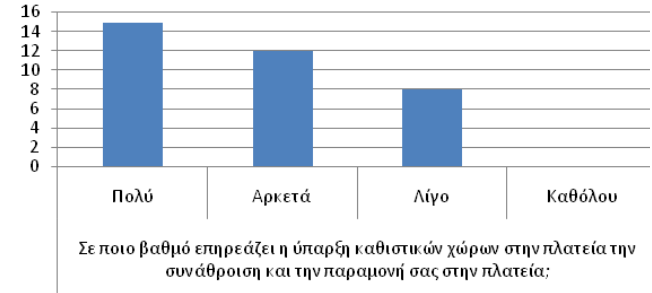
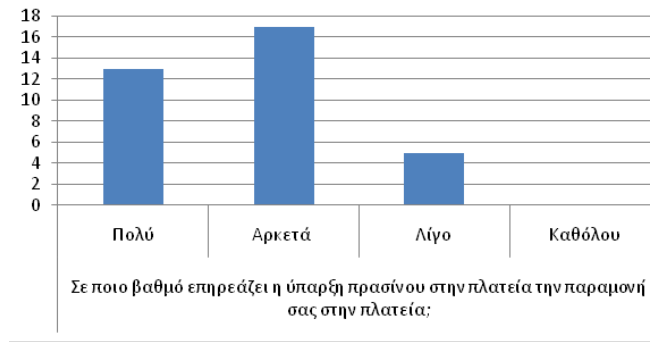
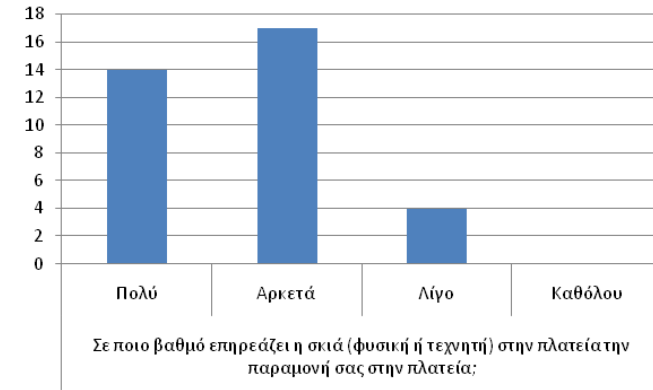
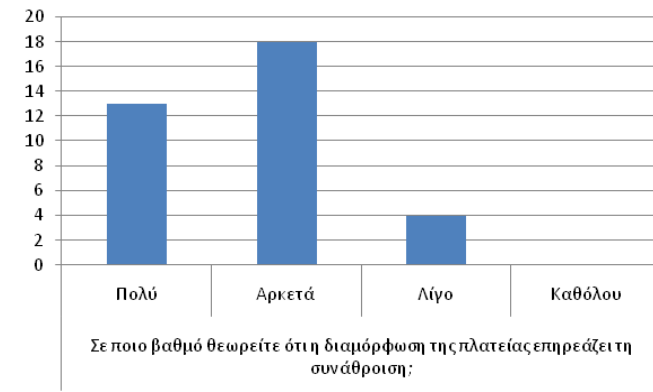
Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η παρουσία άλλων ανθρώπων στην ασφάλεια;

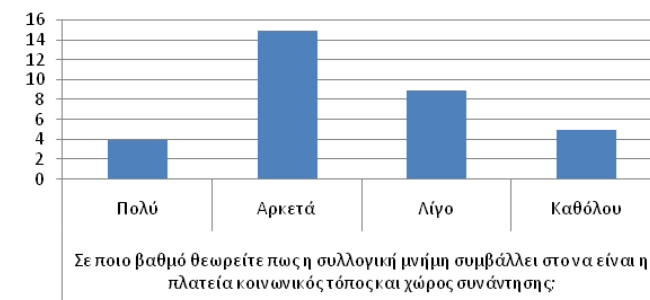
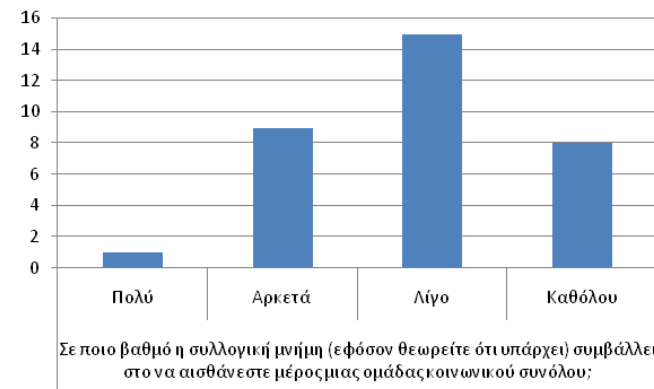
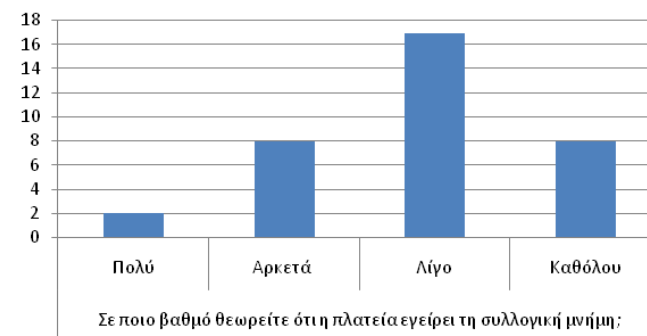
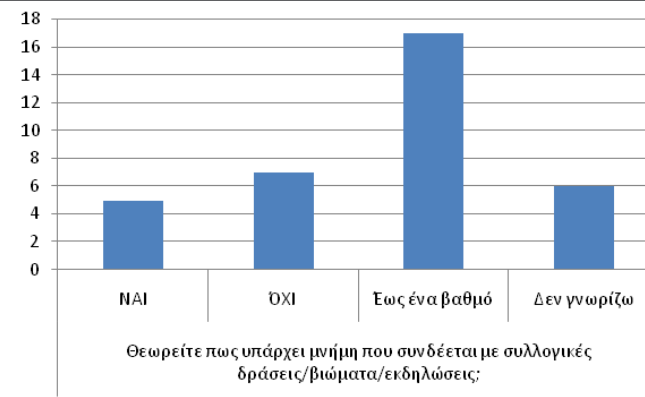
Σε ποιο βαθμό επηρεάζει η αστυνόμευση/επιτήρηση στην ασφάλεια;

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ

Συμπεράσματα

Ο δημόσιος χώρος είναι μια πολυδιάστατη έννοια με αοριστία και πολυπλοκότητα. Προκειμένου να ερμηνευθεί, κρίνεται απαραίτητη η τοποθέτησή του σε ένα συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο. Η ερμηνεία του αλλάζει ανάλογα με το αν προσεγγίζουμε τον όρο υπό νομικό, οικονομικό, αστικό και κοινωνικό πρίσμα, ενώ τα οφέλη του επίσης επεκτείνονται στους τομείς της υγείας, της οικονομίας, του περιβάλλοντος και, αδιαμφισβήτητα, της κοινωνίας. Όμως, καταλήγουμε στο γεγονός ότι ο δημόσιος χώρος στον οποίο κινούμαστε και ζούμε, δεν μπορεί παρά να ερμηνευθεί, κυρίως, κοινωνιολογικά. Είναι ένας ζωντανός οργανισμός που λαμβάνει στοιχεία από το περιβάλλον του και μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου μέσα από τις μεταλλαγές που υφίσταται η ίδια η κοινωνία. Επομένως, η εισχώρηση της δημόσιας σφαίρας στο δημόσιο χώρο καθίσταται ως καίριας σημασίας. Οι λειτουργίες της αποτελούν τις δραστηριότητες της δημόσιας ζωής και ο δημόσιος χώρος γίνεται ο τόπος στον οποίο αυτές εκτυλίσσονται. Οι κοινωνικές ποιότητες που φέρουν, όποια και είναι η ένταση και η διάρκειά τους, συνθέτουν τη φύση του δημόσιου χώρου, η οποία είναι, πρωτίστως, κοινωνική.

Τα κοινωνικά γνωρίσματα του δημόσιου χώρου, που αποτελούν παράλληλα τα στοιχεία της δημόσιας ζωής και προϋποθέσεις διεξαγωγής της, αφορούν, αρχικά, την αλληλεπίδραση ως συμμετοχή του χρήστη, ως μέσο

για ανάπτυξη διαφόρων μορφών επαφής και ως μέσο οικειοποίησης του χώρου. Στη συνέχεια, παρατηρείται η ετερογένεια, τόσο σε ανθρώπους όσο και σε δραστηριότητες, η οποία συμβάλλει στην αντιμετώπιση του ρατσισμού, ενισχύει το αίσθημα της ασφάλειας, συνεισφέρει στην αποφυγή της εγκληματικότητας και ενισχύει τη δημοκρατική της διάσταση. Τελευταίο στοιχείο αποδεικνύεται η συλλογική μνήμη ως μέσο συνοχής του κοινωνικού συνόλου και ως τρόπος ένταξης σε μία κοινωνική ομάδα.

Αυτές οι λειτουργίες βρίσκουν εφαρμογή στο συστατικό του δημόσιου χώρου και την, κατ' εξοχήν, πεμπτουσία του, την πλατεία. Η διαδικασία ορισμού της πλατείας είναι επίσης μία πολύπλοκη διαδικασία, λόγω των παραμέτρων με τους οποίους συσχετίζεται. Πρόκειται για τη μορφή, τη λειτουργία, τη θέση, τη διάταξη και τις λειτουργίες που φιλοξενεί. Παρά τη δυσκολία αποσαφήνισης της έννοιας, η διαδικασία κατηγοριοποίησής της μπορεί να επιτευχθεί, λαμβάνοντας υπόψιν ότι θα γίνει εφικτή μόνο αν δεν είναι μονομερής και συμπεριληφθούν παραπάνω από μία παράμετροι ή ο συνδυασμός τους. Η πλατεία, ως αστικός παράγοντας, υπόκειται αλλαγές λόγω των κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων και συγκυριών, όμως η ανάγκη παρουσίας της μέσα στην πόλη παραμένει σε βάθος χρόνου σταθερή. Ως τόπος διεξαγωγής της δημόσιας ζωής, προάγει την κοινωνικότητα, εκφράζει δημοκρατικές

αντιλήψεις, όπως η ισότητα και η ελευθερία και αντανakλά τις αξίες της εκάστοτε κοινωνίας την χρονική περίοδο στην οποία αναφερόμαστε κάθε φορά.

Έτσι, αποδεικνύεται η εμπλοκή του χρήστη με ένα δημόσιο χώρο σαν την πλατεία. Η διαδραστική έως και αλληλοεξαρτώμενη σχέση που αναπτύσσουν μεταξύ τους καταλήγει να έχει έναν μεγάλο βαθμό επιρροής του ενός από τον άλλον, αποκτώντας έναν παρεμβατικό, διαμορφωτικό ρόλο. Κατανοώντας αυτήν την εμπλοκή, η έρευνα πεδίου που επιχειρήθηκε έκανε εμφανή την αλληλοτροφοδοτούμενη σχέση τους και κατέληξε σε συγκεκριμένα συμπεράσματα, τα οποία αναλύθηκαν προηγουμένως. Όσον αφορά τον χρήστη, φαίνεται ότι εισπράττει τα κοινωνικά οφέλη από την χρήση της εκάστοτε πλατείας και, παράλληλα, βιώνει τα στοιχεία της δημόσιας ζωής κατά την παραμονή του στις πλατείες. Το γεγονός ότι οι δύο πλατείες, ως κεντρικά σημεία της πόλης των Χανίων και κεντρικά σημεία της πόλης, φέρουν κοινωνικά χαρακτηριστικά είναι κάτι αναμενόμενο. Η διαφορετική ανάγνωση, όμως, του δημόσιου χώρου από τον κάθε χρήστη, δείχνει το βαθμό επιρροής του κοινωνικού συνόλου ως προς τη συμπεριφορά του στις δύο πλατείες. Κατ' επέκταση, δείχνει τη συσχέτιση του δημόσιου χώρου με τη δημόσια ζωή, καθώς και την εμπλοκή των σχεδιαστικών παραγόντων και των κοινωνικών.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προέκυψε ότι οι δύο

πλατείες φέρουν κοινωνικές ποιότητες διαφορετικού χαρακτήρα. Παρατηρούνται ομοιότητες ως προς τις μορφές κοινωνικής αλληλεπίδρασης της οικειοποίησης, της επιρροής τους από τη διαμόρφωση και τις υποδομές, καθώς και διαφορές ως προς το αίσθημα τις ασφάλειας, τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται και τη συλλογική μνήμη που εγείρεται.

Αυτό όμως που προκύπτει ως γενικό συμπέρασμα από την έρευνα αφορά την ισορροπία μεταξύ των σχεδιαστικών και των κοινωνικών παραγόντων. Για να θεωρηθεί ένας δημόσιος χώρος πετυχημένος - όση απλοϊκότητα και αν κρύβει αυτός ο ισχυρισμός - θα πρέπει να ικανοποιεί τόσο σχεδιαστικές όσο και κοινωνικές ποιότητες, ενώ, την ίδια στιγμή, η ενίσχυση του ενός παράγοντα ενισχύει τον άλλον, με την προϋπόθεση να κατανοηθεί ότι αυτό δε θα είναι πάντα το αναμενόμενο να συμβεί.

Όσο και αν, σαν αρχιτέκτονες, προσπαθούμε να σχεδιάσουμε άρτια έναν δημόσιο χώρο, να τον οριοθετήσουμε ή να τον προβλέψουμε, σαν άνθρωποι, βιώνουμε την ελευθερία που ανιδιοτελώς μας προσφέρει. Μας καλεί να ζήσουμε την αστική εμπειρία χωρίς καλούπια, χωρίς προκαθορισμένες ενέργειες, δράσεις ή καταστάσεις. Άλλωστε, ο ίδιος ο δημόσιος χώρος δεν είναι ένα άρτιο σχεδιασμένο αποτέλεσμα ενός αρχιτέκτονα, αλλά ένα νοητικό κατασκεύασμα της κοινωνίας μας, που αντανakλά σε αυτόν όλες τις εκφάνσεις της. Η σχέση

του δημόσιου χώρου με τη δημόσια ζωή είναι μία σχέση με ισχυρή ταυτότητα, που έχει γνώμονες την ποικιλία, τη μεταβλητότητα, την πολυπλοκότητα, την ελευθερία. Μία σχέση εξάρτησης που όσο και αν προσπαθούμε να την ορίσουμε, αυτή πάντα θα μας εκπλήσσει.

Βιβλιογραφία

Πηγές Εικόνων

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

-Ανανιάδου, Μ. & Καραδήμου-Γερολύμπου, Α., 2009, «Πλατείες της Ευρώπης, Πλατείες για την Ευρώπη», Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μουσείο Μπενάκη, Έκθεση Αθήνα, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη

-Γεωργιάδης Α., Σταθόπουλος Μ., 1985, Αστικός Κώδιξ. Τόμος 5ος: Εμπράγματο Δίκαιο, Αθήνα: Αφοί Σάκκουλα

-Δανιήλ Ν. Μ., «Δημόσιος χώρος και δημόσια ζωή. Κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση του εμπορικού πολυλειτουργικού κέντρου στην Ελλάδα», Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 2007

-Δρανδάκης, Π., 1957, Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, έκδοσις 2^η, ενημερωμένη δια συμπληρωμάτων, Αθήνα: Ο Φοίνιξ

-Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό., 1930, – Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκης Α. Ε, τόμος 10^{ος}

-Επίτομον Ορθογραφικόν και Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν, 1960, Αθήνα: Εκδόσεις Ηλίου

-Ερμηνευτικό και Ετυμολογικό Λεξικό της Δημοτικής

Γλώσσας., 1992, Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα

-Καραλέτσου – Πασιά, Κλ., 2008, Η Διχοτομία Ιδιωτικό/ Δημόσιο και οι μεταμορφώσεις του Αστικού Δημόσιου Χώρου, Αθήνα: Ίνδικτος

-Κλάδου-Μπλέτσα, Α., 1998, «Τα Χανιά έξω από τα Τείχη», ΤεχνικόνΕπιμελητήριον της Ελλάδος

-Μαντούβαλου Μ. 1999, «Στρατηγική για τους δημόσιους και τους ελεύθερους χώρους στην Αθήνα», Πυρφόρος

-Μελαμπιανάκη Ε., «Οι Πλατείες της Αθήνας: 1834-1945, Διαδικασία διαμόρφωσης, Λειτουργία, Πολεοδομική σημασία», Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, τομέας Πολεοδομίας-Χωροταξίας, ΕΜΠ, Αθήνα, 2006

-Μονοτονικό Λεξικό της Δημοτικής., 1986, Σχολική Υδρία

-Μπαμπινιώτης Γ., 2005, Λεξικό Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Β' Έκδοση, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας

-Πολυχρονιάδη Κ. επ Σταυρίδης. Στ., 2006, Μνήμη και Εμπειρία του χώρου, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

-Σακελλάριος, Α., 1887 «Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας»,

Αθήνα: Εν Αθήναις

-Σαρηγιάννης, Γ., 1999, «Πλατείες: ο δημόσιος χώρος στα χρόνια της παρακμής», Αρχιτέκτονες, τ.13

-Σταυρίδης Σ., 1990, Η συμβολική σχέση με τον χώρο, εκδόσεις Κάλβος

-Σταυρίδης, Σ., 2002, Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

-Σταυρίδης, Σ., 2006, Μνήμη και Εμπειρία του χώρου, εκδόσεις Αλεξάνδρεια

-Σταυρίδης Σ. ,2010, Μετέωροι χώροι της ετερότητας, εκδόσεις Αλεξάνδρεια

-Χαστάογλου, Β.,1982, Κοινωνικές θεωρίες για τον αστικό χώρο, Εκδόσεις Παρατηρητής

-Χαστάογλου, Β., 1987, Προσέγγιση των αστικών κοινωνιών, Παρατηρητής

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

-Arendt H., 1986, Η ανθρώπινη κατάσταση, εκδόσεις Γνώση

-Bhatta, B., 2010, Analysis of Urban Growth and Sprawl from Remote Sensing Data, Berlin: Springer

-Blauw, W., 1992, The Metamorphosis of Public and Private Life and its Consequences for Urban Design στο Mazis, A., Karaletsou, C., Proceedings of the 12th IAPS International Conference: Socio-Environmental Metamorphoses: Built-cape, Landscape, Ethnoscape, Euroscape, v.III, Chalkidiki, Greece

-Brill, M., 1989, Transformation, Nostalgia, and Illusion in Public Life and Public Space στο Altman, I., & Zube, E.H. (eds.), Public Places and Spaces, series: Human Behavior and Environment, Advances in Theory and Research, vol.10, New York, London: Plenum Press

-Camillo, S., 1999, «Η Πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές αρχές», μτφρ. Σερράου Κ., ΕΜΠ Πανεπιστημιακές Εκδόσεις

-Cranz G., 1982, “The Politics of Park Design: A history of

urban parks in America”, London: MIT Press

-De Sablet, M., 1991, “Des espaces urbains agreeable a vivre”, Paris: Editions de Moniteur

-Farida, N., 2013, Effects of outdoor shared spaces on social interaction in a housing estate in Algeria, Frontiers of Architectural Research v2

-Gausa, M., Gaullart, V., Muller, W., et al., 2003, “The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture”, Barcelona: Actar

-Gehl, J., 1987, “Life Between Buildings: Using Public Spaces”, New York: Van Nostrand Reinhold

-Gehl J., 2013 Ανθρώπινες πόλεις, Εκδόσεις MBIKE EVENTS & DIGITAL

-Gold, S., 1980, “Recreation, Planning and Development”, New York: McGraw – Hill

-Habermas, J., 1989, “The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society”, Great Britain: Polity Press

-Ives, C., Oke, C., Cooke, B., Gordon, A. & Bekessy, S., 2014, Planning for green open space in urbanising landscapes, Final Report for Australian Government, Department of Environment School of Global, Urban and Social Studies RMIT University

-Jackson J.B., 1985, “Vernacular Space”, Texas Architect, vol.35, no2

-Jacobs, J., 1961, “The Death and Life of Great American Cities”, New York: Vintage

-Knox, P., Pinch, S., 2009, Κοινωνική γεωγραφία των πόλεων, Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας

-Korosec-Serfaty, P., Decker S., Levy M., Tramoni M.L., 1976, “Protection of Urban Sites and Appropriation of Public Squares”, πρακτικά του 3ου International Architectural Psychology Conference, Στρασβούργο: Πανεπιστήμιο Louis Pasteur

-Kostof, S., 1993, The City Shapes: Urban Patterns and Meanings through History, London: Bulfinch Press

-Krier R., 1991, Urban Space, London: Academy Editions

- Larco, N., 2003, What is Urban, Places v.15, no.2., Cambridge
- Lynch, K., 1984, Good City Form, M.I.T Press
- Lynch K., 1981, “A Theory of Good City Form”, Cambridge, Mass.: MIT Press
- Moles, A., 1976, “Psychological Aspects of Space Appropriation”, Πρακτικάτου 3ου International Psychology Conference, Στρασβούργο, Πανεπιστήμιο Louis Pasteur
- Moughtin, C. , 2003, “Urban Design: Street and Square”, Oxford: Architectural Press
- Mumford, L.,1961, “The City in History”, London: Secker and Warburg
- Newman, O. ,1972. “Defensible Space: People and Design in the Violent City”, London: ArchitecturalPress
- Regional Public Health Information Paper, 2010, Healthy Open Spaces: A summary of the impact of open spaces on health and wellbeing, Regional Public Health
- Scruton, R., 1984, «Public Space and the Classical Vernacular», The Public Interest, no 74
- Sennet P., 1999, Η τυραννία της οικειότητας, μτφ. στα ελληνικά, Γ. Μέρτικα, Αθήνα: Νεφέλη
- Smith, L., 2005, The Politics of Public Space, London: Routledge
- Tankel, S., 1963, “The importance of open spaces in the urban pattern” στον Wing, L. (ed.) “Cities and Spaces: The future use of urban spaces”, Baltimore: Hopkins Ward Thompson , C & Travlou, P., 2007, Open Space People Space, Routledge
- Wells, N., 2014, How Natural and Built Environments Impact Human Health, Outreach & Extension, Department of Design and Enviromental Analysis
- Wentholt, 1968, De binnenstadsbeleving en Rotterdam, Rotterdam: Ad. Donker
- Whyte,W.,2001, The Social Life of Small Urban, Paperback
- Wooley, H., 2003, Urban Open Spaces, New York: Spon Press

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- Εικόνα 1.
<http://www.mascontext.com/issues/8-public-winter-10/what-is-your-favorite-public-space/>
- Εικόνα 2.
<http://www.creme-de-langedoc.com/Langedoc/sight-seeing/carcassonne-citadel.php>
- Εικόνα 3.
https://it.wikipedia.org/wiki/Basilica_di_San_Pietro_in_Vaticano
- Εικόνα 4.
https://fr.wikipedia.org/wiki/Rue_de_Paris,_temps_de_pluie
- Εικόνα 5.
<http://www.dpcdsb.org/IONAS/Guidance+Courses/Courses/Grade+10+-----++Photography.htm>
- Εικόνα 6.
Jan Gehl, “Public Spaces for a Changing Public Life”

- Εικόνα 7.
<http://www.we-aggregate.org/piece/defensible-space-and-the-open-society>
- Εικόνα 8.
<https://www.linkedin.com/pulse/alexandra-road-estate-defensible-space-marcel-krenz>
- Εικόνα 9.
<https://www.marshalls.co.uk/commercial/street-furniture/products/escofet-slope-webpar5118>
- Εικόνα 10.
<http://www.toistudio.com/event/daniel-campo-lecture-accidental-playground-cudc/>
- Εικόνα 11.
<https://www.pps.org/reference/8-principles-streets-as-places/>
- Εικόνα 12.
<http://www.smart-magazine.com/en/jan-gehl-architect-interview/>
- Εικόνα 13.
http://www.paloaltoforward.com/five_trends_in_trans-

portation

Εικόνα 14.
<https://www.pps.org/blog/cultural-connections-build-the-placemaking-movement-in-brazil/>

Εικόνα 15.
<http://architectureireland.ie/theory-investigating-the-link-between-architecture-and-the-social-sciences>

Εικόνα 16.
<https://nextcity.org/daily/entry/hacking-public-space-designers-parking-day>

Εικόνα 17.
<http://www.livablecities.org/articles/public-realm-and-good-city>

Εικόνα 18.
<http://info.umkc.edu/63rd-st-studio/?p=252>

Εικόνα 19.
<http://www.smart-magazine.com/en/jan-gehl-architect-interview/>

Εικόνα 20.
<https://www.citylab.com/design/2012/11/tips-creating-public-spaces-people-actually-want-use/3883/>

Εικόνα 21.
<http://www.eveandersson.com/photo-display/large/peru-cusco-plaza-de-armas-people-on-benches.html>

Εικόνα 22.
<http://everydaytourist.ca/2015/2015/1/17/calgary-deserves-more-respect-from-international-planners>

Εικόνα 23.
<http://blogs.worldbank.org/sustainablecities/how-public-spaces-will-help-change-cities-better>

Εικόνα 24.
<https://marivicpinedo.com/>

Εικόνα 25.
<http://denmark.dk/en/lifestyle/architecture/a-place-for-pedestrians>

Εικόνα 26.
<http://scholarworks.rit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=10469&context=theses>

Εικόνα 27.
<http://gehlpeople.com/blog/investigating-public-life-with-next-city/>

Εικόνα 28.
<https://gr.pinterest.com/paperpong/public/?lp=true>

Εικόνα 29.
<https://my-european-history.ep.eu/myhouse/story/323>

Εικόνα 30.
<http://gr.euronews.com/2016/06/15/greece-austerity-demonstration>

Εικόνα 31.
https://en.wikipedia.org/wiki/Piazza_San_Marco

Εικόνα 32.
<http://lavitaebella.gr/tag/>

Εικόνα 33.
<https://containergardening.wordpress.com/2015/02/08/the-importance-of-urban-gardening/>

Εικόνα 34.
<http://gehlpeople.com/cases/new-york-usa/>

Εικόνα 35.
<http://gehlpeople.com/cases/new-york-usa/>

Εικόνα 36.
https://en.wikipedia.org/wiki/Centre_Georges_Pompidou

Εικόνα 37.
https://en.wikipedia.org/wiki/Plaza_Mayor,_Salamanca

Εικόνα 38.
https://en.wikipedia.org/wiki/Santa_Croce,_Florence

Εικόνα 39.
Κλάδου-Μπλέτσα, Α., 1998, «Τα Χανιά έξω από τα Τείχη», ΤεχνικόνΕπιμελητήριο της Ελλάδος

Εικόνα 40.
<http://www.cretewoman.gr/el/2337/dimotiki-aiora-ena-and-quot-stolidi-and-quot-ia-ta-chania-fotoirafies-apo-to-1915-os-simera.php>

Εικόνα 41.
<http://www.cretewoman.gr/el/2337/dimotiki-aiora-ena-and-quot-stolidi-and-quot-ia-ta-chania-fotoirafies-apo-to-1915-os-simera.php>

Εικόνα 42.
<http://www.cretewoman.gr/el/2337/dimotiki-aiora-ena-and-quot-stolidi-and-quot-ii-a-ta-kania-fotoirafies-apo-to-1915-os-simera.php>

Εικόνα 43.
Κλάδου-Μπλέτσα, Α., 1998, «Τα Χανιά έξω από τα Τείχη», ΤεχνικόνΕπιμελητήριο της Ελλάδος

Εικόνα 44.
Κλάδου-Μπλέτσα, Α., 1998, «Τα Χανιά έξω από τα Τείχη», ΤεχνικόνΕπιμελητήριο της Ελλάδος

Εικόνα 45.
Κλάδου-Μπλέτσα, Α., 1998, «Τα Χανιά έξω από τα Τείχη», ΤεχνικόνΕπιμελητήριο της Ελλάδος

Εικόνα 46.
<http://www.cretewoman.gr/el/2337/dimotiki-aiora-ena-and-quot-stolidi-and-quot-ii-a-ta-kania-fotoirafies-apo-to-1915-os-simera.php>

Εικόνα 47.
<http://www.cretewoman.gr/el/2337/dimotiki-aiora-ena-and-quot-stolidi-and-quot-ii-a-ta-kania-fotoirafies-apo-to-1915-os-simera.php>

Εικόνα 48.
<http://www.kriti24.gr/dite-tin-platia-1866-stin-poria-tou-chronou-fotografies/>

Εικόνα 49.
<http://www.kriti24.gr/dite-tin-platia-1866-stin-poria-tou-chronou-fotografies/>

Εικόνα 50.
<http://www.kriti24.gr/dite-tin-platia-1866-stin-poria-tou-chronou-fotografies/>

Εικόνα 51.
<https://greece.terrabook.com/kania/el/page/plateia-1866>

Εικόνα 62.
<http://www.enet.gr/?i=news.el.gallery&id=723&m=120136>

Εικόνα 63.
<http://www.zarpanews.gr>

Εικόνα 69.
<http://www.cretewoman.gr/el/2337/dimotiki-aiora-ena-and-quot-stolidi-and-quot-ii-a-ta-kania-fotoirafies-apo-to-1915-os-simera.php>

Εικόνα 70.
<http://www.cretewoman.gr/el/2337/dimotiki-aiora-ena-and-quot-stolidi-and-quot-ii-a-ta-kania-fotoirafies-apo-to-1915-os-simera.php>

Εικόνα 71.
<http://www.cretewoman.gr/el/2337/dimotiki-aiora-ena-and-quot-stolidi-and-quot-ii-a-ta-kania-fotoirafies-apo-to-1915-os-simera.php>

Εικόνα 72.
<http://www.cretewoman.gr/el/2337/dimotiki-aiora-ena-and-quot-stolidi-and-quot-ii-a-ta-kania-fotoirafies-apo-to-1915-os-simera.php>

